An. I. Nr. 1. Ianuarie—Martie 1929.

P II
6

ARHIVELE BASARABIEI

REVISTĂ DE ISTORIE ŞI GEOGRAFIE

A

MOLDOVEI DINTRE PRUT ŞI NISTRU

Sub conducerea d-lor

T. G. BULAT şi C. N. TOMESCU

Profesori universitari

PUBLICAŢIE TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU

Tipografia Eparhială „Cartea Românească"

1929.

BIBLIOTECA ORĂŞENEASCĂ
Piatra Neamţ
24.693

Nr. 1. Ianuarie — Martie 1929.

Arhivele Basarabiei

REVISTĂ DE ISTORIE ŞI GEOGRAFIE
A
MOLDOVEI DINTE PRUT ŞI NISTRU

Innainte cuvînt.

Prin aceste nouă „Arhive" reluăm o preocupare de mulţi ani, ce-am avut-o în ţinutul oltean.

In publicaţia ce începe, se va studia pămîntul şi fapta romînească dintre Prut şi Nistru. Dar dînd „specificul basarabean"—atît cît este—de natură istorică şi geografică, îl vom integrà însă în sfera de gîndire şi acţiune generală romînească.

Cadrul nostru de studiu al sufletului moldovenesc de aici va fi cît mai larg şi credem, că, nu ni se va lua în nume de rău, dacă vom aduce contribuţiuni, care par a trece hotarele consacrate ale acestor două ştiinţi—istoria şi geografia.

Astfel, pornim la muncă.

Avem însă şi o dorinţă, aceea, ca jertfele de tot felul, ce aducem prin această modestă contribuţie la ştiinţa romînească, să fie înţelese în cercurile cu răspundere ale Ţării.

Chişinău, Ianuarie 1929.

Direcţiunea.

BIBLIOTECA
JUDEŢEANĂ
NEAMŢ
Fond „G.T.K."
P. II. 6

Basarabia după Cronicarul

Grigore Ureche (1646*)

In întâii noştri scriitori de istorie naţionala, în Cronicari, se află foarte des amintit ţinutul românesc dintre Prut şi Nistru. In afară de înglobarea lui în istoria generală a Moldovei, Basarabia, cu cetăţile, cu apele şi oamenii săi războinici, îşi găseşte foarte mult locul în atenţiunea acelora, după cum se va vedea din cele ce urmează. Astfel, la Grigorie Ureche, acest învăţat boier moldovean, care făcuse studii în Polonia, şi care ocupase demnitatea de Mare Vornic sub Vasile Lupu, găsim amintită Moldova răsăriteană, dintre Prut şi Nistru, pornind dela descălecat până în zilele lui Aron Vodă, contimporanul şi prietenul lui Mihai Viteazul. Cu „Aron Vodă cel cumplit", se termină de altfel, însăşi cronica.

Mulţimea acestor mărturii, ne arată ce parte activă au luat oamenii din această parte de ţară la nevoile neamului, precum şi însemnătatea pământului acestuia, în desfăşurarea evenimentelor naţionale. Insemnările acestea istorice, au cu atât mai mare interes pentru noi, cu cât acest învăţat, format la buna şcoală polonă, ni le înfăţişează cu un simţ istoric, surprinzător de critic, pentru vremea lui: „Şi am scris acest letopiseţ, carele şi, de nu se va potrivi pe la multe locuri, cel ce va hi cu minte, gândesc că nu 'mi va vinui; că de multe ori omul înseşi ce vede cu ochii săi nu poate să le pue pe rând, şi multe sminteşte, şi au spune mai multe, au mai puţine; dar cele de demult şi răsuflate de atâta vreme de ani! Ce eu, cum am aflat aşia am arătat" [1], spune înţeleptul Cronicar.

Incepând cu descălicatul ţărei Moldovei, Ureche zice: „Şi au descălecat întâi sub munte; apoi înmulţindu-se, mai şi crescând înainte, nu numai apa Moldovei sau Siretul le-au fost hotar, *ce până la Nistru şi până la mare s'a lăţit*" [2]. Continuând el ne arată cum sub Alexandru cel Bun (1400—1432) marele organizator

*) Am ales acest cronicar, pe motivul că lucrarea sa are înfăţişarea unei opere de sinteză. Cronicile mai vechi ale ţării, au fost cunoscute şi utilizate de el, după cum se ştie.

1. S'a întrebuinţat ediţia lui M. Kogălniceanu din 1872

2. p. 132.

al Moldovei, se tocmea ca boier mare *„Pârcălabul de Hotin“* la marginea, despre țara leșească și căzăcească, giudecător tuturor la acel ținut [1]. In domnia slăbănogilor și neînțelegătorilor săi fii, Moldova se împărțea în două; sudul fiind luat de Ștefan iar partea de nord, de Iliaș Vodă (1443) „După acea, cum s'au pomenit mai sus, s'au împăcat Iliaș Vodă cu frate-său Ștefan Vodă, și s'au împărțit cu țara. *Cetatea Albă și Chilia și toată țara de gios, s'au venit lui Ștefan Vodă: iară lui Iliaș Vodă, Suceava și Holinul, cu țara de sus*“ [2]. In 1448, sub Petru Vodă, un om închinat Ungurilor, care silit mai mult, lua în căsătorie pe bătrâna soră a lui Ion Corvin de Hunyadi, în Chilia se stabilea o garnizoană ungurească. Era o necesitate pentru marele român, Ion Hunyadi, apărătorul Creștinătății, să se razime în luptele cu Turcii, pe două cetăți; în apus, pe acea a Belgradului, iar în răsărit pe Chilia cumnatului său. „Acest Petru Vodă, dacă au pribegit în Țara Ungurească, la leatul 6957, n'au făcut zăbavă multă, *și au dat Cetatea Chilia Ungurilor;* și ajutorit de Iani Hunead, țiitorul Țărei ungurești, au venit cu oaste și au împins pe Roman den țară“ [3] In luptele care urmau între acesta [4] și Bogdan tatăl lui Ștefan cel Mare, Hotinul juca un rol însemnat. Petru cu ajutorul Polonilor *„au apucat Hotinul* și Neamțul și Suceava“ [5]. Mai mult, Hotinul rămânea în mâna lui Petru Vodă; *„că era cetatea Hotinului pre mâna oamenilor lui Alexandru* (recte Petru) *Vodă“* [4] In lupta dela Crasna din 6 Septembre 1450, dată în pădurea Vasluiului, unde Polonii fură învinși pentru prima oară de Moldoveni, pârcălablul de Hotin era cu aceia, deci de partea lui Petru, care fugise la Poloni „Deară Leșii fiind dârji, n'au vrut să asculte; ce au intrat să treacă pădurea, și au trimis înainte *carele cu pârcălabul de Hotin, și cu dânsul toți Moldovenii, și cu Podolenii*“ [6]. In urma înlăturării dela domnie a lui Alexandrel, de către Petru Aron (1451) care ținea pentru dânsul Moldova de sus, acela se retrăgea la Cetatea Albă, unde-și petrecu vremea în ospețe. După

1. p. 138
2. p. 144.
3. p. 145,
4. Cronicarul îl confunda cu „Alexandru Vodă“ fecior lui Iliaș Vodă“,
5. p, 147.
6. p. 148,

patru ani, el își găsia aci sfârșitul „Văzând Alexandru Vodă că au perdut războiul, *au fugit la Cetatea albă, și acolo s'au săvârșit*“ [1].

Sub marele Ștefan Vodă, pământul Basarabiei este străbătut dela un capăt la altul, acesta ținând mult, mai ales, la păstrarea celor două chei ale Moldovei, Cetatea Albă și Chilia „Eară în al șeselea an al domniei lui Ștefan Vodă, în anul 6970, (1462) Iulie în 22, *au lovit pre Ștefan Vodă cu o pușcă într'o gleznă, la cetatea Chiliei*“ [2]. Dar după trei ani, Ștefan pornea din nou lupta pentru cucerirea Chiliei pierdute de Petru Aron. El, de data aceasta, își stabilea stăpânirea aci, cât și în Cetatea Albă. „In anul 6973 (1465), în luna lui Genarie 23, adunând Ștefan Vodă multă oaste de țară, vrând să răscumpere cetățile care le luase păgânii dela alți domni, pogorât-au cu toată puterea sa *spre cetatea Chiliei*, și sosind Mercuri spre joi la mezia-noapte, au încongiurat cetatea, însă Joi nu s'au apucat de harțu, eară Vineri de dimineață au început a batere cetatea, și așa toată zioa s'au hărățit, până seara. Eară Sâmbătă, se închinară cei din Cetate, și *au intrat Ștefan Vodă în cetatea Chiliei;* și acolo petrecând trei zile, veselindu-se și lăudând pre Dumnezeu, îmblânzea oamenii în cetate.

De acolo și *la Cetatea albă, au tras* și multă năvală făcând au dobândit și Cetatea Albă, Și așa amândouă Cetățile, cu multă vărsare de sânge le dobândi: carele le-au întărit cu bucate și cu slujitori, au lăsat pre Isaia și pre Buhtea Părcălab, ca să le grijească; eară Ștefan Vodă s'au întors la scaunul său, la Suceava“ [3]) Este lesne de închipuit marea mulțumire a Slăvitului Voevod, cu acest prilej. Țara sa era asigurată astfel și dinspre Turci, cu fortărețe puternice.

Peste patru ani Tătarii năvăleau despre răsărit. Oasele lor rămâneau și înălbeau pământul Basarabiei. „Venit-au mulțime de oaste tătărească, și au intrat în țară să prade, in anul 6978. Eară Ștefan Vodă, prinzând de veste, le-au ieșit înainte la o dumbravă, *ce se chemă la Lipinți, aproape de Nistru:* și s'au lovit cu oastea sa, August 20: și dând război vitezește, i-au risipit, și multe moarte și peire au făcut întrânșii, și pre mulți i-au prins vii, și le luă tot plenu; de care lucru cunoscând Ștefan Vodă, că agiuto-

1. p. 151.
2. p. 152.
3, p. 153.

rul nu de aiurea i-a fost, ci numai de la Dumnezeu și de la prea curata Maica Sfinției Sale, și cu mare laudă și izbândă s'au întors înapoi la scaunul seu, la Suceava" [1] Aceiași soartă o aveau curând și Cazacii: „Odihnind Ștefan Vodă la Vaslui, i-au venit de sârg *olăcari dela Soroca*, cum Lobodă și Nalivaico, hatmanii căzăcești, au intrat în țeară și prăda. Eară Ștefan Vodă neputând suferi pre neprieteni a-i lăsare să strice țeara, îndată cu ai sei „cu câți erau, i-au căutat a mergere: unde s'au și tâmpinat cu acea oaste căzăcească, *pre Răut la Grumăzești*, fiind Cazacii în pradă reschirați, și lovindu-i noaptea fără veste, rămaseră biruiți Cazacii și Lobodă, hatmanul căzăcesc, fu prins de ostașii lui Ștefan Vodă. Și gonindu-i spre Nistru, Nalivaico, hatmanul și cu o seamă de Cazaci au dat să treacă Nistrul și mulți s'au înecat, unde și un polcovnic vestit a lui, anume Jura, s'au înecat, și alți mulți: și astă-zi este de pomenit acel loc, de-i zic: *Vadul Jurăi*' [2]. După bătălia dela Valea Albă, după ce Turcii fuseseră respinși Voevodul întăria Chilia „In anul 6986, Iunie 22, au început Ștefan Vodă, a *zidire cetatea Chiliei* și o au săvârșit într'acelaș an, Iulie în 17" [3].

Când, în 1484 Turcii izbeau cu furie cetățile Chilia și Cetatea Albă, pârcălabii lui Ștefan străjuiau zidurile, cu multă vitejie. Totuși, ei n'au putut rezista până la sfârșit „Și Mercuri, în 14 a lui Iulie, au luat *cetatea Chilia, în zilele lui Ivașcu și a lui Maxim pârcălabu.*

Așijderea, într'acestași an, Avgust 5, au luat și *Cetatea Albă, în zilile lui German* și *Ion Pârcalabul* [4].. Și mai departe Ureche adaogă „Așa, Ștefan Vodă au curățit țeara de vrăjmași: eară cetățile care le-au luat Turcii Chilia și Cetatea Albă, nu au putut să le mai scoată de la Turci; că ei mai înainte de ce au eșit din țeară, le au grijit cu oameni, cu pusce și cu bucate deagiuns" [5].. Cu tot succesul lor, Turcii simțiră în acelaș an, sabia nimicitoare de dușmani, a vestitului Voevod, pe același pământ al Basarabiei „Ștefan Vodă într'acestași an, dacă au scos vrajmașiii din țară și

1. p. 156
2. p. 162. Este și azi.
3. p. 166.
4. p. 167.
5. p. 168.

dacă au răcit vremea şi caii Turcilor au slăbit, *au lovit pre Malcoci la Catlabuga* în *16 zile a lui Noemvrie*, de au topit toată oastea Turcilor“ [1].

Dacă Moldova fusese energic apărată de năvăliri, de viteazul voevod Ştefan, nu acelaş lucru se întâmpla sub fiul său Bogdan, deşi şi acesta avea mari însuşiri militare. In timpul stăpânirii sale, ţara cădea pradă Tătarilor, veşnic năvălitori Astfel ne aminteşte vornicul Ureche că, „In anul 7018 (1508), Bet Gerei Sultan, feciorul Hanului, fără de veste, cu mulţime de Tătari, pe trei locuri au întrat în ţară şi au prădat *dela Orhei* până la Dorohoi şi pe Prut în sus, de au făcut multă robie şi plean [2].. Aşijdereà pre acea vreme 7021—(1511), au întrat Tătarii cu Mendli Gerei Hanul în Moldova de au prădat ţeara până la Iaşi şi au ars *tîrgul şi ţinutul Cărligăturei* şi au agiuns până la Dorohoi, şi până la Stefaneşti, eară alţii *au prădat în gios la Lăpuşna* şi la *Kigeciu* şi de sârg, vroind să iese cu robii, *multe suflete în Nistru au înnecat* şi robi, şi de ai sei.

Eară Bogdan Vodă, trimis'au pre Corpaciu hatmanul seu cu o mie de slujitori şi nesmintindu-se au dat răsboi şi au căzut de ai noştri 700, eară 300 au scăpat: anul 7021 August 25. Eară Tătarii, cu pagubă mai mult de apă de cât de oaste având, s'au întors la Perecop“ [3]. Şi alte lupte a mai dat Bogdan cu Tătarii, însă aceştia fură loviţi staşnic de fiul său, Ştefăniţă vodă: „Eară în al doilea an. 7026, Avgust 18, au întrat Albu Sultan cu Tătari dela Perecop, *şi au trecut Nistru fără veste* şi au tras spre Prut, de s'au suit pân la Serbanca, den sus de Ştefăneşti, şi s'au apucat a prădare ţara. Ce, norocul cel bun a lui Ştefan Vodă, s'au prilegit cu oaste gata în gura Corovei din gios de Ştefăneşti şi au dat veste şi ţerei de sârg să se stringă; şi dacă s'au bulucit s'au suit în sus; şi au trimis Ştefan Vodă pre Petre Cărăbaţ Vornicul, şi cu toţi josenii. Şi *dacă au trecut Prutul,* cu agiutorul lui Dumnezeu, Luni Dimineaţa, în revărsatul zorilor, fără veste au lovit pre Tătari, neavând ei grijă de una ca aceea; şi cu norocul lui Ştefan Voda i-au răsbit, şi mulţi Tătari au pierit şi mulţi în Prut s'au înecat, şi în Ciuhru s'au fost înglodat; şi pre mulţi au

1. p. 168.
2. p. 183—184.
3. Ibidem.

prins vii, aşijderea şi pre doi Mârzaci mari, anume Tamiş şi Bicaz. Şi pre câţi au rămas, i-au gonit peste câmp, *tăindu-i şi săgetându-i pân la Nistru, fiind obosiţi caii lor, mulţi în Nistru s'au înecat.* Numai Sultanul cu puţintei au scăpat, însă şi el, rănit la cap. Aşa s'au întors cu multă pagubă şi pieire, şi ruşine: şi câţi au scăpat, şi acei pedestri şi fără arme. Eară Ştefan Vodă s'au întors cu mare laudă [1]..." Se pare că această luptă, este cea mai însemnată faptă a spulberatecului tânăr Voevod. Ştefăniţă datorită firei sale, îşi găsea moartea prea de timpuriu; la aceasta poate să fi ajutat şi soţia sa. El închidea ochii pe pământul Basarabiei: „Intr'acestaşi an 7035 (1527) Genarie 14. *răposat'au Ştefan Vodă cel tânăr, feciorul lui Bogdan Vodă, în cetatea Hotinului,* şi cu cinste l-au îngropat în mănăstire în Putna [2]". Aci la Hotin fiind, arăta el, ne spune cronicarul, ca urmaş, al său, pe Petru Rareş, „şi fiind bolnav *Stefan Vodă la Hotin, au lăsat cuvânt,* de se va săvârşi el, să nu puie pre altul la domnie, ci pre Petru Măjearul, ce l'au poreclit Rareş, dupre numele muierei ce au fost după alt bărbat, târgoveţ din Hârlău şi l-au chemat Rareş" [3].

Când Polonii atăcară Moldova sub Rareş, ei luau drumul Hotinului „Când Tarnovschi hatmanul leşesc, cu mare oaste *trecuse Nistru la Hotin* şi *cetatea începuse a batere,* în anul 7047 (1538)" [4]. Cu acest prilej mulţi robi, dintre Moldoveni, fuseseră luaţi de Poloni, pe care Petru în a doua sa domnie trimise să-i libereze. Intervenţia fu fără nici un rezultat. „Trimis-au soli la craiul leşesc, de-şi cerea robii săi; ce-i luase Tarnovschi hatmanul, *când venise cu oaste la Hotin*; ce, nemica n'au isprăvit, că s'au întors solii fără de nici o ispravă" [5].

Intre clădirile sfinte ale isteţului Domn Petru Rareş, fu şi acea dela Chipriana Basarabiei. „Şi la *monastirea Chipriana au lucrat*" [6]).

Alecsandru Lăpuşneanu, gonit din Domnie, lua drumul Chiliei, trecând prin Huşi. spre a merge la Turci- „Ce Alecsandru Vodă vazând şi auzind că este golit de tot agiutorul, s'au pogorît *la*

1. p. 187.
2. p. 189.
3. p. 190.
4. p. 194.
5. p. 203.
6. p. 205.

Chilia şi de acolo s'au dus la Impărăţie, ca să se agiutorească de acolo" [1]).

De sigur că la Şipoteni pe râul Bâcu, fură ucisi, Nemţii lui Eraclide Despotul, când se ridică în scaun Ştefan Tomşa. „Despot Vodă dat-au *leficii seî nemţi*; pe carii dacă i-au apucat Tomşa la mănile sale, au purces cu oastea în gios, şi au trecut Prutul pre la Frăţileni şi au tăbărit *la Sipoteni*... Şi cinstiră pe Nemţi până îi îmbătară, şi peste noapte îi uciseră pe toţi. Boerii moldoveneşi, a doua zi, după ce au ucis pre Nemţii lui Despot Voda, cu toţii rădicară Domn pre Tomşa hatmanul" [2]). Când în domnia sa de a doua, Lăpuşneanu îşi lua obligaţiunea de a dărîma cetăţile moldoveneşti, Hotinul scăpă: „*Numai Hotinul au lăsat* să hie, de apărare despre Ţeara leşească" [3]). Bogdan Lăpuşneanul (1568—1562), care era un om de felul lui Stefăniţa, îşi găsea refugiul în vremurile grele, în cetatea Hotinului. „Dece, *Bogdan Vodă* văzând că'l împresoară vrăjmaşul său (Ioan Vodă Armeanul) i-au dat cale, şi *s'au dus la Hotin*" [4]). O luptă urma să se dea între ei „Ion Vodă sciind pre *Bogdan Vodă la Hotin*, că nu doarme, ce stringe oastea împrotiva lui, strâns'au şi el ţeara şi oaste turcească încă avea". In ajutorul lui Bogdan, soseau şi Leşii „şi s'au lăsat pe Prut în gios şi an trimis de au adus puscele dela Hotin, şi s'au pogorît la Ştefăneşti".

Din cauza mulţimii Moldovenilor şi Turcilor lui Ioan Vodă Leşii se retrăgeau „Şi dacă au înserat s'au pornit înapoi şi toată noaptea s'au dus. A doua zi, dacă au văzut Moldovenii că Leşii s'au dus înapoi, s'au slobozit după dânşii în goană, şi dacă i-au ajuns, *în multe locuri s'au bătat* (în Basarabia), *şi mulţi de ambele părţi au perit*: eară a-i risipire n'au putut. Mai apoi, au silit să-i spargă la trecătoare, *la Nistru* sub, *Cetatea Hotinului*: ce nice acolo n'au putut, că cetatea era pre mâna lor, ce-i apără pre dânşii, eară pe Moldoveni reschira" [5]) Viteazul Ioan Vodă Armeanul pedepsia după cuviinţă, pe Tătari şi Turci, care i turburau rosturile sale „Pre carii dacă i-au lovit Ion Vodă cu oastea sa, *prea lesne i-au bătut şi pre aceia.* Insă, văzând atâta supărare

1. p. 212.
2. p. 216.
3. p. 221
4. p. 223.
5. p. 224.

ce avea pe Turci, împlându-se de mânie, *cu foc au ars Tighina* (fusese luate dela Petru Rareș de Soliman) și *Cetatea Albă*, și multă pradă au făcut, și mult plean și robi au scos“ [1]) Ioan Vodă mai dădea mână de ajutor Cazacilor care, călcau Bugeagul și întâlniseră o armată turcească. „Și de sârg au trimis Cazacii la Ion Vodă, de au cerșit să le trimită ajutoriu, ca să dea război acelor Turci ;..., unde, mai apoi *Moldovenii odihniți, dând război vitezește, pre lesne i-au spart*“ [2]) Sfârșitul dramatic al lui Ion Vodă este descris de Grigore Ureche într'un chip mișcător. Intreaga tragedie se desfășura pe pământul moldovenesc, dintre Prut și Nistru, care înghițise, cum se vede până aci, atâta sânge românesc

Al patrulea răsboi, când s'a bătut Ion Vodă cu Turci la Cahul.

Împăratul turcesc, auzind de simeția lui Ion Vodă, și câtă pagubă i-a făcut, a socotit ca să stropșească țara Moldovei cu totul, și pe hainul său, pe Ion Vodă, să-l prindă. Și îndată trimise în toate părțile, la toți Sângeacii să se gătează de oaste, și să treacă Dunărea asupra lui Ion Vodă. Eară Ion Vodă, dacă a înțeles, cu toată oastea sa s'a pornit, *și a supus oastea sub Tighina*, și a trimis o seamă de oaste a sa cu *Ieremia părcălabul de Hotin*, ca să apere trecătoarea Turcilor, să nu treacă Dunărea. Ce, cu greu este celor puțini a oprire pe cei mulți, și celor slabi pe cei tari, că; trecând întâi puștele cu Ianicerii și cu pedestrimea, să apere vasele, aceiași toată a-l—altă oaste turcească a sosit. Unde, văzând Ieremia părcălabul că nu-i poate opri, s'a întors și a dat știre lui Ion Vodă; și nici Ion Vodă altă zăbavă n'a făcut, ci îndată a purces spre oastea turcească, însă, întâi a trimis pe Sfirski cu o seamă de Cazaci și cu 6000 oșteni de țară, să prindă limbă; și fără zăbavă, au dat pre oastea turcească, unde nu erau mai puțini de oastea moldovenească. Și dând război, au fugit Turcii, și nici altă limbă au putut lua, fără de un Turc rănit, cât n'au putut dela dânsul nimic înțelege. Apoi, singur Ion Vodă cu vie-o 600 de oameni, *s'au lipit la baltă la Cahul*, unde era oastea turcească; și s'a suit într'un pisc de deal să poată cunoaște câtă

1. p. 227.
2. Ibidem.

samă de oaste va fi la Turci. Ce, nimică n'au putut cunoaște: că oastea era pe văi, de nu se vedea; numai străjile s'au văzut în patru locuri. Și s'a întors Ion Vodă înapoi la tabără; și atunci o seamă din boerii cei mari, Muraul vel Vornic, Bilăi vel Vornic și Slăvilă Hatmanul, văzând atâtea puteri de oaste turcească ce venise cu Petru Vodă, temându-se ca să nu cadă în primejdie, au părăsit pe Ion Vodă, și au fugit la Turci, de s'au închinat la Petru Vodă.

Ion Vodă și-a împărțit oastea în 30 de polcuri, și la tot polcul a pus câte o pușeă; și avea și 80 de puște hușnițe (haubițe). Iar toată oastea lui Ion Vodă, era 30.000 fără proști și adunătură, ce erau pe lângă Ion Vodă. Deci, la începutul războiului, zic că o seamă de Moldoveni să se fi închinat la Turcii și, Turcii să-i fi pus în fruntea războiului, de s'a opit focul într'înșii, și au perit cu totul. Deci, Cazacii cu focul, Moldovenii, cu fușturile, că vor să moară, de cât să nu biruească, cu multe meșteșuguri au nevoit să amăgească pe Moldoveni să-i ducă asupra puștilor. Ce văzând Moldovenii meșteșugurile lor, nu-i goneau mult, ci numai până la dos; că vedeau că fuga lor era cu înșelăciune; că de mulțimea lor era tot locul acoperit. Deaci, lăsând Turcii partea despre Cazaci, cu toată puterea s'au întors spre Moldoveni și, toate puștele slobozeau asupra lor. Iar Moldovenii, stau așa cum ar hi gătiți de moarte, iar nu să izbândească; și multă moarte s'a făcut de ambe părțile, că nu era o călcare pe pământ, ce tot pe trupuri de om; și mai apoi, așa aproape se băteau, că și mânile le obosise, și armele își scăpau. Ca acela prah se făcuse, cât nu se cunoșteau cine de a cui este; nici de sinețe se auzia, de trăsnetul puștelor, de ambe părțile; cât nici pușcarii nu mai știau unde mai da. Deci, Ion Vodă a îndreptat pe ai săi dinapoia puștelor, să se mai hodinească puținel; și Turcii, așișderea. Și așa stând și privind unii la alții, a dat o ploaie mare, de a muiat pravul cel de pușcă. Deaci, n'a fost Moldovenilor de nici un folos, că li s'au muiat puștele, de unde aveau nădejde de agiutori s'a scăpat; ci numai de a mâna au căutat a se batere și nu se puteau spiijini de mulțimea Turcilor.

Mai apoi oastea tătărească proaspătă, i-au lovit, de le-au căutat a dare dos ca să scape, și Tătarii a-i gonire și, a-i aruncare jos. Numai pedestrimea și oastea cea de strânsură au rămas

și 300 de Cazaci. Ce, fiind și Turcii obosiți, nu năvăleau așa. Ion Vodă scăpându-se de oastea cea călăreață, și-au dat glas cu Cazacii să se pedestrească toți. Că pedestrimea moldovenească, ce erau adunați mai mulți în dobândă de cât în leafă, era aproapă de 20.000 Și năvălind cu dânșii singur Ion Vodă, au luat puști, cu iurăș, de la Turci; și legând tabăra s'au dat înapoi, *și s'au tras lângă sat lângă Roșcani*, de s'au îngropat, unde mare nevoie aveau de apă lară Turcii dacă s'au strâns toți cu cei de la goană, i-au înconjurat mai 'nainte de apusul soarelui, și toată noaptea i-au strejuit, să nu iasă de 'ntr'acel loc. Iar dacă, s'a făcut ziuă, cu toate puștile au început a batere într'înșii; ce nimică nu le stricau, că se șențuise bine; unde, trei zile s'au apărat. Dece, văzând Ion Vodă că flămânzesc și mor de sete și pravul cel de pușcă se împuținează, să fugă să scape, loc nu era; numai cu aripi să sboare, iar într'alt chip nu se putea, că tot locul era ocolit de Turci. Ce au socotit doară cu blândețe și cu jurământuri să facă cu Turcii, ca să scape de moarte; și au început a trimetere la dânșii că se va închina, de vor trimite un om ca acela să-i jure lui, că, de ce va pofti să-i facă pe voie. Turcii bucuroși se primiră la una ca aceasta: de cât cu arme și cu vărsare de sânge, mai bine cu înșelăciune să-l dobândească. Așa trimiseră Turcii la Ion Vodă de-i jurară pe pofta lui, ca să-l ducă viu la împăratul; pre Cazaci să-i lase neatinși, să meargă de unde au venit, iar altă adunătură să-i sloboadă să se ducă volnici pe la casele lor, că nu va hi paguba lui, ce a Impăratului, că robii Impărației sunt.

De moartea lui Ion Vodă 7082, Iunie

Având Ion Vodă tocmeală și făgăduință mare și jurământ de la Turci că-i vor face pe voie de toate de ce scriu mai sus că au pohtit el, s'au gătit să meargă la Pașă, în tabăra turcească și au împărțit al său mai bun, tot ce au avut, între Cazaci, și de către toți 'și-au luat ertăciune; și însuși, al triile au mers la tabăra turcească. Acolo, dacă l-au dobândit, cu multă mânie de către Pașa, 'l-au dat de viu de 'lau legat de coadile a două cămile, și le-au slobozit prin tabără de 'l-au sfărâmat. Atunci, zic unii, cum să fi zis Ion Vodă: „Ah! Caută că eu multe feluri de morți groaznice am făcut, iară casnă ca acesta n'am știut să fac!"

Mai apoi Turcii s'au lăsat de ceea-altă spuză de 'i-au znopit, și 'i-au sdrobit. Eară Cazacii, văzând la ce le stă lucrul și viața lor cea sfârșită, au silit ca să între iar în șanț; ce n'au putut, că șanțul îl coprinse Turcii; și văzând așa, numai ce au întrat în grămada turcească, să piară până la unul. Și acolo, tăind și oborând, au perit toți până la unul. Așa a nemerit țenchiul său Ion Vodă, după ce a domnit trei ani.

Dacă a perit Ion Vodă, s'au pornit Tătarii în pradă, peste toată țara cât n'a fost niciodată mai mare pustietate în țară decât atunci; că pre toți i-au cuprins pe la casele lor fără grijă, unde, până astăzi, între Prut și între Nistru, de atunci a rămas pustietate, de nu s'a mai umplut de oameni" [1].

Foarte interesantă această din urmă mărturie a Cronicarului privitoare la împuținarea populațiunei, între Prut și Nistru,

Când în domnia lui Petru Șchiopu apărea „domnișorul" „Ivan Potcoavă ce l-au poreclit Crețu", Basarabia era în drumul său; „eară Crețul cu mai mulți oameni, mai bine s'au gătit, și *au întrat în țeară pe la Soroka*" [2]). La vestea această, Petru Schiopu îi eșise înainte: „Auzind Petru Vodă Schiopul că Ivan Potcoavă au întrat în țeară *pre la Soroca*, cu oaste căzăcească, de sârg s'au gătit, și i-au eșit cu oaste împrotriva lui" [3]). Sfârșitul domniei sale, de o lună, își găsea aceiași cale a Moldovei dintre Prut și Nistru; „și cu toți cu ai săi *s'au întors înpoi, pe la Soroca*, spre Țara leșească [4]). Nistru va fi în aceast sfârșit de veac (al XVI) drumui bătătorit dar și cimitirul Cazacilor, purtători de tot felul de „domnișori". Astfel „în anul 7086, Iulie 26, nesce Cazaci cu un Domnișor au venit *la Nistru și aceia toți și-au pus capetele*. Așijderea, după acești Cazaci, curând, în anul 7087 (1578) Octomvrie 12, un Domnișor Constantin iar cu Cazacii au întrat în țeară și *s'au topit toți în Nistru și acia*. In domnia lui Iancu Vodă Sasul (1579—1582), Lăpușnenii se revoltau, din pricina abuzului acestuia. Ei ridicase un Domn dintre ei, pe care Cronicarul îl numește Lungul, „*Ce s'au rădicat Lăpușnenii* de s'au sfătuit să se desbată de subt mâna lui; și bulucindu-se, *au ridicat dintre ei pre Lungul, Domn*, și i-au pus nume Ion Vodă, și au purces pe Prut în sus.

1. p. 227—229.
2. p. 231.
3. p. 231.
4. 232.

Iancu Vodă, prinzând de veste că Lăpușnenii s'au ridicat asupra lui, îndată au trimis pre Bucium Vornicul cel Mare, și pre Brut Postelnicul, cu oaste împrotriva acelora; și tâmpinându-se ostile la Balota, s'au lovit de față; și dând război vitejește de ambe părțile, au perdut Lăpușnenii războiul și Domnișorul acela încă s'au înecat în Prut" [1]). Și în a doua domnie (1582—1591) Petru Schiopu, ne spune Grigore Ureche, avu mari turburări, din partea Cazacilor. Poate că și aceste nemulțimiri, îl făceau să renunțe la tron. „Ce Petru Vodă, prinzând de veste, le-au eșit înainte la Prut, la sat la Bogdănești, cu câți oameni au putut într'acea dată acolo i-au încungiurat" [2]). Cronicarul nostru nu uită nici pe Transnistrieni, când spune; „Nu multă vreme după acea, *au mai lovit Cazacii nisce sate din sus de Tighinea, pe decindea (de cea parte) de Nistru*, care sate erau descălecate pe hotarul leșesc, Turci ciutaci, și *Moldoveni foarte mulți, cari eșise din țeară de nevoile ce erau în zilele Iancului Vodă;* și multă moarte au făcut într'âușii și pradă și robie"...[3]) Tighina la rându-i fu lovită și arsă de aceiași Cazaci năvalnici.

„Intr'acestaș an 7092 Avgust 7, *s'au strâns Cazacii și fără veste au lovit la Tighina de o au ars și o au prădat*: și au robit pre cei tineri, fete, copii. Eară pre alții până la unul i-au tăiat" [4]... După trei ani, o năvală nouă a Cazacilor, fu pedepsită, după cuviință, de Pârvu Pârcălabul de Soroca, slujitorul lui Petru Schiopul. „In anul 7095 Genarie 8, *ridicatu-s'au o samă de Cazaci* ca niște lupi învățați de pururea la pradă, și au întrat în țeară, *și multe bucate din ținutul Sorocii au luat. Eară Pârvul, Pârcalabul de Soroca s'au îndemnat cu Hânsarii* și cu alți câți au vrut de bună voe de au mers după Cazaci, și i-au agiuns la Periaslav. Acolo, Cazacii, vrând să nu dea dobândă, eară Moldovenii să scoață al seu, tare război s'au făcut; și în două zile bătându-se, abia au spart pre Cazaci. Și dacă i-au biruit, pe toți i-au tăiat, numai unul zic să fie scăpat; eară pre câți au luat vii, i-au trimis la Petru Vodă, pre carii Petru Vodă i-au trimis la împerăție" [5]).

1. p. 234.
2. p. 236.
3. Ibidem.
4. Ibidem.
5. p. 237.

In domnia lui Aron Tiranul (1591—1592—1595), Orheienii și Sorocenii se răsculară aducând în domnie pe unul dintre ai lor, (1592), pe care Grigore Ureche, cronicarul nostru, îl numește Ionașco și Bogdan Vodă. Era o doua oară, când Basarabenii ridicau Domn din rândurile lor. „In anul 7100 (1592), Aron Vodă, domnind și atâtea răutăți și belituri făcând, n'au mai putut suferi țeara, *ce s'au rădicat Orheienii și Sorocenii cu un Domnișor* ce-i ziceau Ionașco, pre carele l-au fost ales dintre ei cap, și-i puseră numele Bogdan Vodă. Eară Aron Vodă, dacă au înțăles această, au dat scire țărei să se strângă, și ei fără zăbava au eșit cu curtea și cu lefecii săi; și mai 'nainte de ce au eșit din curte, au tăiat pe Bucium vornicul cel mare și pre Trotușanu Logofătul, și pe Paos Vornicul, zicând că-i cu scirea lor; apoi au purces împrotiva vrăjmașilor săi, și mergând, au pus pre Urechi Logofăt mare. *De-acii, s'au tâmpinat oștile la Răut:* și dând război vitezește de ambele părți, au izbândit Aron Voda, și pre Domnișor încă l-au prins viu, ce nu l-au omorît: numai i-au tăiat nasul, și l-au călugărit" [1])... Domnia cea aspră a lui Aron Tiranul avea curând un moment de eclipsă. El era sortit să fie mazilit. Prin daruri, știu însă să-și asigure din nou scaunul, și se pregătea să măcelărească și alți boeri. Ureche logofătul, nu înțelegea să mai vadă desfășurarea acestor rele și fugea din țară în Polonia, luând drumul Sorocei; „au învățat pre gazda sa, cine va întreba a doua zi de dânsul, se spue că s'au dus acasă la Cărligătură. Atunci și noaptea toată noaptea, și ziua a doua zi toată ziua, fugind *au trecut pre la Soroca*, în Țeara leșească... Eară Urechea, dacă au trecut Nistru, îndată au mers unde erau alți boeri pribegi, de au așteptat sfârșitul lucrului[2]". Aci, se termină însemnările Marelui Vornic Grigorie Ureche, despre Basarabie [3]). Acestea grăesc îndeajuns. Din ele se vede comunitatea de origină, cât și convieţuirea socială și politică a elementului românesc, din munte până la mare, pornind, din cea mai îndepărtată vechime. Mărturiile acestea, ne mai atesta și participarea atât de efectivă a Moldovenilor din părțile basarabene, la rosturile naționale. Așa o dorim să fie și de azi înainte *T. G Bulat.*

---

1. p. 240.
2. p. 241-242.
3. Nicăiri în Cronică nu i se zice ținutului nostru „Basarabia", denumire ce-i fu dată de Ruși, după răpire, spre a arătă lumii, că este altceva, decât dreapta jumătate a Moldovei.

Veşminte pentru Basarabia.

La 8 Septembrie 1827 moare în Bucureşti, „din pricină de boală", Costandie Filitis, fost episcop de Buzău [1]. După el rămase o periusie, ce a intrat în „cincisprezece sepeturi, lăzi şi scatulci", inventariată imediat de „cinstitul Consulat al Rosiei", întrucît decedatul erà supus rus [2]. Mostenitorii lui însă, pînă să-şi dovedească drepturile, au rugat pe Voevodul Grigorie Ghica să poftiască Consulatul ca acea periusie să fie încredinţată spre păstrare boierilor Gheorghie Filipescu, Alexandru Filipescu [3], Ioan Moshu şi Baron Hristofor Sachellariu. In ziua de 18 Septembrie aceştia primesc acele „sepeturi lăzi şi scatulci, pecetluite atăt cu pecetea cinstitului Consulat i cu pecetea Dumnealui vel logofăt de Ţara de sus şi cu pecetea clironomilor"; totodată, li s'au încredinţat şi „un engolpion cu diamanturi [4] şi o cruce de madem cavalerie din leat 1812" [5], ce au „fost poprite de cinstit Consulat".

---

1. între 29 Octombrie 1793 şi 28 Iulie 1819. A urmat la Buzău pe Dosoftei Filitis, ruda sa, care se ridică la mitropolia Ungrovlahiei. La 1819 Costandie e detronat, în urma cererii multor boieri patrioţi către Voevodul Alexandru Suţu. *N. Iorga*, Istoria Bisericii Romîne, II, p. 147, 234.

2. Costandie a petiţionat la Peterburg să fie primit „în numărul supuşilor către Prestolul Rusiei"; i s'a admis, comunicîndu-i-se înnalta aprobare cu ucazul sinodal din 7 Iulie 1823. In ziua de 28 ale aceleeaşi luni Costandie, părăsind Ţara Romînească, „a venit într'adevăr să locuiască în Chişinău, unde a avut casă proprie". Fiind încă în Bucureşti, i s'a servit dela 16 Mai 1821 o „pensie imperială" de 3.000 ruble anual. La 30 Noembrie 1825 ir ce cu paşaport peste graniţă, „în Austria şi Transilvania la ape termale,.. spre a'şi îndrepta sănătatea". şi moare la Bucureşti. *Consiliul eparhial Chişinău*, dosar în l. rusă, nr. 141 din 1827, pe 79 file, întitulat „despre moartea episcopului de Buzău Constantie", f. 24 - 26.

3 zis şi Vulpe, un „rusofil convins". *N. Iorga*, Cronica lui C. Căpitanul, p. XXXVIII.

4. Engolpionul acesta e ridicat dintre lucrurile decedatului şi trimis de Arhiepiscopul Dimitrie al Chisinăului la Petersburg, în 27 Iunie 1828, ca să fie răscumpărat de cabinetul imperial, potrivit unui înnalt ordin din 1800. Dar sinodul rus a hotărît ca acest foarte scump engolpion „împodobit cu pietre scumpe", să se înnapoieze Arhiepiscopului, spre a-i scoate icoana, iar restul şi pietrile scumpe să se dea moştenitorilor. *Consiliul eparhial Chişinău*, ordinele sf. Sinod din 1829, nr. 3565 din 28 Februarie, act nr. 53.

5. Adecă decoraţia ordinului sf. Ana, cl. 1, care, după moarte, s'a trimis prin Ministerul Externelor la Departamentul aziatic „Capitolul ordinelor ruseşti". *Ibidem*, dosar nr. 141, f. 3 v. şi 9 v.

Interesantă este corespondenta în l. rusă, ce s'a ţesut apoi între Bucureşti, Chişinău şi Petersburg în legătură cu moartea lui Costandie şi cu moştenirea lăsată [1].

Tot aşa, prezintă oarecare însemnătate şi inventarul din cele „cincisprezece sepeturi, lăzi şi scatulci" [2].

Aici vom publică, deocamdată, numai „tabloul de lucrurile supusului rus, decedatul episcop Constantie, fost al Buzăului, ţinînd de slujba bisericească şi veşminte arhiereşti şi cari, potrivit ordinelor, trebuesc a „fi depuse în veşmîntăria arhierească din Chişinău" [3].

Anume:

1) Evanghelie deasupra de argint aurit în cutie roşie.
2) Pereche de trichere de argint cu cutii
3) Evanghelie mică deasupra de argint cu cutie.
4) Cădelniţă de argint.
5) Cîrjă arhierească de argint aurit.
6) Cîrjă arhierească din lemn negru cu capătul de sus de argint.
7) Cîrjă arhierească din perlamut (safir) cu capătul de sus din os de fildeş.
8) O legătură cu foarte vechi veşminte arhiereşti ale decedatului Dosoftei.
9) Cîrjă arhierească din os de fildeş.
10) O mantie de catifea.
11) Un sacos din materia numită seraser alb.
12) Un stihar de atlas cu flori.
13) Un omofor mare din seraser alb cu cruci de aur.
14) Două ipogonatii din catifea roşie.
15) Patru mînecuţi cu broderie de aur.
16) Două epitrahile de ştofă.

---

1. *Ibidem*, dosarul amintit, nr. 141/1827.

2. Inventarul fusese scris în l. greacă, semnîndu-l Alexandru Filipescu mare logofăt; copia e tot în l greacă şi-i semnată pentru conformitate de „titularnăi sovetnic Corniev" şi Antonios Lorantes. *Ibidem*, f. 11—19.

3. Tabloul acesta e scris în l. rusă şi cu rinde 25 obiecte. *Ibidem*, p. 41. Arhiepiscopul Chişinăului interveni la Sinod să i se verse aceste obiecte bisericeşti în veşmîntăria reşedinţii sale, aşa cum s'a procedat în 1827, potrivit ucazurilor din 1766 şi 1803, şi cu veşmintele decedatului mitropolit Grigorie Irinopoleos, un alt vlădică supus rus. *Ibidem*, f. 26, 35.

17) Un rînd negru de veşminte arhiereşti cu omofor şi epitrahil.

18) Un stihar de atlas cu flori.

19) Un stihar diaconesc cu orar şi cu mînecuţi.

20) Două stihare de atlas pentru cîntăreţi.

21) Un liturghier în manuscris moldovenesc

22) Un molitvelnic moldovenesc.

23) O legătură cu mînecuţi.

24) Evanghelie îmbrăcată în argint aurit cu cutie cu inscripţia lui Dosoftei.

25) O ladă cu evanghelii îmbrăcate în argint aurit cu inscripţia lui Dosoftei.

Const. N. Tomescu.

Un conflict între Divanul Moldovei şi Profesorul Demetru Gobdelas (1810—1812).

Din actele care ne-au căzut sub ochi [1], completăm ştirile date de d-l N. Iorga în a sa „Istoria învăţământului românesc, 1928, asupra Academiei din Iaşi, la începutul secolului al XIX. Este vorba de „Demetrius de Gobdelas docteur en Philosophie et Profeseur de Mathématiques". După dovezile care urmează, trebue să socotim ca profesor la acea Academie, în timpul ocupaţiei ruseşti dintre 1806-1812, pe lângă Nicolae din Zagora, Ioan şi Teodor din Agrafe, Ştefan Cristu [2] şi pe Gobdelas. Din aceste menţiuni se constată, că el erà însărcinat de Eforia şcolară, în frunte cu Veniamin Mitropolitul Moldovei, la 1 Ianuarie 1800 „să predea în Academia de aici, mai jos numitele ştiinţi filosofice după conspectul prezentat de dânsul". Cu un salar de 3500 piastri turceşti pe an, el se obligà să dea dimineaţa, timp de 3 ceasuri, Aritmetica şi Algebra, iar după masă un ceas, Cosmografia şi Cronologia cu istoricul cutremurilor. Pentru munca depusă i se mai oferea casă şi lemne pentru el, cât şi pentru doi servitori ai săi. Gobdelas luà locuinţa pe care o ţinea până atunci „Domnul Daniil". Nu cumva acest

1. Dela 2143 pe 1810, din Arhiva Senatorială Chişinău.
2. Iorga N. Istoria învăţământului românesc p. 150.

Daniil erà înaintaşul său de specialitate, sau chiar directorul Academiei? Se fixa cu acest prilej modul de a face examenele şi disciplina şcolară. Contractul erà făcut pe trei ani, dela 1808 până la 1812. Prin urmare Academia aceasta, avea pe Gobdelas ca profesor de Matematici, încă din 1808 şi nu numai, în 1816 [1]. Unde se pregătise el pentru aceste studii o aflăm, tot din actele noastre. „Démétrius à Gobdelas Graecus Rhapsanensis à Thessalia" era „doctissimus vir", în, „Disciplinis Philosophicis atque Artibus Liberalibus" dela Universitatea de Buda Pesta [2]. El îşi luase doctoratul la sfârşitul anului 1802, „e Philosophia, Mathesi, Phisica et Historia Universali rigurosis examinibus" după trei ani de studii, 1801, 1802, 1803, în capitala Ungariei, la „alma ac celleberima Universitas Regia Pestiensis Hungarica" [3].

Pe baza studiilor şi de sigur şi pe acea a conştiinţii superiorităţii sale, Gobdelas erà foarte gelos de prestigiul său, cum se va vedea. Odată angajat la şcoala din Iaşi, lucrurile mergeau normal, până la mijlocul anului al treilea, când vedem pe profesorul de Matematici, că se plânge Divanului. El arată că Prinţul Scarlat Ghica, unul din Eforii şcoalei, a venit în mijlocul elevilor săi în clasă şi, i-a ordonat să înceteze lecţiile şi să părăsească colegiul. Profesorul se miră foarte mult de această purtare a Prinţului Ghica, mai ales că el l-a lăudat într'un loc în Algebra sa, „dans un endroit de mon algebre". Prinţul, continuă el, şi-a uitat astfel datoria faţă de primul profesor de ştiinţe „envers le premier Professeur de Sciences". Gobdelas cere satisfacţie Divanului, plata salarului său dela Iulie până la Decembrie, 1810, conform contractului, precum şi 440 piastri cu dobânda lor, pe care el îi cheltuise cu un an înainte, pentru trebuinţile colegiului. Nu uita a adaoga că o astfel de purtare faţă de profesorii recomandaţi prin diplomele şi corespondenţa lor literară, cum este cazul său adică, care sta în legătură cu Academia din Petersburg, Göttingen şi Berlin, va face ca nimeni dintre oamenii învăţaţi, să mai intre în ţară. In caz că Divanul nu va lua măsuri, Gobdelas, ajungând la ameninţări, anunţă că va reclama Impăratului Rusiei. Peste două săptămâni, el o şi

1. Iorga N. op. cit. p. 159.
2. Copie după diplomă şi atestate în aceeaş Delă, p. 2.
3. Ibidem p. 3.

făcea, adresându-se către senatorul Milaschevitz, care era Președintele Divanurilor românești, din acea vreme.

Divanul Moldovei, nu se grăbea să dea vre'un răspuns nici la intervenția lui Milaschevitz, deși Gobdelas îi arătase acestuia sub o formă pompoasă respectul ce se datorește Filosofiei și Filosofilor. Astfel stau lucrurile la 26 Sept. In anul următor la 29 Sentembre 1811, Gobdelas reclamă din nou, de data aceasta, din St.-Petersburg. Prin această suplică, către înaltelele autorități rusești, aflăm de apariția Algebrei sale sub auspiciile Impăratului Rusiei. Cu acest prilej, el se plânge de lungul și obositorul său voiaj, trecând prin Viena pentru a ajunge în capitala Rusiei. Cheltuelile făcute cu boala căpătată în timpul acestei călătorii, trebuia după socotelile încrezutului profesor, să fie plătite tot de Divanul Moldovei. Un certificat medical, însoțește reclamația îndreptată către Divanul Moldovei. Cererea desigur venea din nou în mâna lui Milaschevitz, care era încurcat în soluționarea chestiunei, prin cele două suplici, din 26 Septembre și 27 Octombre 1811 ale Divanului. Răspunsul vag al acestuia, făcea pe rătăcitorul profesor, să îndrepte către autoritățile centrale din St.-Petersburg o nouă reclamațiune, în care atăca și pe Milaschevitz. Intrând apoi în polemică cu Divanul Moldovei, el arată că a plecat silit dela Iași, fiindcă în retragerea sa la mănăstirea Golia, a fost supărat prin aducerea Turcilor să locuiască acolo. Privat de orice asil și vexat în interesele sale, plecă spune el, prin Viena, la St. Persburg spre a-și căpăta dreptate. Mitropolitul Gavril Bănulescu, erà luat ca martor. Cu acest prilej ni se amintește de bătrânul institutor Nicolae „l'instituteur actuel de langue grecque, le vieux Nicolas", care desigur nu este decât Nicolae din Zagora [1]. El nu uită a învoca ca martor pentru cei 233 piastri, costul medicamentelor, plătit de fratele său, pe farmacistul Ioan Locman din Iași furnizorul lor. Această din urmă hârtie, cu care se termină mărturiile noastre, poartă data de 18 Februarie 1812 și pornea din Petersburg. La 16 Mai, acelaș an, se încheia pacea dela București, prin care ni era răpită jumătate din Moldova. Ce va mai fi făcut Gobdelas în această chestiune, este greu de știut; poate să o fi rezolvit mai târziu; este probabil. Și din toate tribulațiunile vieții acestuia, se poate desprinde clar o figură din rândul acelor Greci, care co-

1. Iorga op. cit. p. 150.

le ci—devant Métropolitain Benjamin, le Prince Charles Guika, lindând Europa, pregateau Eteria! Instruiți, rafinați și bogați în resurse de tot felul, și totuș iluminați la gândul libertății Eladei! Țările noastre, să nu se uite, le-a fost totdeauna de mare sprijin [1] chiar cu trecătoare neplăceri, ca acea a lui Demetrius de Gobdelas.

I.

Traducere din grecește.

Noi mai jos iscăliții, am invitat pe Domnul Doctor în Filosofie, Dumitru Govdelu, ca să predea în Academia de aici mai jos numitele științi filosofice, după conspectul prezentat de dânsul, cu un salar de 3500 piaștri turcești pe an cu condițiunele mai jos numite, pentru cari Domnul Govdela se și obligă:

1) Să se străduiască pentru progresul intelectual al studenților și, să fie gata totdeauna ca să le lămurească greutățile ce ei vor întâlni în științele pe cari el le predă.

2) Dimineața, trei ceasuri să predea Aritmetica și Algebra,—studenților silitori însă, și Geometria; după masă un ceas, să predea Cosmografia și Cronologia, cu istoricul cutremurilor.

3) Locuința cu cantitatea necesară de lemne, cum pentru însuși Domnul Govdela, precum și pentru doi servitori ai săi, se va da în Academie acea locuință pe cari în momentul de față, o ocupă Domnul Daniil.

4) Salariul i se va da pentru fiecare șase luni înainte, începând dela data de 1 Ianuarie.

5) Studenții cu purtări rele vor fi pedepsiți de noi și dacă nu se vor corija vor fi eliminați din Academie, ca să nu ocupe locurile fără folos și să nu demoralizeze pe alții.

6) Examinarea în public a studenților în științe se va face după fiecare trei luni; și în deosebi Domnul Doctor Govdela va face (examinarea) de două ori pe săptămână.

7) Duminicele și în zile de sărbători studenții sunt scutiți de cursuri; ziua anuală (patronul) va fi fixată de noi.

8) Această înțelegere este încheiată pe trei ani de zile; în caz că cineve din noi nu va vrea să respecte înțelegerea, e dator să aducă la cunoștință de aceasta cu șase luni înainte; dacă în

1. Vezi și Constantinescu—Iași în „Arhiva“ no. XXIX Ian. 1922.

cazul că de aceasta va comunica Domnul Govdela, atunci e obligat dela acea dată, să continue predarea ştiinţelor mai sus numite încă şase luni,—de vom aduce la cunoştinţă noi, atunci suntem datori să-i plătim dela acea dată pe şase luni şi pe urmă să-l îndepărtăm, sau să-l lăsăm pentru lunile plătite, să predea ştiinţele.

Iaşi 1 Ianuarie 1808.

Veniamin—Mitropolitul Moldovei
Scarlat Ghica
Emanuil Dimachi—vornic
Constantin Sturdza—vornic
Ioan Balş—comis
A tradus, traducătorul *Apostol Clendo.*

Nr 3710.

Că această traducere este făcută în Colegiul de Externe după cererea Doctorului în Filosofie D Govdela şi, lui i sa eliberat în dublu exemplar împreună cu originalul, despre aceasta el şi certifică cu punerea sigiliului său.

An. 1811.

Ober secretar—*Sestman*

Lângă acesta
sigiliul Majestăţii
Sale Impărăteşti al
Colegiului de Externe

Secretar *Isac Stelețchi*

Cheltueli de tipar—1 [1]
pentru hârtie timbrată—1

II.

La requête adressée au Divan de Moldavie

Traduction du Grec

Quand, au commencement de l'année 1808, j'ai eté constitué du consentement des honorables membres du Divan, Professur de Mathematique et de Philosophie, il a été convenu entre moi et

1. Tradus din rusește de D-l P. Hadji.

Monsieur le Vornik Emmanuel Dimaky, le feu M-r le Vornik Constaky Sturza, et M-r le Comise Jean Balsche, qui remplis soient les fonctions d'Ephores du Collège public, il a été convenu, dis-je, dans le huitième article de notre contrat que „si quelqu une des parties contractantes est mécontente, elle sera obligé d'en avertir l'autre avant un terme de six mois. Dans ce cas, si la proposition est de ma part, je serois obligé de continuer mes fonctions jusqu'à l'expiration du terme prescrit; mais si elle est de la part d'Ephores, ils seront obligés de me rembourser pour le semestre suivant".

Au bout d'un an mecontant des abus que se faisoient remarquer au Collège, conformement aux clauses de contract j'avois donné aux Ephores ma demission par écrit, et j'avois vraiment dessein de quitter le pays si le zele et le patriotisme de M-r le Vornik Dimaky, en remediant aux abus, ne m'en avoient pas détourné et ne m'avoient fait consentir de la part des autres Ephores de rester jusqu'a la fin de trois ans, terme, auquel se terminoit aussi nortre contrat. Au milieu de la troisieme année, voyant le Prince Charles Guika qui cherchoit partous les moyens possibles à me vexer et a me nuire, j'ai fait savoir à Monsieur le Kaminary Jean, constitué par M-r le Vornik Dimaky à sa place qu' à la fin du mois de Decembre 1810, terme auquel expire notre contrat je cesserai de faire les fonctions de Professeur, après avoir donné un examen public. Etant absent pendant les vacances, quels abus n'ont pas été commis par les malversations d'un certain George, ci devant intendant du Collège protegé par le Prince Charles Guika, j'ai honte a le decrire. Après le retour de mon voyage ayant commencé à continuer mes lecons de Logique et celles de Géometrie, le Prince Charles Guika, qui depuis huit mois n'avoit pas honoré de sa visite notre Collège est venu avec une autorité absolue et scandaleuse me commander au milieu de mes élèves de cesser à donner des lecons et de sortir du Collège, sous pretexte qu'il avoit été blamé par moi, et que je ne faisois faire aucun progrès. S' il avoit été blamé par moi cela me regardoit en personne et il y avoit d'autres manières de demander satisfaction, sans troubler les lecons publiques; mais c' est une pure calomnie qu' il emploie pour se justifier, car j'ai parlé toujours de lui avec respect, et même je l'ai loué dans un endroit de mon algebre, ce qui lui a fait honneur. Mais en suppo

sant avec le Prince Charles qui il a été blamé; il suit qui il a été blamé ou par moi—même en personne, ou il a entendu mes propos tenus contra lui par quelqu' un de ses amis. Par moi—même en personne il n'a pas été blamé, parcequ'il y a huit mois qu'il ne m'a pas honoré de sa visite: si quelqu' autre lui a dit quelque chose, je le prie de le produire en temoignage. Mais je puis attester que le Prince, oubliant ses devoirs d'Ephores envers le premier Professeur des Sciences, m'a dit des injures publiquement. Le Prince ajoute encore que j'ai prolongé les vacances à deux mois contre les ordonnance de ci devant Princes Regnants du Pays si cela étoit, pourquoi n'a-t-il pas voulu m'avertir au commencement de la premiére année mais à present, à la fin de la troisième? D'ailleurs je scais que dans toutes les Academies d'Europe, et meme en Grèce, les vacances sont de deux mois. Quant à la seconde assertion du Prince, pour le convaincre que mon sejour ici a Yassi n'a pas été infructueux et même qu'il a fait honneur au pays, je joint ci—après la liste des personnes qui ont etudié sous moi parmi lesquelles quelques unes se trouvent encore ici, se faisant honneur de se dire mes élevès et auditeurs, d'autres munis de mes attestats et de lettres de recommandation sont partis ailleurs pour chercher fortune.

Je prie donc l'honorable Divan, de vouloir bien examiner cette afaire, et de me faire savoir si ce procedé du Primce se faisoit du consentement de l'honorable Divan, on si'l agissoit de son propre mouvement, vù quil ne peut s'arroger des droits qui appartiennent à toute une nation entière. Que l' honorable Divan me rend satisfaction et qu'il ordonne de me faire rembourser, selon le Contrat, depuis le commencement de Juillet, jusqu'à la fin de Decembre, ainsi qu'un autre comote de 440 piastres avec leur intêret, que j'ai depensé il y a un an pour les besoins du Collège, du consentement de M-r le Vornik Dimaky, qui avoit la caisse du Collège. Ce compte se trouve dans les mains de notre Logothet Basile Guinta. Une telle comduite envers des Professeurs recomandables par leurs deplomes et par leur correspondance litteraire qu'ils ont avec les Academies de St. Petersbourg de Gôttingue et de Berlin, ne fait pas grand honneur ni aux Seigneurs du pays qui se piquent, d'être eclairés, ni à la nation entière: et je repete qu'un tel procedé fermera à l'avenir l'entrée du pays aux Gens de letres.

L'honorable Divan est assez éclairé pour sentir le besoin de rémédier un tel affront, autrement j'espère, en tout cas, de trouver justice aux pieds du trône de Sa Majesté l'Empereur, Pretecteur declaré des Sciences et des Persones qui s'y adonenent

Votre très humble et très obeissant serviteur *Dèmètrius de Gobdelas Decteur en Philosophie et Professeur de Mathematiques.*

Iassy le 12 Septembre
1810

III.

La requête adressèe à Son Excellence Monsieur le Senateur Milaschevitz.

Monsieur le Senateur!

Ayant rempli pendant un espace de trois ans à peu-près, les fonctions de Professeur de Philosopie et de Mathématiques au Collège du Pays, je me suis vû forcé à la fin de recourir à la Protection de Votre Excllence pour trouver justice autant pour les injures, que j'ai recu de la part du Prince Charles Guika, que pour la négligence des honorables membres du Divan à me rendre justice. Dans chaque Etat et dans chaque condition il y a, je crois des bornes qu'on ne peut pas franchir impunément... Comment donc le Prince Charles Guika, s'oubliant lui—même, est—il venu me commander au milien de mes élèves de sortir du Collège, ce qu'il ne devoit pas faire même au dernier de nos domestiques? De tous les temps et parmi des peuples policés aussi bien que barbares, on a rendu toujours hommage à la Philosophie; et depuis l'esclave qui flate indignement son maître jusqu'au plus barbare Tyran qui égorge des miliers de ses semblables, on voit un respect religieux pour ceux qui n'ecoutent que le bien public la gloire de leur Souverain, la prosperité de l' Etat et le bonheur des peuples, c'est à dire pour les Philosophes. On ne peut qu'etre frappé de cet avantage, lorsqu' on voit des Conquérans qui renversoient les autels, reduissoient les villes en poudre et fouloient l' humanité aux pieds s'interesser pour la maison d'un Poete Philosophe, ou pour la personne d' un Mathématicien.

Mais il y a des personnes qui n'ecoutent que les mouvemens de leurs propres passions et sourdes même à la voix de la raison,

croyent ne voir personne au dessus de leurs têtes. Sous un tel point de vue je prie votre Excellence d'envisager et le Prince Charles Guika qui veut s'arroger des droits qui ne lui apartient point et les honorobles membres du Divan que j'ai choisi pour juges.

Votre Excellence, en examinant sans aucune partialité la supplique adresée au Divan, dont je joints ici la copie, sentiera bien et la malice du Prince Charles et l'indifference des honorables membres du Divan sur un point si delicat et si interessant puisqu'il s'agit de mon honneur et il se repporte à toute une nation entière. De cinq Ephores qui ont signé les clauses de mon contrat, l'un [Mr le ci—devant Métropolitain Benjamin] a resigné pour s'en fermer dans un convent, l'autre [feu Mr. le Vornick Costaky Sturza] est mort, un autre [Mr le Comise Jean Balche] ne veut plus s'en meler, l'autre en fin [Mr le Vornik Dimaky] est absent pour le service de sa patrie, il n'y a que le Prince Charles qui en veut disposer à son gré. Où porterois—je donc ma cause? ou? Devant l'honorable Divan, c'est à lui seul qu'il appartient de la décider: parce que le Collège étant national dépend immédiatement de ses soins. Mais les honorables membres du Divan ne font que la passer superficiellement, et negligent même de remplir leurs devoirs respectifs et leurs promesses sur une affaire, qui quoique très-legère à leurs yeux, n'en aura pas moins dessuites facheuses.

Monsieur le Senateur! C'est à Votre Excellence donc que j'en apelle. Je La supplie très-humblement de vouloir interposer son autorité auprés du Divan, et de sommer les honorables membres de faire lecture publiquement de ma supplique et de donner leurs avis par ècrit. Car je crois que l'èquité est à la justice comme la cause est à son efet, ou même la justice ne peut être autre chose que l'equité declarée. Je prends la liberté de joindre ici la copie de mon Diplome et de lettres de recommandation qui pourront servir à me faire connoître davantage à Votre Excellence. Plein de confiance dans l'objet de ma demande, j'ai l'honneur d'ofrir à Votre Excellence les sentiments distingués de l'estime et du respect avec lesquels je la supplie de me croire

de Votre Excellence

le très-humble, très obeissant et respecteux serviteur

Iassy
le 26 Septembre
1810

Démétrius de Gobdelas
Docteur en Philosoplie et ci-devant
Professeur de Mathématiques.

IV.

Monseigneur

Lors de mon passage en 1807 par la Moldavie les membres du Divan local m'avoient invité à accepter le fauteuil de Professeur de Philosophie et de Mathématiques dans leur Collège, et nommement pour enseigner le cours de mes Mathématiques, dont le premier volume, contenant les Elémens de l'Algèbre venoit de voir dèja le jour sous les auspices augustes de Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies. Pour rendre mes foibles talens utiles à la société je crus devoir acquièsce à leurs sollicitations, et le Divan ayant chargé à cet égard le Métropolitain d'alors Benjamin, avec quatre autres des Boyards qui avoient l'inspection du collège passèrent avec moi pour trois ans un contrat en forme, dont la traduction authentiquée se trouve annexée ici sub No. 1.

Je n'ai rien à me plaindre contre la conduite des Inspecteurs du Collège pour l'espace de deux premières années: mais au commencement de la troisième ayant voulu reduire la maison en Divan, ils ont proposé un des Inspecteurs de me signifier, et cela avec des paroles injurieuses, et sans m'acquitter mes avances, que je devois absolument sortir du College, vû qu'ils n'ont plus besoin ni des Mathématiques, ni de Philosophie. Ce procédé de leur part qui, d'abord, attaquoit au vif ma reputation que tant d'Universités et de Sociétés Académiques d'hommes savans telles que celles de Hongrie, de Gòetingue, de Berlin, de St. Petersburg, ont bien voulu me confirmer par de Diplomes, par des pièces recomandables, et par la correspondance dont elles m'honorent jusqu'ici; enfreint au surplus arbitrairement la clause portée dans le huitième Article du contrat? ou il est dit qu'en cas „que je ne serois plus nécéssaire au Collège de me satisfaire en entier de mes honnoraires pour le terme de six mois d'avance" Indigné de cette double injustice j'ai pensé en demander raison dans le Divan même, mais pour toute satisfaction je n'en eus que sa hauteur et son silence.

M'étant vû par conséquant vèxé de cette manière inouie spécialement sous le Règne du plus sage, du plus juste des Monarques, et du plus zélé Protecteur des Sciences parmi les Souverains, il ne m'est resté autre espoir que de recourir aux pieds de son trône pour solliciter de sa clémence la justice que l'on me nie si impunément.

A cet effet, Monseigneur, j'ose presenter ci joint sub No 2 la note des frais et des dépenses inutiles, auxquelles cette affaire m'a exposé: elle monte bien strictement à 2082 Ducats de Hollande 9 Piastres turques et 12 paras, et je supplie très—respectu eusement Votre Excellence de daigner passer les ordres ou il appartiendra afin qu'on me satisface (?) de mon avoir.

Il m'a coûté trop de peines et de sueurs, Monseigneur pour le sacrifier avec indifference à la décission du caprice; il suffit de dire que cette affaire a manqué me faire périr à cause des voyages que j'ai entrepris dans la plus fôrt de l'hiver pour venir chercher justice de la violence que j'ai subis, car j'ai fini par contracter une fièvre nevritique, dont j'ai échappé par miracle, ainsi que le certificat ci—inclus sub No. 3 du medecin qui m'a traité en porte témoignage.

Veuillez bien, Monseigneur accorder Votre puissante protection et Votre justice à un homme qui ne cessera jamais d'être reconnoissant de ce bienfait de Votre Excellence, comme il ambitionne d'être avec le plus profond respect

Monsieur
De Votre Excellence
Le très—humble et très—obeissant serviteur

Démétrius de Gobdelas
Docteur en Philosophie et
Professeur de Mathématiques

St. Petersbourg
Ce 29 Septembre 1811

V.

Note de mon avoir du Divan, des dépanses extraordinaires et des dommages auxquels il m'a assujeti.

Scavoir

Mon traitement depuis le per juillet 1810 jusqu'au fin Decembre 1811, que me revient en vertu de la clause portée dans l'Article 8-éme du Contrat . . . . . Piastres 1750

Dépenses que j'ai faites pour divers besoins du Collége au scu du Directeur de la Caisse du Collége, Vornik Démaky, un des Inspecteurs, depuis le 9 O-bre de l'an 1809 . . . . . 440.

Ordonance des Medicins pour des cures qu' ils mont faites,

et qu'en force des Diplomes des Princes précédens, et en dernier lieu de celui du Prince Morouzi, doivent être bonnifiées aux Professeurs, et que l'un des Inspecteurs du Collége, n'a jamais consenti de le faire 233

Piastres Turques 2423

Intérets

Sur la somme de 1750 Piastres à dater du premier juillet 1810 jusqu'au fin Décembre 1811, mois 16, a raison de 5 Piastres la bourse par mois, comme il se pratique chez eux.

Piastres Turques 280

Sur celle de 440 Piastres pour le terme de 2 ans . 98, 16

Sur celle de 230 Piastres pour une seule année 27 36, 406,12

ensemble Piastr. Turq 2829,12

Réduction en Ducats de Hollende. Les Piastres 2829, 12 ci dessus évaluées au change du juillet 1810 à 10 Piastres par Ducat donnent. Ducats 283, 9,12.

Mes depenses extraordinaires, mes frais des voyages et ceux aux Medecins et pour les remédes, depuis le 5 O-bre de l'an 1810 jusqu'au mois d'Août 1811 1400

Pour huit mois que je me vois forcé de rester ici pour passer l'hiver à cause de cette affaire à raison de 50 Ducats par mois pour tous frais 400

En tout Ducats de Hollande 2082, 9, 12.

St. Petersbourg

Ce 29 Septembre 1811

Démétrius de Gobdelas Docteur en Philosophie et Professeur de Mattématiques.

VI

Monseigneur,

Je vois avec regret par lar Note que Monsieur le Senateur Millaschevitz, Presidant du Divan de Moldavie, a envoyé à Votre Exellance relativement a mes reclamations pecuniaires et dont Votre Excellence a daigné me permettre d'obtenir l'extrait, que les membres du Divan bien loin de vouloir me satisfaire suivant les clauses du Contrat, cherchent a èn affrontement par des détours

injustes et de fausses allégations. Mon honneur attaqué m'oblige à regret d'importuner pour la derniere fois en en appellant à Ses profondes lumières et à Sa justice.

Monsieur le Senateur Millaschevitz fait mention d'une requête que je Lui ai adressée le 26 Septembre 1810 C'est cette même requête que j'ai l'honneure de joindre ici no 1, ainsi que celle adressée au Divan le 10 de même mois No 2, que je produis pour ma ustification parcequ'on voit clairement, que le silence du Divan m'a forcé de recourir a la justice de Monsier le Sénateur. Son Exellence par des causes qui me sont inconnues apres m'avoir reçu deux fois et m'avoir promis Sa protection dans une troisième visite ne m'a plus permis l'accès de sa maison. Qu'on juge donc par-la si: „j'ai été le premier à me dédire des conventions arretées" si ce reproche ne tombe pas plutôt sur le Divan, ou, du moins sur quelque—uns de ses membres, complices du prince Charles Guika, et qui le poussoient à me vexer d'une manière innouie pour assouvir leur vengeance.

Quant à mon départ il n'a certainement point été effectué: „par mon autorité privée et pour la poursuite d'une affaire dans laquelle j'ai entierement la justice contre moi" mais il a été forcé par la dureté avec laquelle on m'a fait sortir du collège qu'on vouloit changer en Divan sans vouloir m'assigner, suivant le troisième Article du contrat... ment que je pusse occuper jusqu'à la fin de la procédure: et mêne lors'que j'eus trouvé un refugé dans le Couvent de Goglia (sic), on m'y poursuivit encore en y envoyant des Turcs en logement; persecution qui s'est répetée les 19, 20, 23 et 25 d'Octobre 1810, sans égard à mes qualités de Professeur et d'étranger Privé de tout asyle, si horriblement vexé par les personnes mêmes constituées pour me rendre justice et non obtenant d'eux aucune réponse à mes instances réiterées après un espace de deux mois, quelle autre ressource me restoit-il? que d'entreprende un voyage pénible et conteux dans le plus fort de l'hiver par Vienne pour pouvoir obtenir mes passeports, et pour implorer aux pieds du plus juste des Souverains la justice qu'on me refusoit avec tant d'obstination. Monsieur le Senateur Millachevitz a pû être induit en erreur; mais je ne crains pas d'attester devant la Majesté même du Trône, la verité et l'autenticité

des faits que j'avance : ils sont de notoriété publique, ils ont eu pour temoins tous les habitans de ville de Iassi, et Son Eminence Monseigneur le Métropolitain et Exarque Gabriel, sous les yeux de qui ils se sont passés, ne refuseroit pas sans doute de confirmer mes assertions.

Le respect que je dois à la verité m'oblige de declarer que le Divan en impose complettement, quand il dit : que les Curateurs ont été obligés de me remplacer dans l'exercice de mes fonctions. Personne ne m'a remplacé jusqu'à prèsent et je ne puis être accusé de vanité en doutant qu'on puisse le faire d'après le traitement dont on use envers des honmes qui ont rendus des services. L'Instituteur actuel de langue grecqu. le vieux Nicolas, a été constitué par moi, et c'est sous moi qu'il avoit étudié auparavant les Mathématiques

Quant au 440 priestres, dons j'ai fait mention dans ma requête no 2 adressée au Divan, le compte de cette somme se trouve dans les mains du Prince Charles Guika, à qui il a été remis par le Logothète du Collège Basile Guinta, pour me faire rembourser, et que le Prince a refusé de faire. Au reste si le Prince Charles Guika, ainsi que le Vornik Démaky, par ordre duquel j'ai fait cette depense, nient que cet argent n'ait pas été apliqué aux besoinis du Collège, et surtout à le garantir des incendies pendant l'hiver de l'année 1809, il ne me reste qu'a les interpeller sous le sceau du serment.

Mais un fait plus extraordinaire encore est le doute que montre le Divan au sujet de la somme de 233 piastres pour les medicamens. C'est le Divan lui même, et nommement le Vornik des Aprodes, Gregoire Balche, qui a forcé mon frère cadet, passant à Iassi, a payer 233 piastres à l'apothicaire Jean Locman ; c'est le 5 Octobre 1811 que cette somme a été livrée pour des medicamens à moi fournis : le pharmacien est a Iassi ; si la memoire manque au Divan il peut l'interoger. Mais non ! un doute qui m'est injurieux lui paroit plus doux et plus facile !

Quant à la somme de 1400 ducats pour mes dommages et [les frais] de voyage auxquels cette affaire m'a assujetti. et aux 400 ducats pour [mon] eutretien pendant l'espace de huit mois jusqu' à la conclusion de cette affaire, je m'en roporte entièrement

à l'équité si connue de Votre Excellence, d'après l'exposé fidèle que je viens d'avoir l'honneur de Lui soumettre. Je crois avoir prouvé juspu 'à l'evidence la justice de mes reclamations, je regarde comme une propriété legitime les sommes que je repete; et quand les suités de cette affaire ne m'eussent pas forcé de vendre ma Bibliothèque, quand même ma fortune moins bornée, me permetroit de faire des sacrifices, ce ne seroit certes au Divan de Moldovie à les exiger ni a les attendre de moi. Il faut en convenir, cependant, un objet plus cher, Monseigneur! me fait implorer votre puissante Protection. Mon caractere est compromis dans cette odieuse querelle: les injustes procedés du Divan repandroient un nuage sur mon honneur jusqu' ici sans tâche, s'ils n'etoient redressé par un acte de la justice Souveraine. Vous en êtes le plus digne organe, Monseigneur!

En quelles mains pius-je deposer avec plus de confiance le sort de ma vie entiere. De qui puis-je mieux experer d'etre bientôt rendu à la securité, de retourner à ces études et à ces science qui ont fait mon unique bonheur? C'est sous Vos auspices que je rentrerai dans cette noble et heureuse carrière, et le dernier de mes jours sera encore animé par le sentiment de la plus vive gratitude.

Je suis avec le plus profond respect.
Monseigner
de votre Excellence.
Le très humble, très obeissant respectueux Serviteur

Démétrius de Gobdelas
Docteur en Philosophie et Professeur de Mathématiques.

St. Petersbourg
le 18 Fevrier
1812.

T. G. Bulat

Înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului—1813.

Referatul sf. Sinod pentru înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului, înaintat „Intru tot luminatului, singuruluistăpânitor, Marelui Domnitor, Împăratului și Singurțiitor a toată Rusia".

PREA SUPUS REFERAT AL SINODULUI.

Așa va fi [1].

Alexandru

Teplit, 21 August, 1813.

Membrul Sinodului, fostul Exarh al Moldovei, Mitropolitul Gavriil, găsind necesară întemeierea unei noi eparhiii și a unui seminar, în noul teritoriu transnistrian, alipit la împărăția Rusiei, teritoriu ce cuprinde peste 700 biserici parohiale, a prezintat Sinodului următoarele sale propuneri, referitoare la faptul acesta: [2].

---

1. Rezoluția aceasta a fost scrisă de mâna Impăratului pe prima pagină a referatului sf. Sinod.

2. Referatul cu popunerile Mitropolitului Gavriil a fost înnaintat sf. Sinod sub Nr. 1080 la 4 Noembrie 1812; conceptul lui în întregime, corectat de mîna Mitropolitului, se află în *Arhiva Consiliului Eparhial*— Chișinău, dosar 224/1812, filele 26—32.

Din acest concept original mai aflăm că după încheierea Tratatului de pace cu Turcia „eu n'am mai putut rămâne în Iași"; că după înțelegerea cu Ciciagov „am trecut cu P. S. Episcop Dimitrie și tot personalul" în Chișinău, și despre aceasta vorbise mai'nainte Gavriil cu un membru sinodal și cu Oberprocurorul sinodal Galițin la Peterburg; că Ciciagov a cerut în această privință concursul lui Sturza. Despre biserici, în concept se arată că în provincie sunt 755 sate și orașe cu 749 biserici, în care intră și cele ce au fost în episcopia Hușilor; sunt 5 județe, 1 mănăstire mare, altele mai mici și schituri, bine populate. „Trebue înființată o eparhie independentă... în vederea marelui număr de biserici și depărtarea de alte eparhii și mai ales a deosebirei de limbă, a năravurilor și obiceiurilor populației și clericilor". El cere să „se continue cu unele obiceiuri, ce nu's contrare legii, spre liniștea poporului"... după cum se respectă și în viața civilă. Arhimandritul Antim „este unul din răsculații monahi din Moldova". Ca să reducă n-rul clericilor în parohii, cum e în eparhiile ruse „nu se poate și-i chiar imposibil, căci ar provocà nemulțămiri atât în popor cât și ale clericilor"; deci, deocamdată să rămână tot câte 2 preoți în fiecare comună. Pân'la aprobarea propunerilor sale, el va conduce eparhia, ca și pân'acum, cât timp a fost sub administrația sa.

1) Această eparhie, din pricina existenţii autorităţii civile în oraşul Chişinău şi fiindcă în Hotin a existat cândva episcop titular, să se numiască a Chişinănlui şi Hotinului.

2) Aceestei eparhii să se dea titlul de Mitropolie şi Exarhie, după obişnuinţa clerului local, deprins a avea deosebită cinste şi încredere în catedra mitropolitană, care să fie în Chişinău, lăsând Sinodului de a o rândui într'o clasă corespunzătoare.

3) Eparhia aceasta va avea pecete deosebită după desemnul prezentat de Exarhul Mitropolit.

4) Infiinţarea şi conducerea eparhiei Exarhul Mitropolit o ia asupra sa, ajutat de episcopul vicar al Benderului şi Achermanului.

5) Despre statul personalului noei eparhii, Exarhul Mitropolit întocmeşte şi propune următorul tablou:

a) pentru sobor:

Protoiereu 1, cliucear 1, preoţi la sobor 2, protodiacon 1, diaconi 3, ipodiaconi 2 cîntăreţi 4 cor, şi clopotari 2.

b) pentru casa arhierească:

Eclesiarh, care e şi casier 1, econom 1, duhovnic 1, ieromonahi 2, ierodiaconi 2, scriitor 1.

c) pentru dicasterie:

Membri 4, secretar 1, ajutor de secretar 1, traducător, şefi de birou 2, cancelarişti 2, scriitori pentru limba rusă 2, scriitori pentru limba moldovenească 2, contabil 1, păzitori sau pristavi 4.

6) Pentru educarea copiilor preoţilor şi slujitorilor bisericeşti să se înfiinţeze un seminar, după tipul celorlalte seminarii eparhiale.

7) Pentru întreţinerea casei arhiereşti, dicasteriei, seminarului şi episcopului vicar, Exarhul Mitropolit, necerând dela Stat nici un fel de ajutor bănesc, a propus următoarele izvoare: 1) pentru întreţinerea casei arhiereşti a stabilut mănăstirea Căpriana, Adormirea Maicii Domnului, care se află în apropiere de Chişinău, cu moşiile sale, moşia Porcari, care se află în Basarabia, aparţinând acestei mănăstiri, şi moşia Răscăeţi învecinată cu Porcari, şi din viile foste turceşti, şi acum părăsite, din judeţul Acherman, 7 disetine. Dar cum mănăstirea Căpriana aparţine mănăstirei de peste

graniță „Zograful“, din Muntele Atos, casa arhierească va trimite acelei mănăstiri ajutorul așa numit embatic, în proporția ce trimiteau și până acuma egumenii Căprianei, adecă câte 1500 leva anual. Arhimandritului acestei mănăstiri, Antim, se obligă Casa arhierească a-i servi câte 500 leva anual, dacă se va întoarce la mănăstirea din Iași, unde se află în acest timp, din cauză de boală 2) Obiceiul ce există acolo și care nu a fost schimbat niciodată, de a se strânge dela clerici câte 10 leva anual, sub denumirea de poc'on arhiereului eparhial, dajdia școlilor a câte 4 leva, să se încuviințeze a continua, dar cu o micșorare și anume: în loc de 10 leva ca poclon să se ia câte 7 [1] leva dela fiecare cleric, afară de protopopi, blagocini și de cei puși în disponibilitate din pricină de boală, bătrânețâ sau infirmități. 3) Pentru soborul arhieresc, să serviască, până la noi dispoziținni, biserica sf. Mihail din orașul Chișinău, care este metoh al Galatei din Iași, mănăstire închinată bisericii patriarhale a Ierusalimului. 4) Pentru întemeerea vestmântărei și casei arhierești, care nu există, cât și chiar pentru toate clădirile mănăstirei Căpriana, care se află în stare tristă și ruinată, să se încuviințeze prelungirea eliberărei chitanțelor de cununii, conform obiceiului vechi, întărit cu gramatele domnești. Pentru aceste chitanțe, căsătoriții plăteau până acum, fără nici o împotrivire, câte 5 leva; dacă se va percepe acum nu mai câte 3 leva, această scădere va fi socotită ca o milă. 5) Pentru servirea casei mitropolitane, potrivit datinelor locale, să se hotărască 80 de scutelnici, iar pentru episcopul vicar 40.

8) Pentru clădirea casei arhierești în orașul Chișinău, să se aleaga un loc potrivit, după arătarea Exarhului Mitropolit.

9) In modul de conducere a nou înființatei eparhii, să se îngădue Exarhului Mitropolit a se călăuzi după obiceiurile locale, întru cât ele nu vor fi în contrazicere cu legile civile și bisericești fundamentale ale Rusiei, aceasta ca o atenție față de alipirea de curând făcută a populației locale, la imperiul rusesc, cât și pentru faptul că în partea civilă s'au lăsat în vigoare drepturile moldovenești

1. In conceptul Mitropolitului s'a propus 7½ leva în în loc de 10 *ibidem*, dosar 224, f. 30).

10) Pentru a se arăta ocrotirea deosebită a Majestăţii Voastre Imperiale faţă de clerul din acea latură, să fie el scutit de toate dăjdiile agricole şi de corvezi şi a-l apăra de apăsările răscumpărătorilor de moşii, cari iau zeciuială din semănături şi alte produse ale preoţilor şi slujitorilor bisericeşti la fel ca dela orice locuitor.

Sinodul găsind lămurite propunerile de mai sus ale Exarhului Mitropolit, cu privire la întemeierea nouei eparhii în provincia Basarabiei, pe cât de temeinice pe atât şi de folositoare pentru acel colţ de ţară, a avut fericirea a le prezenta cu prea supusul său referat din 4 Decembrie a anului trecut, 1812, spre Innalta Măriei Voastre Impeeriale vedere, adăugând şi aceea ca în ce priveşte denumirea clasei pentru această eparhie, până la hotărâre, să se lase personal Mitropolitului Gavriil acea treaptă pe care o are încă de când conducea Eparhia sa, a Chievului, cu numirea de Exarh al Sinodului, Mitropolit al Chişinăului şi Hotinului.

Innalta Voastră Mărie Imperială aţi binevoit a ordona Ober-Procurorului Sinodal, Sfetnicului intim, Prinţul Galiţin, ca în prealabil să intre în corespondenţă cu Guvernatorul civil din Basarabia, în privinţa conţinutului împrejurărilor lămurite în amintitul referat, lăsând libertate Sinodului să-şi dea părerea hotărâtoare asupra acestei eparhii, luând în seamă şi opinia Guvernatorului civil.

In urma acestora, Guvernatorul civil al Basarabiei, Sturza, a şi prezentat referatul (părerea) său Ober-Procurorului Sinodal, care l-a adus la cunoştinţa Sinodului. In acel referat se cuprind următoarele articole[1]:

1) Despre scutelnicii, destinaţi Mitropolitului şi Episcopului vicar.

---

1. O copie în rusește a acestui referat în întregime se află în *Arhiva Consiliului eparhial—Chişinău* dosar 254/1812, fila 59—62; referatul original a fost încredinţat Mitropolitului Gavriil de guvernatorul civil Sturza, cu adresa sa Nr. 78 din 14 Ianuarie 1813, ca Mitropolitul „să-l înnainteze sf. Sinod", *Ibidem*, fila 58, ceeace Mitropolitul împlineşte la 21 Ianuarie 1813 cu raportul Nr. 56, care se află în copie rusască, *Ibidem* fila 64.

Exarhul Mitropolit, cu drept cuvânt trebue să aibă 80 de gospodari, sub numirea de scutelnici (în ranguri), după obiceiul intrat în lege în pământul Moldovei pentru Mitropoliți; iar Episcopul vicar 40, tot după obiceiul păstrat în Moldova cu privire la Episcopi. Scutelnicii sunt obligați să plătiască bir Statului, dar de celelalte sarcini ce cad asupra celorlalți locuitori, cari nu intră în numărul scutelnicilor, afară de corvezi, sunt liberi, și în loc de acestea răspunzând cu serviciile lor către Mitropolit și Episcop, cu obligațiuni ce se vor pune în sarcina lor după o comună învoială.

2) Despre locul pentru construirea casei Arhierești.

Deoarece în orașul Chișinău nu există domeniu regal, ci stăpânitoare a acestui loc sunt două mănăstiri, care depind de Poarta otomană, rămâne ca Exarhul să intre în înțelegere cu reprezentanții acestor mănăstiri, despre locul ce va trebui pentru construcție, cum deobiceiu se înțeleg, cu oarecare plată mică anuală toți ceice au nevoe să se stabiliască în acest oraș; dacă se va găsi de bine, se va da altă dispoziție pentru acest oraș și împrejurime necesară pentru el din partea Coroanei.

3) Despre fixarea viilor pentru casa Arhierească.

Se poate hotărî locul și cantitaten viilor pentru Mitropolie, dar după ce se va întocmi un inventar, deoarece viile Achermanului, răm se ca domenii ale Coroanei, încă nu's cercetate care anume sunt și în ce cantitate, căci timpul nu ne-a permis să terminăm și această cercetare.

4) Despre scutirea clerului de dăjdii către Stat și de obligațiuni.

Se cuvine ca toți preoții, diaconii, cântăreții și palamarii să fie scutiți de toate dările către Stat și de toate obligațiunile obștești, la care's supuși ceilalți locuitori, socotind pentru fiecare biserică, afară de preoți și diaconi, câte doi diaci (cântăreți) și un palamar. Cu dreptul acesta se folosesc slujitorii bisericii numai atât timp cât se află în slujba bisericii, sau atunci când din pricina bătrâneții sau a vreunei infirmități, nu vor fi în stare să pliniască funcțiunea bisericească. De acest drept se vor bucura, până la moarte, și văduvele preoților și slujitorilor bisericești.

5) Despre dăjdii și perceperi din instituțiile gospodărești.

Toți protopopii, aflați în slujbă, precum și preoții de parohie se vor bucurà de privilegiu cu privire la dajdia din vii oi și zeciuială, și anume: dela protopop, de va avea vin din via sa, să nu se ia dare pe 50 vedre, iar dela preot numai 30 de vedre. Deasemenea nu se va luà dajdie, cunoscută sub numele de hoștină, dela protopop pe 25 oi iar dela preot pe 15. În ce privește darea de zeciuială, dela protopop nu se va luà pe 25 stupi de albine, iar dela preot pe 15. Când însă acei clerici vor avea vin, oi sau stupi, peste cantitatea arătată, apoi în cazul acesta ei îs obligați ca pentru un număr de prisos a plăti dajdia și dările ce sunt, după lege în acel pământ. De astfel de privilegii se folosià clerul locului și în timpul fostului guvern, dar nu toți ci numai unii dintre protopopi și preoți; și deaceea aceasta depinde de Innalta voință. Pe lângă aceasta s'ar cuveni ca servitorii angajați de protopopi, preoți și diaconi, să nu fie întrebuințați pentru obligațiunile comunale și anume cei ce vor fi burlaci, adecă necăsătoriți; iar ce privește dările către Stat acestea trebue să le piătească.

6) Despre întreținerea clerului depe comunele boerești.

Moșierii sunt obligați să dea preoților și diaconilor slujitori la bisericile din satele lor, pământ după următoarea normă arabil în atâta întindere cât poate să se semene 5 kile de sămă: nătură (1 kilă are $^2/_4$); fânaț în fiecare an preotului 8 fălci (falcia mai mică ca disetina), iar diaconului 6. Pentru această cantitate de pământ și fânață, precum și pentru pășunat, dela preot 16 iar dela diacon 12 capete de vite cornute nu trebue să ia boierul nici zeciueală nici nimic; pentru o mai mare cantitate de sămănături, preoții și diaconii vor da proprietarului zeciuială. Dacă însă ei vor avea mai multă fânață sau mai multe vite de pășunat, în acest caz vor intra în înțelegere cu proprietarul în privința plății pentru fânațe și pentru păscut. Pentru fructele din grădinele caselor și zarzavaturi din grădinării preoții și diaconii nu plătesc nimic deasemenea nu plătesc bani pentru ogradă; tot așa nu duc nici o obligațiunea față de boer. Din vinul produs din viile pe care le va avea preotul sau diaconul pe același loc unde trăește, sau în alt

loc, ei sunt datori să dea dajdie boerului, potrivit obiceiului pământului; deasemenea dacă în gospodăria lor se va cultiva tutun, sunt obligaţi a plăti obişnuita dajdie, căci acestea se fac pentru comerţ. Preoţii şi diaconii, nu pot ţine spre vânzare nici vin nici alte băuturi, căci acest drept este al boerului; dar vin din viile lor proprii precum şi alte băuturi pentru trebuinţa casei lor, fără stânjenire din partea boerului pot ţine şi cumpăra pentru casă de unde le place. Aceste raporturi faţă de preoţi şi diaconi, trebue să le observe şi arendaşii moşiilor.

7) Despre neamestecul proprietarilor în trebile bisericeşti.

Proprietarii nu intră nici în acele dispoziţiuni ce se vor face de autoritatea bisericească, cu privire la bisericile şi instituţiile bisericeşti, aflate pe moşiile lor; de asemenea nu au nici o autoritate asupra clerului.

8) Despre numărul gospodarilor, care mărginesc obligaţiunea proprietarului în privinţa întreţinerei clericilor şi slujitorilor bisericeşti.

In satele, care cuprind până la 70 gospodării creştine pravoslavnice şi au biserică, acolo să fie un singur preot, 1 sau 2 diaci şi 1 palamar, iar unde sunt dela 70 până la 100 de gospodării, acolo să fie 2 preoţi dela 100 de gospodării şi mai mult se adaugă la cei doi preoţi şi 1 diacon. Pentru aceşti preoţi şi diaconi, proprietarii sunt obligaţi să dea întreţinere după cum se arată la articolul 6. Dar când preoţii şi diaconii vor fi mai mulţi decât cei propuşi, în acest caz proprietarul nu-i dator să dea întreţinere pentru cei în plus ci ei trebue să intre înţelegere cu proprietarul despre nevoile lor, stabilind plata pentru păşunat, pentru fânaţă şi zeciueală din toate productele, afară de boeresc, pe care ei nu trebue să-l poarte. Dela 1 până la 2 diaci şi 1 palamar, adăugându-se In acest număr şi văduvele de preoţi şi diaconi la fiecare biserică, trebue să fie liberi de muncă la proprietar şi de alte trebuinţi, sau la arendator; dar zeciuiala din produse sunt obligaţi a da stăpânului după obiceiul pământului.

Ca urmare, Ober-Procurorul Sinodal a prezentat spre cercetare Sinodului raportul Exarhului Mitropolit Gavriil, în care el roagă:

1) Pentru eliberarea de dăjdii a preoţilor şi slujitorilor bisericeşti nu numai de toate dările către Stat, ceeace propune şi Guvernatorul civil, în articolul 4 al referatului său, dar şi de toate dările şi de zeciuelile către Stat depe propriile lor ocupaţiuni, precum: vierit, văcărit, plugărie, grădinărit şi stupărit, fără de îngrădirea pe care a pus-o Guvernatorul în articolul 5 al referatului său. Acest raport se bazează pe motivul că preoţii şi slujitorii bisericeşti se întreţin numai din mijloacele gospodăreşti amintite, deoarece locuitorii de acolo nu au obiciul de a asigurà traiul clerului din belşugul lor. Dreptul de scutire pe care-l cere Exarhul pentru slujitorii bisericeşti adecă pentru diaci şi palamari, se raportă numai la aceia cari vor fi numiţi ori şi sfinţiţi în aceste trepte şi care persoane astfel cu drept cuvânt vor fi socotiţi în neamul duhovnicesc, iar nu şi aceia cari din locuitorii ori veneticii după obiceiul ce dăinueşte şi astăzi, intrau slujitori în ocupaţiuni bisericeşti ca persoane particulare, cu nămala pe o vreme, în locul cărora Exarhul introduce, încetul cu încetul, persoane numite şi sfinţite.

2) Pentru a pune piedică răscumpărătorilor moşiilor de Stat cu puterea contractelor încheiate cu dânşii ca ei, sau arendaşii să nu aibă nici un fel de pretenţii asupra locuinţelor preoţilor şi slujitorilor bisericeşti şi în deobşte asupra tuturor mijloacelor gospodăreşti, ori în ce cantitate şi calitate ar fi ele şi a nu cere dela clerici nici un fel de dăjdii, venituri sau obligaţiuni.

3) Ca autoritatea civilă să nu se amestece în trebile duhovniceşti, să se hotărască ca şi în Basarabia: cercetarea şi hotărârea trebilor duhovniceşti să se facă la fel ca şi în Rusia.

In închierea raportului său Exarhul a lămurit că dacă s'ar alătură la eparhia ce se înfiinţează bisericele megieşe cu eparhia Ecaterinoslavului, care are întindere de peste 1000 vârste şi cuprinde 2 gubernii a Ecaterinoslavului şi Hersonului şi provincia Tauridei cu peninsula Tanagov, adecă cu teritoriul armatei cazacilor de Marea Neagră, (care biserici) se găsesc în stepa Oceacovului, cuprinsă între Bug şi Nistru, care cu 20 ani în urmă făceà parte din Basarabia şi pe întinderea căreia se află în gu-

bernia Ecaterinoslavului: oraşul Tiraspol cu judeţul, oraşele: Dubăsari, Ovidiopol şi Odesa şi oraşul Oceacov din gubernia Herson, cu oarecare sate, parte din judeţul Herson şi parte din judeţul Olviopole, unde toate bisericile la un loc nu trec peste 100; această alăturare nu numai că ar desăvârşi această nouă eparhie, dar ar fi şi mai bucuros pentru noroadele ce le locuesc, căci şi stepa Oceacovului, la fel ca şi Basarabia, este locuită de Valahi, Greci, Bulgari şi diferite naţii, venite de aiurea, iar Ruşii sunt foarte puţini.

La urmă, Ober-Procurorul Sinodal a mai prezentat Sinodului după Innalta voinţă a Măriei Voastre Imperiale, comunicată lui de generalul de artilerie. Graf Aracceev, ca în Seminarul duhovnicesc, ce va luà fiinţă în Basarabia, să înveţe şi tinerii mirenilor pânăla înfiinţarea de şcoli civile, dacă din punct de vedere duhovnicesc nu vor fi oarecari neîndemânări la aceasta. Pentru îndeplinirea acestei voinţe Monarhice a Măriei Voastre, Sinodul, negăsind nici un fel de neîndemânări pentru învăţarea tinerilor mireni în numitul Seminar duhovnicesc a şi dat dispoziţiunile cuvenite [1].

Sinodul, după o cercetare cu deamăruntul şi ţinând seama de toate cele mai sus expuse, propune:

I. Propunerile din preasupusul referat antecedent despre înfiinţarea unei Eparhii în provincia Basarabiei şi despre mijloacele pentru întreţinerea casei Arhiereşti, a Dicasteriei, a Seminarului şi a Episcopului Vicar; cât şi cele referitoare la felul de conducere a eparhiei şi clasarea ei, care's lăsate personal Exarhului Mitropolit Gavriil, să rămână în toată puterea lor, şi la acestea să se adauge:

II. Lăsarea a 80 scutelnici pentru slujirea Mitropolitului iar Episcopului 40, şi trecerea în stăpânirea casei Arhiereşti a 7 disetine vie din viile Achermanului, se va face pe aceeaş bază, care se arată în articolele 1 şi 2 din referatul Guvernatorului civil. Potrivit articolului 3 din acelaş referat se lasă libertate Exarhului Mitropolit de a'şi alege în oraşul Chişinău loc pentru clădirea casei

1. *Consiliul eparhial*, Ordinul sinodal Nr. 1875 din 30 Mai 1813 în Colecţia de ordine ale sf. Sinod, pe 1813, Nr. 9.

Arhiereşti, după o prealabilă înţelegere despre acest loc cu Guvernatorul civil, intrând în tocmeală cu reprezentanţii mănăstirilor depeste graniţă asupra plăţii anuale pentru locul ales şi pe care ele îl stăpânesc.

II. Scutind, potrivit articolului 4 din referatul Guvernatorului civil, tot clerul şi pe acei dintre diaci şi palamari, cari efectiv îs numiţi sau îs sfinţiţi în rang, deasemenea şi văduvele preoţilor şi slujitorilor bisericeşti de toate dările către Stat şi de obligaţiuni comunale, să se elibereze şi de toate datoriile către Stat şi de dăjdii şi de zeciuială depe agricultură proprie, vinărit, văcărit şi albinărit fără îngrădire, şi pentru acel motiv că cu acest drept şi privilegiu se bucură îndeobşte clerul Rusiei. Totodată a-i apără de toate pretenţiunile din partea răscumpărătorilor Statului, cu privire la ocupaţiile lor gospodăreşti de mai sus, precum şi la casele ce aparţin preoţilor şi slujitorilor bisericeşti.

IV. Intărind articolele 6, 7 şi 8 din referatul Guvernatorului civil cu privire la întreţinerea preoţilor şi slujitorilor bisericeşti pe moşiile proprietarilor şi privitor la îndepărtarea proprietarilor dela administraţia bisericească şi dela autoritate asupra preoţilor şi slujitorilor bisericeşti, să se mai adauge că prevederea dela articolul 8 despre obligaţiunea slujitorilor bisericeşti de a da proprietarului zeciuială din producte, să nu fie întinsă şi asupra diacilor şi palamarilor numiţi şi sfinţiţi, despre care în punctul anterior III se zice că poate să se întindă numai la aceia, cari, după obiceiul local, vor împlini funcţiunea lor în mod particular, cu nămală, pânăce acest obiceiu va fi înlăturat încetul cu încetul.

V. Luând ca regulă lămurirea dată de Guvernatorul civil în referatul său la articolul 8 despre numărul clerului în legătură cu numărul gospodăriilor parohiale, prin care se stabilesc datoriile proprietarilor cu privire la întreţinerea clericilor, în tot cazul se lasă la dispoziţia Arhiereului eparhial, libertatea de a hotărî numărul preoţilor şi slujitorilor bisericeşti ai fiecărei biserici, după norma ce va fi necesară.

VI. Cercetarea şi hotărârea în trebile bisericeşti în eparhia aceasta rămâne în nemijlocită şi deplina atârnare de Autoritatea

Duhovnicească, pe baza aceloraşi drepturi, care's stabilite de legile fundamentale civile şi bisericeşti ale Rusiei.

VII. Pentru motivele expuse în raportul Exarhului Mitropolit, să se alătureze la noua eparhie acele biserici apropiate de ea din Eparhia Ecaterinoslavului unde's 789 biserici pe o întindere de peste 1000 vârste, care se află între Bug şi Nistru pe întinderea stepei Ociacovului, în oraşe şi sate, aparţinând parte guberniei Ecaterinoslavului şi parte guberniei Hersonului şi care în total astăzi nu trec peste 100 biserici. Dar în ce priveşte modul de conducere eparhială a acestei părţi cum şi situaţia clerului ce se află în ea, în toate pvivinţele vor rămâne în situaţia de mai 'nainte.

Aceste propuneri prezentându-le Sinodul Innaltei cercetări a Măriei Voastre Imperiale, roagă Innalta dispoziţie.

1813 Iunie 4.

---

1. Referatul original a fost subscris de membrii sf. Sinod şi prezentat Impăratului, care ş'a pus rezoluţia la început, pe prima pagină. Apoi, potrivit obiceiului, referatul s'a imprimat, trimiţându-se câte un exemplar membrilor sinodali, arhiereilor eparhiali, biroului sinodal din Moscova, lavrelor stavropighiale, biroului tipografiei, şi 100 ex. la Chişinău, ca să se împartă în noua eparhie. (Pentru aceasta vezi ordinul sf. Sinod către Mitropolitul Gavriil, sub Nr. 3220 din 25 Septembrie 1813, primit la 25 Octombrie, în *Arhiva Consiliului Chişinău*, condica de ordine sinodale, Nr. 17/1813, unde se află anexat şi un exemplar tipărit din referatul sinodal). Prin ordinul Nr. 3220, Sinodul se adresează pentru prima oară lui Gavriil astfel „Membrului Sinodal şi Exarh, Prea Sfinţitului Gavriil, *Mitropolitul Chişinăului şi Hotinului* şi cavaler". Tot aici se arată că Sinodul a ordonat Episcopului din Ecaterinoslav ca să trimită, potrivit § VII din referat, Dicasteriei Exarhiceşti din Chişinău viedomostile şi celelalte informaţii privitoare pe clerul şi bisericile, ce se alipesc la noua eparhie. Şi de acestea toate se comunică şi Senatului.

Referatul, fără iscăliturile membrilor sinodali, ca o lege însemnată, s'a publicat în „Polnoe zaconov rossiiscoi imperii"—Colecţia complectă a legilor imperiului rus, vol. XXXII (1812—1815), pag. 613, Nr. 25442, şi s'a reprodus în „Trudâ Bessarabscago Ţercovnago Istorico-Arheologiceschago Obşcestva"—Revista Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti, vol. IX, pag. 4.

Const. N. Tomescu.

Poșta în Valahia la 1811.

Căile și mijloacele de comunicație au fost din timpurile cele mai îndepărtate, în mare măsură, un indiciu al gradului de civilizație al unui popor. Este îndeobște cunoscut rostul însemnat ce-l joacă acestea, la difuziunea bunurilor materiale și culturale Pe căile acestea ele sunt purtate, spre a fi împărtășite națiunei întregi. Este suficient pentru această, să ne gândim la admirabilele drumuri romane, care se păstrează până azi, lângă Sorbonna Luteției, ca ș în Carpații noștri. In țările românești, drumurile noastre cele mai vechi, se datoresc, cum se știe, negoțului și negustorilor Sași din Ardeal, sau acelora din Polonia, pentru Moldova. Pe aceleeași drumuri, de sigur, au umblat călătorii streini, cari treceau pe la noi și se trimiteau spre Dunăre, carăle cu daruri la Turci. „Drumul oilor“ firește, nu urma același traseu. Căile acestea, se pare că au fost mai mult în grija particularilor, de cât în aceea a Domniei [1]). Despre ele avem știri mai ales din descrierile streinilor, cari străbăteau ținuturile noastre. Nu riscam o ipoteză cred, când afirmăm, că o preocupare de stat, este de o dată mai recentă. Desigur, că sistemul lui Napoleon, care a înzestrat Franța cu admirabile șosele, și-a găsit aplicare și imitatori în toată Europa. Prin Ruși, în chip indirect deci, am căpătat ci noi căi de comunicație, necesare transportului rapid al știrilor și trimișilor intinsei împărății. Din mărturiile care urmează, avem știri exacte, că la 1809 exista, în țările noastre, un sistem de călătorie—tren și poștă în limbagiu modern,—protejat de stat Intreținerea lor fusese încredințată paharnicului Iordache Deșiu Probabil ca fusesc o afacere rentabilă căci, după doi ani, în 1811, se ivesc mai mulți doritori de a se ocupa cu aceasta treabă. Un Catargiu intervenea către prezidentul rusesc al Divanului, ca să fie încredințată direcția poștelor, Vornicului Mihail Mano și Spătarului Pantazoglu. Aceștia, urmă să fie ajutați de consilierul de stat Beyn, care nu era altul decât ginerile lui Catargiu. Intervențiunea acestuia, ca și acea mai stăuritoare a logofătului Grădișteanu, mai hotărât dușmănoasă față de Deșliu, nu dau nici un resultat. Conducerea poștelor fu încredințată la doi negustori Iona

1) N. Iorga, „Drumuri vechi“ conferință 1920. p. 13—14.

Skufa şi Dimitrie Polyzaky [1]), care reprezentau, putem fi siguri, interesele unei companii ca acea a Casei Pop, din Sibiu „Ils sont de gens honnets, ils ont en outre beacoup d'autre compagnons" spune Constantin Samurcas, în scrisoare trimisă Preşedintului Divanurilor.

In cele ce urmează, ni se arată apoi „ponturile aşezământului". Este un contract în care ni se înfăţişează, contribuţia particulară, pusă alături de asistenţa statului. Negustorii erau obligaţi să ţină 5800 de cai, pentru cari primeau dela Visterie 1 082.250 de taleri, vărsaţi din 2 în 2 luni. Divanul îşi lua obligaţiunea sa orânduiască locuri, cu fâneţe bune, care urmau să fi strânse de antreprenori, dând stăpânilor moşiilor, zeciuială. Aceştia vor mai primi din partea Divanului 2000 de „lude" pentru surugii, rotari şi dărvari, cari urmau să fie scutiţi de „angarale şi podvezi". Casele poştelor, bordeele, grajdurile trebuiau făcute de companie, cea ce însemna că multe din ele nu existau până la această dată. In caz că ele ar fi fost arse de soldaţi sau de călători, divanul se îndatora să le facă din nou. Toţi călătorii erau datori să plătească taxa de treizeci bani pe ceas, de fiecare cal. Nimeni nu avea dreptul să ia cai fără plată şi în silă. Păşunatul cailor, trebuia să se facă lângă poştă, plătindu-se stăpânilor moşiilor, câte 20 parale de cal, pe an.

La sediu poştelor, se fixau şi „zăloage". Se hotăra ca judecata personalului poştelor să fie făcută de „epistaţii" lor. Când „duvagiu" nu se va mulţumi, se va înfăţişa cu anafora la stăpânire. Zaherele şi alte bagaje grele, nu se vor transporta cu poşta. Fânul şi orzul luat de dregători, sau ostaşi, să fie plătit de Divan. Surugii erau datori să dea câte un car de măsură de fân, la „stanţia" unde se afle, iar pentru cei din Bucureşti, Divanul va plăti câte 900 de taleri, pe an. In caz de înfiinţare de noi curse, „contraccii" vor primi ajutor. După trecerea a doi ani, Divanul era dator să primească dela companie toate poştele, cu caii sănătoşi, plătind câte 90 de taleri de cal. Fânul şi orzul, va fi primit cu preţu de cumpărare, iar şeile, hamurile, funiile şi altele, să rămâie fără plată. In aceiaşi periodă de timp, nimeni, chiar primind

1) Un paşaport al acestuia, dat din Braşov, se găseşte în hârtiile mele.

condiţiuni mai uşoare pentru divan, nu va putea schimba acest aşezământ.

Contractul anulat al lui Deşliu, mai impovărător pentru Divan, cădea Foarte interesant găsim lista localităţilor pe unde trecea această poştă In cea ce priveşte respectul dat de oştirea rusească acestor dispoziţiuni, se vede, din ultima din aceste mărturii.

I.

Monsieur le Sénateur [1]).

Dans mon voyage de Iassi à Bukarest et pendant mon se jour ici, le délabrement des postes de Valachie et la difficulté qui en soufrent les courriers et les voyageurs pour se procurer des chevaux m'a tallement frappé que je crois rendre un service essentiel en contribuant a leur rétablissement. J'ai trouvé ici M-le Dvornik Mano et M-le spathar Pantazoglou, qui avec du zéle, de l'activité et une connaissance exacte de cette partie, vouloient se charger de la direction des postes pour trois aus, depuis le 1-er Avril 1811 lusqu'au 1-er Avril 1814, avec les mêmes conditions qui sont accondées a M-le Desli, et dont j'ai l'honneur d'envoyer ci jointe une copie à votre Excellence. Ils offrent de plus d'être payés par la Vistiarie à raison de 190 piastres par cheval, c'est-à-dire, a dix piastres moins que Desli, ce qui pour toute la somme de 5850 chevaux que la vistiarie doit payer au directeur des postes lui rapporte un profit de 58 500 piastres par an. J'ai cru devoir partager leur zéle et recomander à votre Excellence l'offre de leurs services sur cette affaire importante. J'ai l'honneur de la prier avec le plus d'insistance de vouloir bien leur accorder de preference la direction des postes qui par leurs soins pourront en peu de tems se remettre en bon etat. Mon beaufils le conseiller d'etat Béyn, qui connoit cette partie, et qui a retabli les postes de Moldavie qui etoient plus delabrées encore que ne le sont actuellement celles de Valachie les aidera de ses couseils, et j'éspére que votre Excellence aura bientôt lieu d'etre conntente de l'ordre qu'ils auront mis aux postes. M. Mano et M. Pantazoglou ont l'honneur de s'adresser à votre Excellence pour lui offrir leurs services et la prier de les charger de cette commission. J'ose me flatter qu'Elle daignera exaucer leur priére et leur accorder

1) Toate actele care urmează se găsesc în „Dela“ no. 2679 pe 1810. Arhiva Senatorilor. Chişinău.

la direction des postes qu'ils sollicitent de sa bonté. La vistiarie en gagnera, et j'ose l'assurer que ceux qui voyagent par la poste ne feront bientôt plus de chmin à pied.

J'ai l'honneur d'etre avec respect

Bukarest
le 20 Mare
1811.

Monsieur lè Sénateur de votre haute Excellence le très obeissant Serviteur *Katargy*.

II.

Monsieur le Sénateur.

La direction des postes de Valachie dans l'Etat de délaberement ou elles se trouvent, demande beaucoup d'activité et une connaissance exacte de cette partie. Ayant de la confiance en notre capacité nous avons l'honneur d'offrir nos services à votre haute Excellence et nous la prions trés — humblement de vouloir bien nous charger de cette direction pour trois ans, depuis le 1 Avril 1811 jusqu'au 1-er Avril 1814 avec les mêmes conditions qui sont accordées a M. Paharnik Desli. Nous promettons à votre Excellence de remettre en peu de tems les postes en bon etat, et nous donnerons au Divan des cautions sures de l'execution de notre promesse. Et, pour mieux prouver notre zéle, nous offrons de prendre les postes à un prix moindre que celui auquel M Desli á peine a voulu consentir, acceptant d'etre payès par la Vistiarie à raison de 190 piastres par cheval, c'est-à-dire, à dix piastres moins que M. Desli, ce qui pour toute la somme de 5850 chevaux que la vistiarie doit payer lui rapporte un profit de 58,500 piastres par an.

Nous attendons avec impatience la decision de votre Excellence, que nous la prions de faire sans retard, afin, que nous puissions aussitôt procéder au retablissement des postes.

Nous avons l'honneur d'etre avec le plus profund respect.

Bukarest
Ce 20 Mars
1811.

Monsieur le Senateur les trés humbles et tres obeissans serviteurs
Michel Mano—Pantazoglou

III.

A sa haute Excellence Monseigneur le Général senateur de Milacheevitz, conseilier intime actual de sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies, President et Gouverneur des Divans et Provinces de Moldavie et de Valachie et chevalier de plusieurs ordres etc. etc.

Monseigneur le Sénateur.

J'ai l'honneur de représenter, tres respectuesement, a votre haute Excellence, que le respectable Divan, voyant le desordre qui regne dans les postes, et que plusieurs des couriers Imperiaux étoient souvent reduits dans la nécessité d'aller à pied malgré les promesses de M. Disli, disant toujours qu'il mettra bon ordre à tout, et faira provisionner les postes du necessaire, sans cependant rien effectuer, d'aprés les ordres de votre haute Excellence, il a de plus temporisé jusqu'a la fin de l'année et presenta un rapport au Divan, prostestant qu'il est dans l'impossibilitè de tenir les postes, d'àpres les conditions contenues dans le contrat, toutes ces manoevres ayant été faites de lui, pour parvenir à se buts, en empechant les autres de prendre leurs mesures, afin qiu'ils ne puissent pas se charger de cet objet, d'àpres ce contrat, tendis que plusieurs etoient disposés de l'accepter, avec de conditions avantageuses à la Vistiarie, il a employé mil'e moyens, et a fait un nouveau contrat avec le Divan, avec tant de précipitation, que personne n'a pu prendre ses mesures, en trompant les uns des prétendans, par des promesses, qu'il va les associer, et les autres par d'autres mots.

Puisqu'on a appris aujourd'hui que le contrat a été teminé et expedié, il y a quelques uns qui veullent l'accepter dix piastres monis de celui qui lui fut expedié, et je suis un d'eux, j'ose suplier votre haute Excellence, de ne pas le confirmer et de vouloir bien me préférer, avec ladite condition avantageuse a la Vistiarie, je prie aussi de m'être accordé un terme de vingt jours, en comptant de celui auquel j'aurai cette inspection, afin que puisse faire les disposition necessaires.

En lui reiterant mes trés humbles priéres, pour vouloir bien me faire une reponse favorable, j'ai l'honneur d'être avec les plus profond respect.

Monseigneur de votre haute Excellence le très—humble et trés obeissant sevriteur.

Charles de Gradestan logothet.

Bukarest
le 24 Mars
1811.

IV.

Excellence.

D'apres la prescription de son Excellence le Vice President envoyée au Divan à l'egard du contract des postes: en publicant cet avis, deux négocians d'ici nommés Jean Skoufa et Polyzaky Demètre hommes de probité et de biens ont accepté faire le contrat aux conditions indiqués par la note du divan à Monsieur Vice-President, par lequel votre Excellence sera informeé. Je me flatte à croire que ceux-ci pourront entretenir les postes dans l'état le plus convenable et d'après la volonté de votre Excellence même, car ils sont des gens honnêtes, ils ont en outre beaucoup d'autres compagnons pour les destiner à soigner bien attentivement les postes. Mais quant au foin et à l'avoine, le Divan a trouvé bon, qu'on les leur donne en argent, de la manière que votre Excellence verra par la note du divan afin qu'ils les achetent et les fournissent eux-même dans les lieux necessaires: ce qui n'est pas onereux pour les habitans, car ils sont contens de payer plutot en argent, que de donner en nature etant de la sorte exempts du transport et fardeau trop pesant pour eux et d'ailleurs l'argent reviendra dans leur bourse car les entrepreneurs n'acheteront le fourage, que de ces mêmes habitans. D'apres cette manière, je crois, que tant les habitans, que les entrepreneurs ne seront pas mecontens. Or de quelle sorte qu'elle voudra bien en décider, il ne reste que l'approbation de votre Excellence pour la conclusion de ce contract

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect

Bucarest
Ce 12 Avril
1811

Monseigneur de Votre Excellence
très humble, tres obeissant et très
soumis serviteur
Constantin de Samourcas

V.

Așăzământul ce s'au făcut între slăvitul divan al Principatului Valahiei și între d-lor; Kir Ioan Scufa și Kir Polizache Dimitriu, cu tovarășii d-lor pentru poștile din toată țară Valahiei cei mari și cei mici, în soroc de doi ani din ziua ce se vor întări și să vor iscăli contracturile, după ponturile ce mai jos să arată·

1) Să fie datori numiţii să pue şi să ţie în toată diastima acelor doi ani cinci mii opt sute cincizeci cai la toate poştile ţării din Valahia cea mare şi cea mică, precum în deosebit cat[asti]h iscălit ce au dat la vistirie să arată anume atât poştile cât şi suma cailor dela fieşcare poşte. Şi slăvitul divan să le plătească pentru cumpărătoarea cailor, pentru plata fănului şi a orzului, pentru cheltueli şi alte trebuincioase ale poştilor, pe fieştecare an câte tl una sută optzeci şi cinci de cal care să fac tl 1C82250 adică un milion optzeci şi două dă mii două sute cincizeci. Şi aşa cu aceşti bani sânt datori numiţii să poarte grije în diastimă d'un an al sorocului dă toate cele trebuincioase ale poştilor.

Deosebit să fie dator divanu să dea şi suma surugiilor şi dărvarilor trecută în pontul al patrulea pe larg să coprinde. Să li să plătească dela vistierie şi toate isnamurile câte după vremi să vor da.

2) Suma banilor unui an ce să arată mai sus tl un milion optzeci şi două dă mii două sute cincizeci fără sminteală să să dea numiţilor dela divan, atât în paht dela vistirie, cât şi după la judeţe cu orânduelı, în şase câşturi pe an, începând căştiol întâi din zioa ce să va întări şi să vor iscăli contracturile. Şi aşa să să răspunză fieştecare căşti la începerea două luni, urmându-se şi la cel de al doilea an asemenea nestrămutat precum să arată mai sus lar isnamurile ce să vor da, să vor plăti dela visterie pe fieştecare lună fără mai multă prelungire după catastih şi socoteala ce să va teorisi.

3) Fiindcă însuşi numiţii sânt însărcinaţi să facă tot fănul cel trebuincios pentru cai, de acea divanul să orănduiască locuri cu fâneţe bune, împrejurul fieşcărei poşti, care făn are să să co sească, şi să să care pela poşti cu a numiţilor cheltueli plătind şi stăpânilor moşiilor zeciuala după vechiul obicei al pământenilor adică din zece copiţi una, pentru care divanul să îngrijească din vreme să trimiţă porunci la ispravnicii judeţelor, ca să orănduiască oameni vrednici şi credincioşi, ca împreună cu oameni casii menzi lurilor să aleagă livezi şi locuri care vor fi cu fănuri bune şi vor fi mai cu apropiere de poşti: şi să să deosebească a fi pentru cositu fănului poştilor însă numai cât va fi dă trebuinţă pă seama cailor poştii, iar nu mai mult. Şi pentru căratu fănului pela poşti de carăle ce vor avea trebuinţă să nu le pricinuiască întârziere să-ş ia carăle cu plată dă chirie, dela numiţii.

4) Slăvitul divan să dea numiţilor două mii, pentru surugii, rotari şi dărvari, adică 1462 surugii 538—dărvari şi rotari; şi 172 bacigaşi, care aceste să fie din cei vechi şi cu ştiinţă de slujba poştilor. Asemenea şi satele ce sânt aşăzate.

Surugii să fie apăraţi şi nesupăraţi de zapcii la angarale şi podvezi, precum au fost şi în anul trecut, ca să nu să pricinuiască zaticnire la buna orânduiala poştilor. Asemenea şi când vre-unul din surugii va muri, sau va fugi, divanul să dea altul în loc fără zăbavă, precum s'au urmat până acum, cum şi când din rea chiverniseală a vre-unui surugiu să va pierde, sau va muri vre-un cal, să fie dator acel surugiu să-l plătească.

5) Casele poştilor, bordeele pentru surugii, grajdurile, fânurile şi orzurile să fie datori numiţii să le facă şi să le meremetisească cu a lor chieltuială. Iar când din pricina trecătorilor ostaşi sau din a altor trecători, să va întâmpla să să arză vreuna din cele făcute de divan, sau de numiţii dovedindu-să cu adevărat, că una ca aceasta s'au întâmplat dela vre unul din trecători, atunci divanul este dator să dreagă şi să facă la loc cu a divanului chieltuială fără zăbavă, ca nu dintr'aceasta să se pricinuiască pagubă numiţilor şi zăticnire trecătorilor.

6) Ugeretul să să plătească de obşte, de cătră toţi fără de osebire, câte treizeci bani pe ceas de fieştecare cal. Asemenea să plătească şi chirie pentru toate isnamurile, la sfârşitul fiecăreia luni. Şi când cineva va vrea fără plată şi în silă să ia cai de poşte, unuia ca aceluia de orice stare şi treaptă om va fi, adică boer, curier, ostaş, sudit, să nu fie datori numiţii să-i dea cai, nici să să învinovăţească pentrucă nu i-au dat, pentru care divanul să îngrijească ca să dea poruncile stăpânirii la toţi de obşte, atât la comandiri, cât şi la toţi de cătră cei ce să călătoresc cu cai dă poşte. Precum şi când vericine va fi, va lua cai de poşte să nu fie volnic a-i ţinea la conacu lui mai mult decât un ceas, ci să plece; nici să fie datori să dea numai câte patru cai celor ce vor merge cu al lor echipagi, ci după greutatea echipagiului să să dea şi caii cei trebuincioşi, cu plată de ugeret pentru toţi caii ce să vor da.

7) Fiindcă cele mai multe locuri ce au fost din vechime împrejur şi aproape de poşti pentru păşunatu cailor s'au călcat şi s'au arat de cătră locuitori şi dintr'aceasta să pricinueşte numiţi-

lor neajungere la păşunea cailor, ci şi zăticnesc călătorilor păscându-i departe de poşti. Pentru aceasta slăvitu divan să trimiţă din vreme straşnice porunci, către ispravnicii judeţelor, ca să orănduiască oameni şi să deosebiască aceste locuri de păşune, cât mai aproape de poşti, dând porunci acelor locuitori din prejurul poştilor ca să nu le calce, nici să le are, ci să rămâe a fi pe seama păşunii cailor poştii, după cum au fost şi mai nainte din vechime, fiind datori orânduiţii contracii ce să plătească stăpânilor moşiilor, de cal, căte parale douăzeci pe an.

8) La menzionelele unde trebue să fie zăloage, să îngrijească slăvitu divan, ca să să orănduească asemenea zăloage de către stăpânire, şi când vre-unul din zăloage nu să va purta cu orânduială, să să lipsească şi să-s orănduiască altul în loc. Iar la cele lalte mici menzilinele să să orănduiască numai poruncile comandirilor în scris, ca să-s afle la mâna vatăşeilor, spre întâmpinarea a orice întâmplătoare supărări.

9) Orânduiţii vătăşăi, surugii şi ceilalţi oameni ai poştii, fiindcă sânt trebuincioşi să să afle în toată vremea la poşti şi în scurt, ca să nu să pricinuiască zaticnire la cei ce merg şi vin cu caii dă poşte. Pentru acea, orice greşală şi vină a lor să să teorisească de către epistaţii poştilor, fără a avea voe altul să i rădice şi să-i judece, şi când duvagiu nu să va mulţămi după judecata epistaţilor, atunci cu anafora să să înfăţişeaze la stăpânire, ca să li să dea cea dăsăvârşită hotărire.

10) In zaherele şi alte bogazuri să nu fie datori contracci, să dea cai dă poşte pentru căratul lor şi pentru ca să nu să supere poştile nici la aceasta. Cinstitul divan să o publicarisească la toţi de obşte, spre a fi ştiut.

11) D lor ispravnici şi alţi dregători când vor vrea să ia cai dă poşte, ori pentru trebuinţa stăpânirii, sau pentru a lor, întâi să plătească ugeretu, iar într'alt chip să nu fie datori contraccii să dea cai nici să să învinovăţească pentru căci nu le-au dat.

12) De să va întâmpla să să ia fânu sau orzu dela menzilinelii, pentru orice trebuinţă, ori din poruncă sau în silă de către dregători, sau de către călătorii ostaşi, pentru cât fân sau orz să va dovedi că s'au luat, să fie dator divanu să-l dea la loc fără zăbavă, iar nedându-l şi cumpărând contraccii, ori tot, sau dintr'ânsul pentru întâmpinarea trebuinţei cailor, să le plătească divanul preţul cu care vor cumpăra.

13) Fiindcă surugii toți de obște, după vechiul obicei sânt datori să dea fân, câte un car de măsură pe an la stanția unde să află, și de acum înainte să fie datori a da negreșit acest fân, fieștecare surugiu câte un car de măsură pe an. Asemenea să fie dator divanul, să plătească pentru surugii Bucureștilor câte tl nouă sute pe lună.

14) De va fi trebuință să să adaoge și alte menzilianele în Valahia cea mare și cea mică, afară din cele care să coprind în foaia ce s'au dat acum la visterie; pentru facerea caselor acelor poști, bordee de surugii, grajduri, fânării și orzării este dator divanul, ca să dea contracciilor îndăstulat ajutor, cu a lor chieltuială. Asemenea să le dea și trebuincioși surugii, adică la fieșcare patru cai un surugiu și rotari i dărvari. Și pentru câți cai să va orândui a să pune la acele noauă poști să le plătească iarăși câte tl una sută optzeci și cinci calul pe an, orânduindu-se dă divan împrejuru la acele poști, trebuincioasele livezi pentru pășunea cailor și cositu fânului Iar de să va întâmpla a să adăoga acestea poști în vreme de iarnă, atunci pentru anul cel d'intâi, este dator divanu, să dea trebuincios fân pe seama cailor acelor poști. Toate acestea să vor duce la vreme precum să arată mai sus. Atunci pentru orice cusur și neajungere să va întâmpla, numiții contraccii sânt răspunzători. Iar împotrivă, nedându-se sfârșit la vreme de către divan, nu numai nu vor fi îndatorați numiții, nici supuși la vre-o învinovățire pentru vre un cusur, ci încă mai vârtos, divanul va fi îndatorat să plătească și pagubile ce să vor întâmpla din nesăvârșirea la vreme a așăzământurilor.

Insărcinarea acestii datorii a poștilor țării și meremetul lor după așăzământul contractului și după deosebită foaie iscălită, sânt datori numiții a o începe din ziua ce li să vor da la mână contract întărit.

Iar caii poștii, în diastimă de douăzeci zile, după ce vor lua contractu întărit, să-i așeze negreșit pe la toate poștile Și să să păzească nelipsiți în toată vremea acestui soroc de doi ani.

După împlinirea sorocului dă doi ani, este dator divanu să primească dela numiții contraccii toate poștile cu cai, ce să vor afla la dânsele sănătoși, iar nu săcați și să le plătească câte tl nouăzeci de fieșcare cal.

Asemenea şi cât făn sau orz să va afla pe la poşti, să li-l plătească cu preţul ce-l vor avea cumpărat. Iar celelalte adică, şele i hamuri, funii şi altele asemenea, să rămâie la poşti, fără a li să plăti. Cum şi alt cinevaşi de să va afla muşteriu la împlinirea acestor doi ani, ca să ia poştile mai jos la preţ. decât numiţii contraccii, unul ca acela să să îndatoreze mai întâi să plătească: caii, fănul şi orzul, după cum mai sus arată

Şi apoi să primească poştile, căci şi numiţii contraccii, sau îndatorat să plătească contracciilor din anul trecut întocmai după contractu ce au, caii câte tl şaptezeci unul, câţi adică să vor afla sănătoşi şi întrebuincioşi, iar nu săcaţi i fănul şi orzul asemenea.

Deci pentru încredinţare şi păzirea aşăzământului acesteia, să să facă două asemenea contracte, unul din partea divanului la mănile numiţilor contraccii, altul din partea contracciilor să stea la slăvitu divan, prin care să fie legate amândouă părţile, să păzească întregi şi nestrămutate aşezământurile în diastimă de doi ani, rămânând numiţii contraccii întru toată odihna nesupăraţi dela această epistatie şi sarcină, până la înplinirea acestor doi ani. Şi dacă într'această dieastimă să va arăta cinevaşi la divan şi va face cerere zicând adică, că primeşte poştile cu mai jos preţ, decât contraccii ce să arată mai sus, unul ca acela nu numai să nu fie ascultat ci cu totul să să dăparteze.

1811 April 5.

Ioan S. Scufa *Polizache Dimitrie*

VI.

Contractul ce au incheiat paharnicul Iordache Deşliu cu Divanu, pentru ţinerea poştilor pe 2 ani dela Mart 1 lt 1811, până la Mart 1 lt 1813, cu aşăzarea după cum mai jos să arată.

a) Să fie datori ca să puie 5850 cai la poştile ţării din Valahia cea mare şi cea mică, după cum în deosebit cata[stih] iscălit ce au dat în Veastirie; să arată anume atât poştile, cât şi suma cailor de fieşcare poştie, şi divanul să aibă a plăti pentru cumpărătoarea cailor, plata fănului i a orzului, cheltueli şi altele trebuincioase ale poştilor pe an câte 20 de lei, de cal, care fac într'un an tl 1110000. Şi cu aceşti bani, să fie dator a îngriji toate cele trebuincioase ale poştilor. Osăbit să i să dea şi suma surugiilor, rotaşilor şi dărvarilor, după cum i-au avut şi în anul trecut. Şi în

pontul al 4-lea să arată, asemenea să să plătească şi inamurile ce i să vor da de la vistirie.

2) Suma banilor de tl 1170000 ce mai sus să arată să-i să plătească pă . . cât şi cu catastih de la visterie în 6 căşturi, adică căştiol dintăi la Mart 1, a doilea la Maiu 1, al treilea la Iolie 1, al patrulea la Sept. 1, al cincilea Noembre 1 şi al şaselea la Ghenar. Iar inamurile să-i să plătească pă toată luna, după catastihele şi socotelile ce să vor teorisi

3) Fiindcă pentru ce trebueşte pentru caii poştilor, este însuşi el însărcinat ca să le facă, de acea divanul să-i orănduiască locuri cu fănețe împrejuru poştilor şi cu a sa cheltuială să-l cosească şi să l care pe la poşti, să plătească şi dijma stăpânilor moşiilor, după care va cosi făn, de la zece copiţi una, după vechiul obicei al pământului. Şi pentru aceasta din vreme să îngrijească div[anul] ca să trimiţă porunci pă la ispravnicii judeţelor, spre a orăndui oameni vrednici şi credincioşi, şi dinpreună cu oamenii poştii să deosebească locurile ce vor fi cu fănețe aproape de poşte pentru cositu fănului, însă nu mai mult de cât fănul ce va fi cu adevărat de trebuinţă, pe seama cailor poştii.

4. Să se dea şi surugii 1869, însă 1536 după contractul cel vechi şi 335 adaos la 1340—cai ce să pun mai mult peste 4510 cai ce au fost în anul trecut, 333: dărvari şi rotari 278 cei vechi după contractul de an şi 55 pentru poştile ce s'au adăogat în an trecut; şi satele ce sunt aşezaţi surugii să nu se supere de angarii şi podvazi, ca să nu se facă zăticnire la casa minzililor; însă fiindcă 1 i 4 surugii nu s'au găsit dintr'un început ca să-i facă cu scăzământ plătind visteria plata lor, pentru aceştia şi de acum înainte să fie datoare visteria să le plătească asemenea leafa lor; şi când vre'un surugiu va muri sau va fugi, să-i arate visterii, ca să-i dea alţii în loc, după cum s'au urmat şi până acum. Şi când acei surugii din oamenii lor, va pierde vre'un cal, sau va muri, să fie dator să-l plătească.

5) Casele de musafiri din drumurile poştilor, bordeile de surugii, grajdurile pentru cai, fânăriile şi orzăriile, toate acestea să fie dator numitul contracciu cu a sa cheltuială, ca să le facă şi să le merimetisească. Iar când din pricina trecătorilor ostaşi, să va întâmplă vre'una dintr'acestea care sunt făcute de divan, sau de contracciu, să arză, cercetându-se şi dovedindu-se că, cu adevă-

rat din pricina trecătorilor ostaşi s'au ars, atunci divanul să fie dator cu a sa cheltuială, ca să facă la loc acea stricăciune, fără de zăbavă.

6) Plata ugereturilor, fără deosebire, să-s plătească de toţi, de cal câte bani 30 pă ceas, asemenea şi visteria să plătească inamurile, tot cu acest preţ şi la sfârşitul fieste căruia luni; şi oricare nu va plăti şi va vrea în silă să ia cai, la acel să nu să dea de orice stare şi treaptă va fi acel om, adică boer, ostaşi, curier, sudit, şi nici să fie în vină pentru căci nu i-au dat; pentru care să-s dea porunci de obşte pentru această, atât la comandirie, cât şi la consulari.

7) Fiindcă, cele mai multe locuri ce au fost orânduite din vechime împrejurul poştilor, pentru păşunea cailor, s'au călcat şi s'au arat de către locuitori şi cu aceasta să pricinueşte neajungere la păşunea cailor, pentru aceasta, să-s trimite din vreme straşnice porunci ale divanului către ispravnicii judeţelor, ca să orânduiască oameni şi să deosebească acele locuri de păşune şi să dea porunci acelor lăcuitori dinprejurul poştilor, ca să nu le calce nici să le are, ci să rămâie a fi pe seama păşunii cailor poştii, după cum au fost şi mai înainte din vechime, ci numitu contracciu, să plătească stăpânilor moşii, de cal câte par. 20 pe an.

8) La minzilhanalile, unde trebue să fie zăloage, să-s orânduiască de către stăpânire, iar când vre'un din zăloage nu să va purta cu orânduială să-s lipsească şi să orânduiască alt. Iar celorlalte mici minzilii, să-s dea numai porunci ale comandirilor să-s afle la mâna vătăşălului.

9) Orânduiţii vătăşei şi surugii, fiindcă sunt trebuincioşi să-s afle în toată vremea la minzlii şi în scurt, ca să nu pricinuiască zaticnire la cei ce merg şi vin, pentru aceia orice greşeală şi vină a lor, să-s deorisească de către epistaţii poştilor, fără a avea voie altul să-i ridice şi să-i judece şi când davagiu nu să va mulţumi după judecata epistaţilor, atunci cu anafora să-s înfăţişaze la stăpânire, ca să-s dea cea desăvârşită hotărire.

10) Zahirele şi alte bagajuri să nu să care cu cai de poşte, care această stăpânirea să o publicarisească la toţi, spre a fii ştiut.

11) D-lor ispravnici şi alţi dregători, câţi vor lua cai de minzil, ori pentru a stăpânirii trebuinţă, sau pentru a lor, întâi să plătească ungiretu şi apoi să ia.

12) De se va întâmpla să ia fân şi orzul de minzilii, pentru orice trebuinţă, ori din porunca sau în silă de către dregători, sau de către trecători ostaşi, pentru cât fân s'ar dovedi că s'au luat, să fie datori divanul, a-l pune la loc, fără de zăbavă.

13) Fiind că surugii după vechiul obicei, ce s'au urmat, să dea câte un car de fân de măsură pe an la stanţii, să dea şi de acum întocmai. Asemenea şi pentru surugii Bucureştilor, să-i dea vistiria câte tl. 900 pe lună.

14) De va face trebuinţa să-s adaoge şi alte poşte pe la alte locuri, ce nu să văd însemnate în foaia ce s'au dat pentru poşti, şi când acea cerere să va face în grab, sau pe vreme de iarnă, divanu să-i dea ajutor la facerea casilor de mosafiri, bordeile de surugii, grajdurile, fânăriile, orzările cu a sa cheltuială şi cai ce se vor pune, să-i să plătească cât tl. 200 calu, să-i să dea şi surugii şi rotarii cei trebuincioşi.

Acestea toate câte să cuprinde, săvârşindu-să la vreme, precum mai sus să coprinde, să fie dator pentru orice cusur să va întâmpla a răspunde, iar împotrivă ne săvârşindu-să la orânduită vreme, atunci să fie la nici o răspundere după împlinirea acestor doi ani. Dacă stăpânirea va lua o asupră şi acest huzmen, sau alt cinevaşi va eşi muştereu, ca să o primească, mai întâi să ia toţi caii, ce să vor afla pe la minzlih, de obşte fără deosebire cât tl. 70 calu, şi pe urmă să facă zapis, menzilii.

Asemenea cât fân şi orz se va afla, să-l plătească cu preţ ce s'au cumpărat, de către contracciu. Iar celelalte, cum şale şi căruţe să rămâie la minzilhanea. Pentru încredinţare să dă acest contract numitului pahar. Iordache Deşliu, precum şi d-lui au dat asemenea la divan, ca până la împlinirea soroculuide doi ani, să fie nestrămutată epistasia sa, şi când cineva va face la divan, într'această diastimă de doi ani, vre-o cerire zicând adică că primeşte minzilurile mai cu folosul vistieriei, să fie neascultat.

VII.

Minzilurile ce s'au întocmit aici în Valahia mare şi mică la lt. 811 Mart 1.

1720 cai din Bucureşti la Focşani însă:

240 Bucureşti, 180 Şindrilita, 140 Movilita, 180 Urziceni, 140 Mărgineni, 180 Călmăţui, 100 Buzău, 140 Călnău, 180 Râmnic, 140 Cucul, 100 Focşani. Total 1720 cai.

140 cai din Focşani la Brăila însă :

40 Martineşti, 40 Grădiştea, 60 Braila. Total 140 cai.

440 cai din Brăila la Silistra însă :

40 Frumuşica, 40 Roma, 40 Vesteşti, 40 Zmeul, 100 Slobozia, 80 Zlota, 100 Sichireşti. Total 440 cai.

344 cai din Bucureşti la Silistra însă :

80 Tăngan, 60 Drumul Sării, 60 Obileşti, 60 Borăgan, 60 Coadele Babii Stanii, Lichireşti, 24 Silistra. Total 344 cai.

60 cai din Giorgio la Olteniţă însă :

Giorgiu, Petrile, Falastran, Copăceni, Hereşti, Total 60 cai.

60 cai din Bucureşti la Olteniţa însă :

Tăngan, 60 Negoeşti. Total 60 cai.

120 cai din Slobozia la Urziceni însă:

60 Ciochina, 60 Rogozul. Total 120 cai.

120 cai din Slobozia la Buzău însă:

40 Crunţii, 40 Macavei, 40 Sălcioara. Total 120 cai.

96 cai din Bucureşti la Ploeşti însă:

32 Pociovalişţea, 32 Podvăleni, 32 Ploeşti. Total 96 cai.

400 cai din Bucureşti la Giorgiu însă:

100 Copăceni, 80 Falaştrani, 80 Petrile, 80 Daea, 60 Giorgio. Total 400 cai.

960 cai din Bucureşti la Craiova însă :

100 Prisiceni, 80 Vadlat, 80 Baciul, 80 Talpa, 100 Ciolăneşti, 60 Tecuci, 60 Şerbăneşti, 60 Grecii, 80 Ipoteşti, 60 Mirila, 60 Tezloiu, 140 Craiova. Total 960 cai.

520 cai din Craiova la Cerneţi însă :

60 Ceardacu, 60 Gogoşi, 60 Pea, 60 Iablaniţe, 60 Hotărani, 60 Ţigăneşti, 60 Broscari, 60 Cerneţi, 40 Vărciorova. Total 520 cai.

120 cai din trei poşti nouă la sud Mehedinţi însă :

40 Cornăţel, 40 Pătulele, 40 Izvoarăle. Total 120 cai.

464 cai din Bucureşti la Căineni şi munte însă :

48 Bolintin, 40 Floreşti, 40 Mărunţişi, 40 Găeşti, 40 Cârcinov, 48 Piteşti, 32 Măniceşti, 32 Curtea de Argeş, 32 Sălătrucel, 32, Pripoarăle, 32 Găineni, 16 Livezenii, 16 Câmpulung, 16 Vălenii. Total 464 cai.

46 cai din Bucureşti la Târgovişte însă :

26 Pod Bărbierului, 20 Târgovişţea. Total 46 cai.

240 cai din Bucureşti la Nicopoaia însă:
Prisiceni, Vadulat, Baciul, Talpa, Ciocăneşti, 60 Finţeşti, 60 Plosca, 60 Piatra, 60 Turnul. Total 240 cai.

VIII.

Către Milaşcevici „dela întâiul Divan şi comitet al Prinţipatului Vatahiei.

Epis aţii poştilor Kir Ioan Scufa cu compania, au făcut arătare Divanului, că oştirile la trecerea lor pe drumul Focşanilor pe la poştile Şăndrilita şi Movilita, au spart orzăriile şi au luat orzu, au stricat bordeele surugiilor i saelile şi le-au ars, până şi din căruţe au ars pe la unele locuri.

Au luat şi fân în silnicee, în cât mai nu a rămas nici de cum pe-l poşti, adicătea fânul, ce-l gătiseră epistaţii poştilor şi îl puseseră prin stanţiile poştilor, ca să fie pentru hrana cailor pe vremea ernii şi în cursul anului; bătând şi pă surugii i pă vătăşăii poştilor. Pentru care după jalba numiţilor epistaţii, să face Ex tale cu cinste arătare, ca pe deoparte să binevoeşti a orândui câte un ofiţer pă la fieşte care poşte, din drumul Focşanilor pentru pază, şi a nu îngădui ca oştirile ce vor mai trece, de a mai strica şi cea ce au mai rămas. Iar pă de alta, numiţii epistaţi ai poştilor cer dela Excelenţia ta, îndăstulare după coprinderea contractului, a li să plăti paguba ce li s'au făcut acum, de către ostaş i trecători 1812 Iulie [1]. Insă ştiut să fie Ex. tale şi aceasta, ca să nu să întâmple urmări dă aceastea, visterie, au îngrijit de mai nainte şi au trimis cu olac porunci încă de la 19 ale următoarei, pă la ispravnicaturile din drumul Focşanilor, ca să orânduiască căte un cinovnic pă la magaziile de făn, dintr'acel drum, ca să dea oştirilor fânul cel trebuincios şi să ia cfitanţie.

Cinci iscălituri şi a şasea a ofiţerului *Logvnicov.*

No. 944 B-resti.

T. G. Bulat.

---

1. Pacea fusese încheiată la 16 Mai 1812.

Insemnări pe cărțile mănăstirii Dobruşa (Soroca).

1. Pe «*Biblia*» lui Şerban Cantacuzino, 1688, e o poartă pictată de mînă, avînd textul celei imprimate şi chenare în culorile roş, galben şi albastru, cu flori, iar pe verso e pictată coroana domnească; pictorul e un Constantin Nemeş Carpul, din 1805, Decembrie 20

Prima însemnare e «leat 7207 Oct. 20 au eşit Turcii din Cameniț şi au dat-o Leşilor [1] 1699».

Alta «Această sfântă dumnezăiască Biblie am cumpărat-o dela dum[lui] Ioan Giantaoan, întru întăia domnie în Moldavia Apreînălțat şi Luminat Domn Măria Sa Costandin Dimitriu Muruz Vvod, Eu Ioan fecior mazil lui Toader Nemiş ot Orhei. 1779 Mart 23».

După două file «† Această svântă carte ce se chiamă Biblie, am dobândit-o eu gospodin capitan ot serbscogo Gusacovo polcu Ananie Samsonov, când au fost moscalii de au luat Hotinul dela Hrs. înbla vletu 1739 godu [2] şi'ntr'acee vreme au fost cătanile moscăleşti de au prădat Focşenii şi după prada Focşenilor pe porunca Mării sale Gospodinului Gheneralului Feldmarşal Graf fon Minih, am mărs noi cătanile moscăleşti şi cu Donții Cighieschi depreună pela Soverja [3] [sic] şi pela Vrancia şi am eşit pe supt munți la mănăstrire lui Vintilă Vodă [4] şi de acolo am prădat prin țara muntenească piste apa Buzeului pe supt podgorii şi atunce am căştigat această svântă carte anume Biblie şi după morte me, cui va rămâne să aibă să mă pomeniască ca Dumnăzău să-l pomeniască şi pre dăns[ul] şi cine scrie putredeşte [sic], iară scrisoare să pomenească în veci Amin. Şi aceste slove le-am scris eu Căpitanul de Gusarii Anania

---

1. Fapt petrecut după ce Antioh Cantemir al Moldovei [1696-1700] a încheiat pacea dela Carlovitz.

2. în August, cînd Muennich intră în Moldova şi-şi asociază pe feciorii lui Antioh Cantemir, tratînd Moldova ca o țară turcească, cucerită şi impunându-i grele obligațiuni.

3. Mănăstire închinată de Constantin Mavrocodat, [1741-1744] împreună cu Probota, Tazlăul şi Caşinul, către patriarhul din Ierusalim.

4. din Buzău, numită nainte a Menedicului. *N. Iorga*, Istoria. Bis Romîne I, 140.

Samsonov Orheianul ca să mă pomenească până a fi carte aceasta în veci amin, amin».

Scoarța de piele are nota imprimată la presă «s'au lucrat de Ion A Mihai Maș».

2. Pe «*Mineiul de Septembrie*», 1776. la început „Scris-am eu nevrednicul monah Iustin cu această mână de lut putrezătoare, pentrucă mâna putrezește, iar slova să pomenește ca să fie la toți înștiințare de când am eșit din lume la anul dela Hrs. 1785».

Iar la sfîrșit «În anul 1821 Martie 30 s'au mutat din viața aceasta vremelnică Mitropolitul Gavriil [1]». «Să se știe precînd tipicăream eu cel mai mic și mai smerit și mai păcătos decît toți frații. Zinon, monah scriitorul. 1813 Sept. 30».

3. Pe «*Cuvintele sf. Teodor Studitul*», Rîmnic 1784, «Acest sfînt Feodor esti al mieu, anumi Iason ieromonah dila sfînta mănăstiri Dobrușa 1822»

4. Pe «*Biblia*» lui Ioan Bob, Blaj 1795, însemnare că se afla în m-rea Dobrușa la «1811 Ianuar 26»

5. Pe «*Ciaslov*», Iași 1797, «.. făcîndu-i eu cercitare cu amăruntul am aflat că este cumpărat cu drepți bani a preotului Ioan Petrovici din satul H. cu drepți douăzeci și doi lei. Pentru aceasta l-am încredințat cu a me iscălitură. 1818 Mai 23. Erei Mihail Carpov blagocin».

6. Pe «*Kiriacodromion*», București 1801, «Această sfîntă carte, ci să numește rumînește tîlcuirea Evanghelii, s'au trimis de aice dela sfânta mănăstire a Neamțului pînă la schitul Monastirea Dobrușa la leat 1802 Noembrie 18», iar un altul a adăugat «Și iaste acum a obștiei Dobrușii, 1812 Ianuarie 26, pentrucă s'au dăruit de părinții nemțeni acestui sfînt schit și am însămnat eu Zinon, monah scriitor, cu învățătura sf păr. Serafim igumin».

7. Pe «*Mineul de Ianuarie*», Buda, 1805 «Această carte luna Ianuarie ce să numește Minei s'au afierosit la mănăstirea Dobrușa cea de piatră în vale, unde să cinstește și să prăznuește hramul sfîntului Ierarh Nicolae, pentru ertarea păcatelor mele. 1823 Mai 13. Kesarie Ieromonah am afierosit».

8. Pe «*Mineul de August*», Buda, 1805, «În anul 1828 Iulie 28 s'au sfințit biserica dela Tabără [2]» și urmează aceeaș notă de mai sus a ieromonahului Kesarie.

1. al Chișinăului și Hotinului.
2. cea cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", jud. Orhei.

Pe «*Octoih*», Buda 1811 «In anul 1839 Noembrie 14 zile s'au sfințit biserica de piatră din deal [1] în zilele blagocestivului Împăratului Necolai.. Ierodiacon Varsanofie»

10. Pe «*Octoih*», Neamț 1816 «Această sfintă carte ce se numește Pavecerniță iaste cumpărată cu drepți banii de obștie. L. 1818 Ghenar 23 și iaste a sfintei mănăstiri Dobrușa».

11. Iar pe un alt asemenea «*Octoih*», «Această sfântă carte, ce să numește Pavecernic, l-am cumpărat dela păr. Pahomi din sfânta mănăstire Neamțului în 16 lei. Isidor Monah 1828 Iunii 3»

12 Pe «*Psaltirea*», Neamț 1816, «Această sfintă Psaltire este a smeritului Monah Varsanufie» și altul a adaus «Această Psaltiri am cumpărat-o dela părintili Varsanufie cu preț patruzeci lei. 1823. Iason Ieromonah».

13. Pe «*Biblia*», Petersburg 1819 «April 23 zile au înflorit cireșii, și vișinii în 24 April, cît și perjii la 26 la anul 1827».

14 Pe «*Octoih*», Neamț 1837 «Acest Ohtoih este o obștei Dobrușii 1837».

15. Pe «*Noul Testament*», 1817, pe ultima filă «Anul 1858 Aprilie în 29 de zile, Marți, la 8 ciasuri din zi s'au pornit Arhiepiscopu Irinarh din orașul Chișinău și s'au mutat în gubernia Kameniț Podolschi».

Const. N. Tomescu

---

1. din cimitirul mănăstirii Dobrușa, care are hramul sf. Neculai, iar în păretele altarului, sub fereastra din mijloc, o piatră mormîntală cu chenar înflorat și cu această inscripție moldovenească „Aicea odihnește robul lui Dumnezeu Callinic Ieroshimonah, Igumenul sfîntului schit Dobrușa, carele s'au mutat din viața aceasta în zilele Prea înălțatului Domn Alexandru Constantin Moruz Voevod, păstoriu fiind Hușului Meletic. In anul 1805 Ianuarie 12 zile".

Biserica armeană din Hotin
(1801) [1]).

In 1810 o discuțiune lua naștere în cetatea Hotinulu, între comandantul rus Lieders și comunitatea armenească de aci. Aceasta din urmă, reclama proprietatea a 12 băcănii. Cu acest prilej, Armenii produceau un act interesant privitor la biserica lor·

Era hotărîrea Sultanului Selim, din anul 1801, pentru rezidirea bisericii lor, fiindcă cea veche, se darâmase și în urma unui foc. Sultanul, prin acest act, dă ordin Pașei de Hotin să îngădue rezidirea unei alte biserici. Aceasta însă, conform hotărîrii sacrului colegiu de Ulemale, va trebui refăcută pe același loc, păstrând exact aceiași lărgime și înălțime, ca și cea veche. Se cerea în același timp, cea mai desăvârșită onestitatea în executatea ordinului, cea ce desigur, nu era în obiceiul Turcilor. Se interzicea deci expres, orice bacșis pentru a nu îngădui nici măcar un deget mai mult, la ridicarea acestui sfințit edificiu. Pedeapsa severă, îl aștepta pe cel care nu va asculta porunca dată. Ordinul era trimis printr'un Tătar al Vizirului, numit Abdulah. Foarte interesantă, ar fi o constatare actuală, întru cât decretul împerial, a fost, și în ce măsură, executat. Poate, o vom face curând.

Traduction par Pichelstein conseiller de College [2]).

Dans la chifre imperiale Sultan Selim fils de Sultan Mustafa, toujours victorieux.

A vous très digne d'honneur, respectable et prevoiant Gouverneur executeur des ordres supremes, administrateur avec ses sages conseilles, dans les affaires de monde. Vous affermis et fortifies le fondements des collons de la gloire et de prosperité. Dispositeur des charges et des dignités, orné de beaucaup de grace, louable et glorieux Générale, notre Visir Pacha d'Hotino Que votre grandeur soit eternelle.

Et à vous juge, source et fontaine de la doctrine et de l'eloquence, que votre doctrine s'augmente continuel ement (comme aussi et à vous autres Dignitaires civiles) que vos charges soient plus haut.

1) Dela no. 2631, 1810. Arhiv senat. Chișinău.

2) Se dau actele *exact*, cum sunt. Deci nici o mirare asupra limbei franceze a lui Pichelstein ca și a celorlalți. Aceasta regulă, a păstrării originalului adică, va fi sistemul nostru în tot cea ce publicăm aci.
N. R.

Quand arrivera cette trés-haut et supreme ordre Imperiale, je fais savoir: que la nation armenienne demeurant à Hotin, ayant presenté, sa trés-humble suplique, comme que leur Eglise étant brulé et ruiné, et que n'ayant pas l'autre, ne peuvent rester sans le culte divine, supliant qu'en même lieu et place, peuvent rebâtir leurs Eglise de la même grandeur, largeur et hauteur; cette suplique des sujets étant pesé et consideré, cet affaire étoit envoyé au sacre college *d'Ulema* pour ce informer. Après avoir reçû l'airs par le *fetfa* (a) que les anciens Eglises, après avoir

(a) La sentance ou oracle de *Mufty*.

ruiné, la nation chretienne, peuvent de nouveau un autre rebâtir: mais en même place, et avec la même largeur et élevation.

Selon donc la sacre et supreme volonté, et selon le sacre *fetfa*, il est expedié cet Ordre Imperiale, permettant que l'Eglise armenienne en question, soit rebati et construit, dans l'ancienne et même lieu.

Cela est accordé par la grace speciale de Très—Auguste Monarca, et par complaisence acoutumé vers ses sujets.

C'est pourquoi Vous ci dessus mentionné Pacha et le corps eclesiastique, et les Dignitaires civiles permanentes à Hotin, Vous etes obligé d'obeir selon le sacre *fetfa*, et selon les sûpremes ordres, de permettre qu'en construit, une Eglise Armenienne, dans la ville d'Hotin; mais sans permettre contre les ordres et contre la loi, la moindre distansion: comme aussi de ne pas prendre l'argent, et de ne pas permettre que les autres prenent, ou qu'ils fassent quelque infraction ou violence, de même de recevoir quelque profit illegitime, pour permettre un empan ou un doit de plus en construction de cette edifice: parceque cet contrevention il sera puni severment. Au contraire, il faut prendre un empressment de permettre batir cette Eglise dans l'ancienne place, avec la même largeur et la même hauteur selon la loi.

Or cette mandement Imperiale, il est expedié par un Tartar du Vizir nommé Abdullah (que son degré soit augmenté).

Je vous demande qu'en arrivant, Vous agires, selon les ordres et le contenû de cet firman, et vous dois eviter et se garder de tout son pouvoir, de ne faire pas quelque contrarieté et inconvenient envers cet commendement, et Vous ajouteres foi à cette Auguste chifre Imperiale.

Dat; L'an d'Egire 1215 dans la moitié du moi Rebul-ahyr, c'est-à-dire, l'ére Chrétienne 1801 au 15 d'juin. *T. G. Bulat.*

O statistică a Moldovei din 1809 [1])

Rusia, ca ori ce putere ocupantă, spre a putea cunoşte puterea de producţie a ţării noastre, căzute pradă ei în 1806, avea grije ca să dea prilejul la nenumărate statistici. Una din acestea este şi acea care urmează. Fiindcă nu se avea cea mai nouă gata, se trimitea de autorităţile moldovene, una din cele făcute mai înainte cu trei ani, din 1809. Ea cuprinde numărul şi numele ţinuturilor, numărul târgurilor, al satelor şi al locuitorilor birnici, evrei, hrisovelţi şi slujitori. Aceasta se dădu ca un răspuns urgent, căci ceilaltă catagrafie mai completă la care se lucra, nu se ţterminase. Asupra acesteia, se anticipă un spor de unul, la zece, privitor la numărul locuitorilor. Oarecare perturbare se produsese prin dislocări de sate, dar sporul adaogă Roznoveanu, că „este neapărat“ Din cele adăugate în explicaţia acesta, se vede că situaţia nu era de loc bună. Din dosarul voluminos care îusoţeşte această comunicare, dăm deocamdată cele ce urmează, urmând ca cu un alt prilej, să completăm informaţiunile. Se poate totuşi remarca din ceeace dăm, numărul relativ mic al populaţiunii, admiţând chiar câte 5 membri, pentru fiecare cap de familie: După această socoteală, am avea cam 700.000 de locuitori; fără boeri cu casele lor populate, de scutelnici şi de ţigani, de clerici cu mănăstirile lor şi de streini, între cari, trebue să numărăm şi pe „bojănarii Sârbi de peste Dunăre, care atingeau cifra de 4000 de suflete!“

Prea milostivului stăpân
Vasile Ivanovici.

Am avut cinste a primi porunca înalt. Ex. Voastre din 9 Mai supt no. 2197, prin care se cere ştiinţă mai întâi, pentru numire ţenuturilor, al doilea pentru satele lor, al 3-lea pentru strângere veniturilor cu ce orânduială şi câtă sumă să adună, al patrule, pentru feliori de venituri ce are Moldavia, al cincile, pentru contrebuţie care dă pentru obşte, bani şi altile, şi al 6-lea pentru feliori de resumaturi şi altile.

1) „Dela“ no. 3782 din 1312. Arhiva Senatorilor din Chişinău.

Spre aceasta împlinind datorie me, nu lipsăsc a face răspuns înalt Ex. V. pre milostivului stăpân, că cât pentru numire ţinuturilor, a târgurilor, a satelor şi a lăcuitorilor birnici, jădovi, hrisovoliţi şi slujitori, ce să află în fiestecare ţănut să alăturiază un cuprinzătoriu ecstract alcătuit după catagrafie ce iaste făcută de toată ţara Moldaviei şi a Basarabiei, cu trei ani mai înainte; şi să trimite fiindcă catagrafie ce nouă, în care se face acum, nu s'au săvărşit, ce peste puţin va veni şi cea dela ţânuturi, cu mai multă lămurire de prefacire ce s'au făcut în locuitorii satelor, care urmează a fi mai cu sporire, în suma piste tot a lăcuitorilor şi negreşit să poate socoti sporiu, la zece unul mai mult piste numărul acesta a lăcuitorilor.

Prefacere iaste, că de la un loc s'au mutat la altul, dar sporul iaste neapărat. Şi au şi început a veni din catagrafiile care să fac cu toată lămurire şi să vor trimite la înalt Ex Voastre.

Intru acest ecstract nu sânt trecuţi Sârbii sau Bulgarii veniţi de peste Dunăre, care sânt în ocârmuire D. Coronelle şi să află în Basarabia.

Lângă acest ecstract, iată să alăturează şi însuşi catagrafie ce veche, ce s'a făcut mai înainte cu trei ani, şi s'au dat la procat ohul Ex. Voastre, adică de fieşticare ţinut, numire fieştecărue sat, şi câţi locuitori să află într'ânsele, fiind arătat şi sfertul birului ce da fieştecare sat mai înainte pe trei luni, dintru care sfert se cunoaşte stare putinţii şi a neputinţii fieştecărue sat, asemene precum s'au dat atunce. Să trimite şi acum ca să slujească spre ştiinţa numai până va veni catagrafie, care să face acum cu lămurire pentru lăcuitorii satelor din fieştecare triaptă, arătându-să casăle boereşti şi a părţii bisăriceşti şi a streinilor.

Iar pentru strângere veniturilor macar că iaste îndestulă vidomostie, ce s'au dat înalt Ex Voastre, ca să să cunoască şi în ce chip au fost strângere veniturilor în vreme Domnilor atât a vestiriei, cât şi a răsurilor, şi în ce chip iaste acum strângere lor într'un an, atât în bani, cât şi în havalele

Dar iată iarăşi spre împlinire poruncii, făcându-să venitul pe un an în ce clip să ia acum şi dela lăcuitori şi din rusumaturi şi

supt numire de controbuţie pănii, şi într'un cuvânt, toată strângere în bani, a anului care primeşte visterie, să trimit apoi, sau a rămas în protivă; şi la ce trebuinţe înpărăteşti osteneşti, să dă din visteriea pământească dintr'acea strângere pe an, şi cât rămîn, pentru cheltuelile pământeşti şi ecstraordinare întâmplătoare din suma venitului precum iaste acum.

Dacă nu va mai scădea, pentrucă sporire şi scădere rumaturilor iaste după întâmplări, ditru care să va plroforisi înalt Ex v., numai pentru strângire în bani, iar apoi din săvârşiri de naturi, precum fân, podvădărituri şi altile, ce să dau pe an, acele sânt însămnate în cea mai înainte trimisă vidomostie.

Lângă această socoteală a banilor strângerei visteriei, să alăturiază şi osăbită însămnare a venitului casii răsurilor, care iaşte pentru lefi, şi din care iaste cunoscut înalt Ec. v. că nu ajung nici plata lefilor a să cuprinde pe an. Pentru scădere ce s'au făcut din banii răsurilor, dup'cum au cerut slăbăcione stării lăcuitorilor, care lăcuitori de nu s'au împuţinat, dar au venit în slăbăcione, pentru nealişverişul ce au, şi pentru sarcinile săvârşirilor celor nu ne contenesc.

Sânt cu cinste al Ex. voastre slăvitului stăpân plecată slugă.

No. 384
1812 Mai 14
Eşii

Iordache Roset Roznovan.

* * *

Ecstract de numere ţănuturilor Moldovii şi a Basarabiei, de târgurile ce sânt prin acele ţănuturi, şi de satele toate, şi de numărul înpreunat a lăcuitorilor birnici, a mazâlilor a ruptaşilor, a jădovilor ce plătesc dajdie, şi a negustorilor hrisovoliţi şi slujitori, afară de boeri, streini şi preoţi care nu se cuprind [e].

Numărul şi numere (sic) ţănuturilor	Numărul târgurilor de fiestecare ţănut	Numărul satelor de fiestecare ţănut	Numărul lăcuitorilor birnici, mazăli, ruptaşi rupte, jedovi, negustori, hrisovoliţi şi slujitori din sate şi târguri.	
Ţănuturile	Târgurile	Satele	Lăcuitori bez boeri, streini şi preoţii	
1. Suceava . . .	3	128	8.687	
2. Niamţul . . .	2	126	7.613	
3. Romanul . .	1	84	4.935	
4. Bacăul . . .	2	98	6 727	
5. Putna	4	134	10.439	
6. Tecuci . . .	2	104	6 900	
7. Covurlui . . .	1	68	4 483	
8. Tutova . . .	1	91	4.290	
9. Vasluiol . . .	1	88	2 765	
10. Fălciiol . . .	2	94	5.804	
11. Greceni . . .	—	14	990	
12. Codrul . . .	1	13	1.064	
13. Hotărniceni . .	—	17	2.812	
14. Orheiol . . .	3	238	14.157	
15. Soroca . . .	4	138	7.636	
16. Herţa	1	26	2.001	
17. Dorohoi . . .	1	65	5.002	
18. Botoşăni . . .	1	72	4.452	
19. Hărlău . . .	2	80	4.641	
20. Cărligătura . .	1	46	1.788	
21. Hotinul . . .	3	169	13.076	
22. Ţănutul Eşei .	2	184	10 695	cu târgul Eşei împreună
23. Benderiu, Căuşani, Akerman şi Chilie . . .	4	70	2.789	*)
24. Tomarova . .	1	19	516	*)
25. Ismailul . . .	1	5	120	*)
	44	2.171	134.382	

*] Intru aceste trei isprăvnicii a Basarabiei să mai află veniţi bejănari Sârbi de peste Dunăre, care nu sânt supt ocărmuire divanului şi care după ştiinţa ce este sânt peste 4 mii.

Peste tot după catagrafie ce s'au făcut în vreme de mai înainte de trei ani, iar la această de acum negreşit trebue a să socoti sporiu la zece unul care să şi urmează".

T. G. B.

DOCUMENTE

PRIVIND STĂRI ȘI HOTĂRÎRI DIN BASARABIA.

Cartea Voevodului Ioan al Moldovei, prin care întărește Mănăstirei Căpriana, stăpânirea asupra unor țigani. 7268 Mai 26 (1760)

Noi Ioan Teodor [1] Voevoda Bojii Milostiu Gospodar Zămlii Moldavscoi facem știrea cu această carti a Domnii mele, precum au venit înnaintea Domnii meli și înaintea a lor noștri moldovenești a mari și a mici rugătoriul nostru Iacob, epitropul mănăstirii Căprienii, și ni-au arătat o carti di giudecată din velet—7268 Martie 14 dela dumnialui cinstit și credincios boierul nostru Vasili Rusăt Hatman întru care adeverești cum au avut giudecată de față Costantin Pănzariul, vechilul dumisali Ioniță Cantacozinu vel vistiernic, cu Iacob epitropul mănăstirii Căprienii pentru un Vasăle săn Vlaicu țăgan, prin care îl trăge Costantin Pănzariul supt stăpănirea dumisali vel visternic cu partea lui de copii, zâcând cum că esti drept țăgan a dumisali vel vistiernic și țăne pe o țăgancă a mănăstirii. Deci întrebându-să și pe epitropul mănăstirii, el au arătat o scrisoare din velet 7253 cu iscălitura dumisali Iordachi Cantacozinu hatman, părintele dumisale vel vistiernic, întru carea scriea că de bună voia dumisali au stătut la înpărțală cu Chiril egumin de Căpriana ca să înpartă pe acestu Vasăle țăgan, țănând pe Iliana, țăganca mănăstirii și au făcut patru copii, dar mai având mănăstirea o țăgancă anume Ilinca, măritată după un țăgan a dumisale logofătul Iordachi Cantacozinu, anume Iosăp și făcuse iar patru copii, au stătut la așăzarea și la învoială și au făcut schimbătură, adică dumnialui logofăt și-au luat în partea dumisali pe Ilinca țăgancă mănăstirească pe carea o țăne Iosăp țăganu dumisali, și mănăstirii i-au dat pe Vasăle săn Vlaico țăganu dumisali care țăne pe Iliana țăganca mănăstirii, ca să nu să mai despartă. Dar din Vasăle Vlaico, care țăne pe Iliana țăganca mănăstirii, fiind 4 copii anume: Onul și Găgană și Mariea și Antoniea să venea în partea dumisali logofăt depe Vasăle țăganu Onul și Mariea, care acel Onu fiind însurat după o țăgancă a mănăstirii Căprienii și avându a lua logofătu Iordachi un copil din doi copii ce avea, s'au învoit și au luat dumnialui logofăt pe (lipsește) fata lui Vasăle, sora Onului în locul acelui copil a Onu-

1) Ioan Calimah (1758–61).

lui ca să nu să despartă copii dela părinți, și cu această scrisoare au dat sama epitropul mănăstirii că stăpânești mănăstirea pe Vasăli săn Vlaico țăganu cu partea lui de copii, asupra căriea scrisori ni vichilul dumisali vel vistiernic n'au avut ce să mai răspundă și s'au dat rămas ca să-și stăpănească mănăstirea pe Vasăli țăganu cu partea lui de copii. Așijderea au mai arătat și altă carti de giudecată tot dintr'acelaș velet Martie 15, cum s'au giudecat de față iarăș înnaintea dumisali hatmanu Vasăli Rusăt iar cu Costantin Pănzariul vichil dumisali vel vistiernic pentru un Ion Vlăicu țăgan, care pricină într'acesta chip s'au dovedit, după cum s'au arătat în gios. Costantin vichil dumisali vel vistiernic au tras în stăpânirea dumisali vel vistiernic pe un Vlaicu țăgan, zăcându că esti drept a dumisali vel vistiernic, arătându-și câteva scrisori întru care scriea că un Vlaicu țăgan ficior (lipsă) esti drept a dumisali vel vistiernic, dar numai Vlaicu scriea iar numele Ion sau alt nume nu-l arată, și au mai zăs acestu Costantin Pănzariul că acestu Ion Vlaicu, pe care îl stăpânești mănăstirea, ar fi al dumisali vel vistiernic și rău îl stăpânești mănăstirea. Iacob vichilul mănăstirii Căprienii au arătat o carti de giudecată de la domniea sa Mihai Vodă, din velet 7232, protocolită de răposatu Dumitrașcu Racoviță hatmanu, întru carea scriea că s'au giudecat la Divan Chiril egumen de Căpriana și cu giuzii gospod. trăgând giuzii pe acel Ion Vlaico, zăcându că esti gospod. împreună și cu alț țăgani. lar egumen au arătat dovadă atăt pentru Ion Vlaico căt și pentru alț țăgani întăi un uric vechi dela Pătru Vodă care au făcut mănăstirea Căpriana și întăritură dela Ștefan Vodă, întru care scriea că toți acești țăgani Ion Vlaico și cu alț săntu dreptă a mănăstirii Căprienii, dați danie și miluire de Pătru Vodă, ctitorul mănăstirii, și văzându giuzii dovezăle acestea la mănăstire sănguri, s'au lăsat de a mai tragi pe țăgani, ci le-au dat pace, pentru care cercetându dumnialui hatmanu și întrebându pe vichilul dumisali vel vistiernic ce dovadă are că acestu Ion Vlaicu esti al dumisali vel vistiernic, iar nu esti al altui, neaci a țăgani să-i cheme Vlaicu să află mulți, și el au răspuns că altă dovadă nu are, fără decât acele scrisori care scriu pe Vlaicu iar nu Ion Vlaicu și cu acele scrisori l-au tras petura țăganilor și după dreptate ce s'au căzut au rămas să-și stăpânească mănăstirea țăganii cu pace, iar pe ve-

chilul dumnialui vel vistiernic s'au dat rămas că fără de nici o dreptate să acolisia de mai sus numiț țăgani. Pentru aceea dar iată că și dela Domniea mea dăm și întărim sfintii mănăstiri Căprienii cu această carti a Domnii mele, pre acești țăgani de mai sus numiți, ca să aibă a-i stăpâni cu bună pace, ca pre ai săi drepți șerbi țăgani și nimene altul să nu să amestice peste cartea Domnii mele. Aciasta poroncim.

Let. 7268 (1760), Maiu 26.
(Dela m-rea Căpriana)

Carte de blestem în folosul sulgerului Vasile Carp pentru moșii din Basarabia.

Gavriil, cu mila lui Dumnezeu, Arhiepiscop și Mitropolit Moldaviei.

† Facem știre cu această carte a noastră de blăstăm, precum ne-au jeluit d-lui sulger Vasile Carp, că are trei moșii anume Petroasa, Bocanii, Socii la ținut Eșului, piste Prut lângă Măgură, care moșii despre une părți să împresoară și să strâmtează cu hotarăle altor moșii răzășești. Și că mai acolisește un Andronache Doltul, ginerele Cucoranului, cu niște scrisori ce scriu pe Zgămboseni și pe altă siliște, arătând că aceste moșii sânt la obârșiea văii Furilor, și face numitele moșii a sulgerului, că sunt acele pe care arată el scrisori. Așijderea și d-lui paharnic Gheorghi Sturza încă cu niște scrisori ce are pe o moșie Budeștii, iarăș să acolisă de numita moșie Bocani a sulgerului.

Pentru care spre dovada dreptății și a adevărului au cerșut dela noi această carte de blăstăm, asupra răzeșilor și împrejurașilor de acolo, ori carii vor ști unde este valea Furilor și Redul mare și săliștea Zgămbosenilor și siliștea Bodeștilor și numitele siliști a moșiilor sulgerului, și cum au apucat din bătrâni numindu-se fiștecare și cum umblă hotarăle acestor moșii și pe unde vor fi sămne sau pietre vechi și cum s'au stăpânit aceste moșii și de cine. De nu vor mărturisi adevărul în frica lui Dumnezeu, ce cu nedreptate de vor tăgădui cum și asupra acelora ce s'ar întinde prin știință cu nedreptate lăcomind și ar schimba numile moșiilor sulgerului, de nu vor părăsi, unii ca aceia să fie blăstămați de Domnul Dumnezeu și de prea curată a sa Maică, de slăviții 12 apostoli, și de 318 svinți părinți dela soborul Nicheii. In viața lor

procopsală să nu vadă, ostinelile și su dorile lor să fie spre perzare. Hierul, pietrile să putrezască și să să răsipască, iar trupurile lor să stea întregi și după moarte nedizlegate și de cătră smerenia noastră să fie blăstămați. Iar de vor urma dreptății mărturisind adevărul în frica lui Dumnezeu, să fie ertați și blagosloviți. Amin. 1774 Iuli 4.

Gavriil Mitropolit Moldavii.

(Arhivele Statului Chișinău).

Carte de blestem în folosul polcovnicului Hărjău pentru moșii din Basarabia.

Cu mila lui Dumnezeu,

Smeritul Ambrosăi, arhiepiscop Ecaterinoslavscoi i Hersonscoi, Tavricescoiu exarh moldovlahischii miesto bliastitel.

Facim știri precum ni-au jăluit d-lui polcovnicul Gheorghii Hărjău înpreună cu alți răzăș ai lui, arătând că având ei doao moșii di baștină la ținutu Iașului, anume Budeștii și Căbojăștii, s'ar fi cuprins cu totul de d-lui medelniceriu Carp cu numi di Bocanii i Soci și Petroasa și vrând acum să li dizbată și să li hotărască, spre dovada adivărului au luat dila noi această carti di blăstăm întăi însuș asupra dumisalii medelniceriului Vasăli Carp, de are vreo știință că cu strămbătati au cuprins această moșii cu numi di Bocani i Soci și Petroasa și va tăgădui, al doili asupra tuturor răzășilor și împregiurașilor ori cari vor fi știind sau vor fi auzit din bătrâni pi undi au umblat și s'au stăpânit din vechiu hotarăli acestor moșii Budești și Căbojăștii și în cari parti a locului să cuprind numili moșiilor dumisali medelniceriului Carp, fiiști cari di nu vor arăta tot adivărul în frica lui Dumnezău după driaptă știința lor, ci lăcomindu-să la strămbătati sau părtinind vreunili părți di vor tăgădui sau vor mărturisi strâmb, cum și scrisori di vor fi având cineva, din cari să să poată afla moșiili dumisali polcovnicului și a se îndrepta hotarăli lor, di nu li vor scoati la arătari, unii ca aceia, iată zicem, să fii blăstămați di Domnul Dumnezău și di Pre curata sa maică, di slăviții 12 Apostoli și di 318 sfinți părinți di la soborul Nichiei, în vieața lor pricopsală să nu vază și înger nemilostiv să stei împotriva lor

întru toati zălili vieții lor; ostenelile și sudorile lor să fii spre perzari, herul, pietrili să putriza că, iară trupurile lor după moarti să stea întregi blăstămați și afurisâți, iar di vor urmà dreptății mărturisând tot adivărul, în frica lui Dumnăzău să fii ertați și blagosloviți. Amin.

Anul 1791 Noembrie 18.

Copie [Arhivele Statului Chișinău]

Carte de despărțenie între Ruxandra, născută Sturza, și Panaite Catargiu.

Cu mila lui Dumnezeu smeritul Veniamin arhiepiscop mitropolit Sucevei și Moldovei.

Cei prin sfânta taină a nunții împreunați a să dispărți sau dila sâne sau de cătră bisărică, fără cercetare și fără vinovăție, pravilnicești nu iaste slobod de sfintile canoane dupre cuvântul Domnului, că „pre carii i-au împreunat Dumnezău, omul să nu-i disparți", că precum nu să poate afla nice vre un om întreg la minte, nice vre un doftor iscusât a tăea din trup parte sănătoasă, ci numai pre cea alât de vătămată, cât ar îngrozi primejdiea stricăciunii la tot trupul, întru acest chip să s[ă] socotească întru cei însoțiți și amândoi un trup fiind de ziditoriul Dumnezău împreunați, nu este ertat nici bărbatul pre fimei, nici fimeea pre bărbat a lepăda fără pricini binecuvântate și dovidite, mai ales când ar ave și copii născuți, a cărora fericire atârnă din unirea părintească.

Dar când iarăș din potrivă s'ar întâmpla ca vieața celor prin nuntă uniți a fi ne viețuită și a nu să urmà dupre cuvântul unirei și ar agiunge la atâta ură și răceală, a nu să mai îndupleca una din părți la datoriile dragostei celei legiuite, din cari, câte necuviință, dijnădăjduire și neașteptate sfârșituri să pot întâmpla? lesne să poate înțălegi. De aceea biserica atuncea după toate mijlocirile duhovnicești ce ar întrebuința, cunoscând zadarnice sfaturile și îndemnările ce ar întrebuința și fețile unite rămasă tot în acea răceală și nesimțire, iaste silită a face bisericească dizlegare unirei.

Acest fel de pricini întâmplându-să și înrădăcinându-să între dum-lui spatar Panaite Catargiu și soțiea sa spatăreasa Ruxandra,

născută Sturza, că după jalbile date încă pin anul trecut 1830 de către dumneei spătăreasa cu arătare pentru netihnita și nepașnica vieţuire ce ari cu d. spatar, purtându-o din casă în casă, și din loc lăsată cu lunile fără slugi și fără celi trebuincioasă vieţuirei, de multe ori și bolnavă fără nici o căutare și că ne mai putând fi în stare a mai răbda cruzimile soţului său, ceri vecinică despărţire, despre cari spre dovadă au înfaţoșat și mărturie, cărora arătăre și mărturii a dumisali spătăresăi dum-lui spatar le [stă] înpotrivă, supt cuvinte că fiind vieţuirea dumisali mai mult piste Prut, ar fi pricinili de împotrivă, nu dupre cum s'ar înfiinţa de dumneei. De aceea nu c'au dat dispărţire despre dum-lui, ci numai o carte de diastasis, supt închipuire că în curgire de vreme poate cereasca pronie să încălzască inimile celi răcite, a'și venì în cunoștinţă și a să uni iarăș întru înpreună vieţuire. Insă dumneei spatareasa arătându-să acum cu jalbă cerând vecinică despărţire, pentru că răceala între dumnelor din zi în zi sporești și că chip de unire nu mai este. In urma căriea am întrebuinţat tot feliul de bisericească mijlocire, atât însuși în persoană cât și prin sfătuirea neamurilor îmbelor părţi, spre a le putea muea inimile și a-i uni iarăș către împreuna vieţuire Dar chip nu au stătut, răcite fiindu-le inimile cu totul unul despre altul.

Ingrijindu-ne dar ca nu cumva vicleanul și vrăjmașul neamului omenirei să aducă ceva mai cumplit ce diznădăjduirea naște, în puterea ce este dată noaî dila prea înaltul și marile arhiereu Domnul nostru Iisus Hristos prin sfinţii săi ucenici și apostoli, și prin următorii lor, dizlegăm nunta și însoţirea aceasta a dumneei spatarese Ruxandra, născută Sturza, ce au avut cu d. spatar Panaite Catargiu, rămâind de astăzi înainte străini unul altuea în veci și neavând nici unul nici altul vre o putere cândva unul asupra altuea cu cuvînt de cununie, însă nici o parte nici alta nu sânt slobozi a treci către altă însoţire, ci dacă vor voi iarăș a să uni spre înpreună vieţuire amîndoi sînt slobozi, avînd blagoslovenie lui Dnmnezău și a noastră și aceasta pentru că nu sînt pricini pravelnice între dum-lor, care pe o parte să o sloboadă către altă însoţire și pe alta nu. Iar pentru pretenţiea zăstri îș vor căuta prin politicească judecată disfacere.

Drept aceea spre întărire aceștii disăvîrșite dizlegări a cu-

nuniei și a însoțirei dum-lor s'au dat doaî asăminea cărți de despărțiri, aceasta la mîna dumneei spataresei Ruxandra și alta asăminea la mîna dumnelui spatariului Panaite cu însiș a noastră iscălitură și pecetea întărite.

1832 Febr. 20.

L. P. *Veniamin Mitropolit Moldoviei.*

Copie autentificată de Giudecătoriea Tutovii în 1835 Mai 18, sub nr. 2321, la cererea spatarului Alecu Sturza

(Arhivele Statului Chișinău).

Const. N Tomescu.

Bibliografie asupra Basarabiei

Pentru a se putea orienta cineva, asupra materialului ce s'a publicat, asupra acestei provincii, începem chiar cu numărul acesta, a da lista tipăriturilor românești cât și rusești, care au apărut până acum. Se va căuta să fie ținută la curent. In ce privește publicațiunile rusești, am găsit nemerit să dăm în traducere—eliminând lucrurtle inutile—cartea d-lui Draganov „Bessarabiana", scoasă cu prilejul a 100 de ani dela răpirea Basarabiei. Se va utiliza la timp și materialul dat de d-l Eug. Giurgea în „Dicționarul statistic a Basarabiei 1823".

DIRECȚIUNEA.

Bibliografia românească întocmită de I Simionescu

Antonescu C. Creditul în Basarabia. (Conferință social economică).
Arbure Zamfir C. Basarabia în sec XIX. București 1899
Dicționarul geografic al Basarabiei. București 1904
Eliberarea Basarabiei Ed. II București 1915
«Așezământul obrazovăniei oblastei Basarabiei» (rusește și românește) Chișinău 1818
Beldiceanu N. N Intre Prut și Nistru București 1922
Berechet Ștefan Petru Monega, un codificator uitat al Basarabiei de Kasso. L. (Trad din rusește) București 1923
Cinci documente basarabene, privitoare la moșiile Episcopiei Hușilor. Fascicola II Chișinău 1925

Berechet Ştefan
şi Bobulescu C. Spicuitor în ogor vecin. Chişinău 1924
Berechet Ştefan şi
Ciobanu Ştefan Cinci biserici vechi din Basarabia (Comisiunea monument. ist. secţia Basarabia) Chişinău 1924
Blumental A. D-r. Indicatorul medical al Basarabiei. Chişinău 1929
Boga D. L. Documente Basarabene:
vol. I. Foi de Zestre (1734—1844) Chişinău 1928
vol II. Scrisori şi răvaşe (1660-1860) Chişinău 1928
Bogdan I. Inscripţii dela Cetatea-Albă şi stăpânirea Moldovei asupra ei (Extras din Anal. Acad. Secţia II. Tom. XXX. Mem sect. ist.) Bucureşti 1908
Bogos D. „La Răspântie" Moldova dela Nistru în anii 1917-1918 Chişinău 1924
Boldur Alexandru Societatea Naţiunilor şi ştiinţa Dreptului internaţional Chişinău 1927
La Bessarabie et les relations russo-roumains (la question bessarabienne et le droit internaţional). Paris 1928.
Tratatul de Versailles şi Europa. Sebastopol 1920
Unirea (Analiza psihologică a evenimentelor 1918-1928)
Istoria relaţiunilor politice ruso-române şi Istoricul Basarabiei. Manual pentru studenţi. Chişinău 1928
Brătescu C. Valuri, hotare şi tranşee basarabene. (Rev. istorică an. IV) Noembrie şi Decembrie 1918
Buzdugan Ion Cântece din Basarabia Chişinău 1921
idem idem Craiova 1928
Calmuţchi C. Relaţiunile politice ale Ţărilor Române cu Rusia Galaţi 1911
Casso L. A. Dreptul bizantin în Basarabia (în rusește). Moscova 1907
Rusia la Dunărea şi organizaţia oblastei Basarabiei (în rusește) Moscova 1913
La Russie au Daunbe et l'organisation de la Bessarabie. Bucarest F. A.
Cazacu P. A. Moldova dintre Prut şi Nistru (1812—1918). Ed. Viaţa Românească Iaşi 1924
Cetatea-Albă Zece ani dela alipire (9 Aprilie 1918—9 Aprilie 1928) Bucureşti 1928

Ciobanu Ștefan V. Alexandri și Basarabia
— Contribuțiuni privitoare la populațiunea în Țările Românești. Arhiva p. Științe și reforme sociale An. II
— Pagini îngălbenite, carnetul cu poezii ale lui George Păun. „Renașt. Mold". An. I. No. 1 Chișinău 1920
— Poeziile lui A. Nacco „Renașt. Mold". An. II, No. 1
— La continuité roumaine dans la Bessarabie, anexée en 1812 par la Russie. București 1920
— Limba românească și școala basarabeană sub dominația rusească. Rev. Școala Basarabiei An. IV No. 1 și 2 Chișinău 1921
— Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea Rusă Chișinău 1923
— Chișinăul Chișinău 1925
— Basarabia monografie Chișinău 1926
Cioflec Romulus. Pe urmele Basarabiei. (Note și impresii din revoluția rusească) București F. a
„Comisiunea monumentelor istorice, secția Basarabia Anuar I Chișinău 1924
„ „ „ „ „ Anuar II 1928
Constantinescu N. A. Intinderea raialelor cu deosebită privire, raiaua Giurgiului. Anuarul de Geografie și Antropo-Geografie. An. II 1910—1911
Costea M. Din trecutul Basarabiei, în „Viața Rom." No. 1, Cuvântări de Ferdinand I Regele României (1899-1922) București 1922
Cruşevanu N. „Basarabia" Almanah, pe 1903.
„Dicționarul statistic al Basarabiei". Ed. serv. statistic din Chișinău Chișinău 1923
Dragomir G. Coloniile bulgare din sudul Basarabiei. Tulcea 1925
Dragomirescu M. Amintiri din propagandă în Rusia (Anul 1917). Bucurnști 128
Dunăreanu N. Vremuri cernite. (Călătorii prin Basarabia) Chișinău 1920
Erbiceanu Vespasian. Legiuiri locale basarabene, Chișinău 1921
„Episcopia Hotinului" Chișinău 1927
Filipescu C și Giurgea E. „Basarabia" (Considerațiuni generale, agricole, economice și statistice) Chișinău 1919

Fomencu Invățături povățuitoare din războiul patriei noastre în anul 1812.

Frățiman I. Mitropolia de Brăila sau Proilava.

— Administrația bisericească a Românilor de peste Nistru, colonizări, biserici, protoerale ș. a. în Rev. societ. ist. arh. bisericei Chișinău, vol XII.

Ghezul V. Cinzeci de ani al cooperației de credit din Basarbia 1874—1924 Chișinău 1924

Gheorghiu A. Pe drumuri Basarabene, a doua zi după unire. București 1923

Ghibu Onisifor. Deșteptarea Moldovenilor de peste Nistru. Chișinău 1918

— Dela Basarabia rusească, la Basarabia românească Vol. I (Analiza unui proces istoric, însoțită de 186 documente). Cluj 1926

— „Cu gândul la Basarabia" Arad. Bibl. Sămănătorul.

Ghibănescu Gh. Istoricul sat. (Cobălele) din Basarabia. Schiță istorică Iași 1914

(Va urma)

* * *

Bibliografia rusească după P. D. Draganov.

traducere de *P. Hadji*

«Bessarabiana»—P. D. Draganov

Basarabia științifică, literară și pitorească

A. D. V. Hotinul, capitală de județ din gubernia Basarabiei. «Dicționar Enciclopedic» de Brochaus și Efron vol, 74, 1903, 558—590.

A. E. C. Mihail I. Dragomirov înainte de războiul din 1877—1878 (în timpul conducerii sale a diviziei 14 de infanterie, aflătoare în Chișinău) «Antichitatea rusă» 1909, No. 11.

Acatiste în limba moldovenească, ediție nouă:

1) Celor întristați—bucurie, Chișinău.

2) Maica Domnului din Iver, Chișinău.

3) Sfințitorului Teodosie Cernigovschi, Chișinău.

Departamentul Uniunii poporului rus din Acherman și pu-

blicarea lui cu iscălitura preşedintelui, preotul Gavriil Miriliubov «Prietenul» 1909, No. 85.

Acsacov, Ivan Sergheevici, 1823—1826, fost de două ori în Basarabia, prima dată în anul 1848 în delegaţie dela Ministerul de Interne în chestiunea rascolnicilor, a doua oară, în anii 1855-56 ca comandant al gardei naţionale de Moscova.

1) Memoar despre rascolnicii basarabeni, cu o prefaţă de S. Zverev „Arhiva rusească", 1888 vol. III cartea 11 pag. 431-451.

2) Scrisori către diferite personagii din Basarabia. Moscova 1892.

3) Scrierea lui I. S Acsacov, vol III, 1851—1860.

Acte aparţinând mânăstirei Russ'ca de la Muntele Athos, a Domnilor din Moldova şi Valahia şi moşiile din Basarabia închinate acestei mânăstiri.

Alabin, Petru Vladimirovici, mai târziu primarul Samarei şi om activ pentru binele comun. Insemnări fugitive din Basarabia din războiul dela 1853, 54, 55, 56. Partea a II. Viatca 1861 Ediţia II, complectată. Samara, 1888 şi 1892.

„*Alegerele* pe domnii alegători în Duma Impărăţiei".

A iscălit Gubernatorul Basarabiei Camergher al Curţii Impărăteşti A. N. Haruzin.

V. N. Alexandrenco—prolesor de Drept internaţional la Universitatea imperială din Varşovia:

Contribuţii la biografia lui A. D. Cantemir. Varşovia. 1896. Inventarul bibliotecii lui cu 847 de numiri.

Vasile Alexandri, poet laureat al României, moldovean basarabean, care apoi a emigrat:

1) Doine. Paris 1853.

2) Dumbrava roşie. Poem epic.

3) Colecţie moldovenească de cântece populare.

Unele din ele, anume cântecele viteşti, haiduceşti (hoţeşti), de iubire, de glume şi de leagăn s'au tradus în rusește de Filatov elev dela liceul provincial din Chişinău. Zaşciuc p. I, 1862 pag. 489—499.

4) Doine şi lăcrimioare. Bucureşti, 1863.

5) Poezii populare, adunate şi întocmite. Bucureşti, 1866.

G. N. Alexandrov. Apel către Greci în anul 1821.

Vezi Ipsilanti, cneazul Alexandru cel mic·

Impăratul Alexandru I, Verdict asupra generalului I. I. Michel sohn pentru violarea unei scrisori, 1807. Comunicat de C. A. Viscovatov «Antichitatea rusă», 1892, No. 6.

Rescript principelui A. A Prozorovschi. Comunicat de principesa M. A. Golicina-Prozorovska. «Arhiva rusească», 1899 cartea a 7 pag. 363—367.

Imp. Alexandru I și Imp. Elisabeta Alexeievna:

Scrisori către Ruxanda (Alexandra) Scarlat Sturdza, căsătorită—contesa Edling. Comunicat de principesa M. A. Gagarin. „Arhiva rusească", 1888 cartea 11, pag 373 - 381.

Alexandru al II-lea liberatorul în Chișinău

Vezi *Tatișcev S. S.*

Alexandru Alexandrovici moștenitorul, mai apoi *Impăratul Alexandru al III-lea în Chișinău*

Vezi *tot acolo.*

Nicolai S. Alexeev, prietenul lui Pușchin din Chișinău, funcționar la cancelaria generalului Inzov, apoi la contele P. Kiselev. Scrisori către A. S. Pușchin, din Chișinău, Hotin, și București. Vezi cartea: *Pușchin și contimporanii lui* ediția secției limbei ruse și litere a Academiei Imperiale de Științe. vol. II, 1908, pag. 216.

„*Almanahul basarabeanului*" adaos literar în vederea premiului anual la gazeta lui P. A. Crușevan. Vezi „*Basarabeanul*".

F. A. Alabieva, redactoarea gazetei «Partea dinspre Nistru» din Chișinău. Vezi «*Partea dinspre Nistru*»

A. M. Cursuri pedagogice pentru învățători în suburbia Șaba jud. Cet. Albă. Rândul statelor în gazeta „Prietenul", 1904.

Ambrozie (Serebrenicof) al Ecaterinoslavului și vicar al exarhatului Moldo-Vlahiei, autorul Predicilor și Cuvântărilor tipărite, precum și a trei discursuri rostite la mormântul luminatului principe A. Potiomchin-Tavriceschi, traducătorul (din limba franceză) a „Raiului pierdut" de Milton, unul din întocmitorii Dicționarului rus, editat de Academie, manuscrisele căruia se păstrează la biblioteca Sinodală și la Academia Teologică din Petersburg.

Biografia lui şi portretul în cartea: „Basarabia“ de P. N Batiuşcov. Petersburg 1892 pag. 113, 443 (Anexă).

Ammian Marcelin scriitor din veacul V († 400) Istoria Imperiului roman dela anul 96—322 în 31 de cărţi. Traduse din latineşte de profesorii Iu. Culacovschi şi A Sonni dela Universitatea Sf. Vladimir din Kiew. 1906. (Ştiri despre Scyţii şi Sarmaţii din Basarabia şi în parte, despre întemeierea oraşului Ophios de către Fenicieni a actualei Cetăţii-Albe şi a cătunului Palanca, în albia Nistrului)

(Va urma)

DĂRI DE SEAMĂ

Boga L. T.

DOCUMENTE BASARABENE

vol. I. Foi de zestre 1734—1844, p. 46. Vol. II p 164.

Chişinău 1928.

Prin aceste foi de zestre se arată, o dată mai mult, păstrarea vieţii româneşti, şi după brutala răpire a acestei părţi de ţară, dela trupul Moldovei. Până în 1844, dată la care se opreşte colecţia de documente, limba românească era singura în care scriitorii de ţidule, îşi arătau gândul. Legăturile dintre tineri, viitorii continuatori ai vieţi româneşti îşi întăreau legăturile materiale, sub slova românească. In afară de această însuşire, izvoadele acestea. ne înfăţişează elemente vechi juridice, cât şi mult material filologic foarte interesant.

In volumul al II de "Documente Basarabene“ d-l Boga ne dă *Scrisori şi Răvaşe* (1660—1860), dintr'o perioadă lungă de două veacuri. Ele încep cu un act din 1660 dela strălucitul Voevod Vasile Lupu, care-şi plângea soarta la Ţarigrad. Actul aminteşte de dania satului Bubuiogilor. Ultimul răvaş datat este pornit din Iaşi, la 25 Mai 1860.

Câte lucruri nu se desprind din aceste scrisori şi mai ales, strânsa şi neîntrerupta legătură între populaţiunea de pe ambele

maluri ale Prutului Prin răpire, familiile fuseseră rupte în două, interesele materiale fuseseră lovite greu, și totuș Iașul rămânea și mai departe centrul vieței sociale. Legăturile comerciale cu Moldova durară și după 1812, iar pătura boierească română, rămasă aci, cu simțul său de puternică tradiție, se păstră nealterată, până ce către 1860, apărea noua generație. Foarte interesante sunt aceste mărturii cu caracter intim, pentru constatarea continuității vieții moldovenești, în Moldova dintre Prut și Nistru.

B.

Comisiunea Monumentelor Istorice. Secția din Basarabia

DOCUMENTE DIN BASARABIA

adunate de P. S. Visarion Puiu, Const. Tomescu, Ștefan Berechet și Ștefan Ciobanu.

Chișinău 1928 p. 272.

Este o colecțiune de 123 documente, care începe pentru Basarabia cu un act dela Ștefăniță, nepotul de fiu al Voevodului Ștefan cel Mare. Prin acesta, se vinde de către Oanea și surorile lui, un loc de prisacă și vie la Vărzărești (jud. Orhei) lui Nicoară Vărzarul. Se menționează în aceste documente: din 1610, Țiplicești (Soroca), din 1615, Măscăuți (Orhei), din 1635, Nișcani (Orhei), din 1637, Voroncăuț și Cerlenca (Soroca), din 1735, Cuhurești (Soroca), din 1781, Tălăeștii (Lăpușna), din acelaș an, moșia Obileni, Cotiujenii, Ciorăștii și Glăvăneștii (Lăpușna) și multe altele. Nu trebue uitat, zapisul de vânzare din 1793 al lui Iftimie vier din Cetatea Albă Și astfel mărturiile curg, atestând mișcările suflării românești în acest colț de țară, până în 9 Iunie 1910. Cu acest prilej, am adăoga remarca, că de mare folos ar fi, ca toate localitățile amintite în documente, să fie identificate!

B.

BULETINUL COMISIEI ISTORICE A ROMÂNIEI vol. VII.

Buc. Văleni de Munte 1928. p. 110.

In acest anuar d-l P. P. Panaitescu ne dă un studiu, însoțit de un indice bibliografic, asupra operei lui Ioan Bogdan, marele istoric-slavist, mort prea de timpuriu. Urmează apoi Documente

basarabene (Trifăuți. Verdășani, Codrul Chigheciului) fălciene și putnene de (†) Iulian Marinescu. P. S. Episcop V. Puiu al Hotinului tipărește 52 de documente basarabene, începând de pe vremea lui Constantin Movilă (1610) și sfârșind cu 10 Februarie 1832. Din nenumăratele documente de aci ca și acel din 1501, dela Ștefan cel Mare prin care se dă „loc" lui Dobrotă și Lupu „între al nostru pământ al Moldovei... la ținutul Chigheciului" se arată strămoșească stăpânire românească, din aceste părți Și când ne gândim că sunt inconștienți cari pot vorbi de un plebiscit!

B.

N. Iorga.

ISTORIA INVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC.

Buc. 1928. Edit. Casei Scoalelor p. 350.

Dintre operile de sinteză ale D-lui Iorga, din cursul anului trecut avem de însemnat, această Istorie a învățământului. După lucrările rămase în urmă a lui Alexandrescu Ureche, Erbiceanu și altele, apare această operă ținută la curent, cu tot ce s'a tipărit ca material documentar, în ultima vreme. Urmărind învățământul la Românii de pretutindeni, d-l Iorga tratează: Originile, încercările de școală apuseană, influențele italiene, întâia epocă a școalii fanariote, noile încercări de învățământ apusean, noua școală europeană, îndreptarea apuseană în Principate, școala filosofică, școala națională grecească în luptă cu școală națională a Românilor, școala Regulamentului organic, lupta școlii naționale, Ardelenii în învățământ, eclectismul național (1859—90) și întemeierea învățământului superior și special, învățământul în Principatele unite și în provinciile locuite de Români. Urmărind aceste înfățișări ale învățământului românesc, autorul ne prezintă într'un tot organic, aceste sforțări spre luminare ale minței românești. La această operă se pot aduce desigur completări, cum încercăm s-o facem și noi aici, cu privire la acest grec Gobdelas, cu trăsături de humanist al Renașterii, dar acestea nu vor fi decât lucrări de ornamentație, la un magnific edificiu

B.

Platonov. S.

HISTOIRE DE LA RUSSIE DES ORIGINES A 1918.

Traduit du russe avec l'autorisation de l'auteur.

Paris. Payot 1929 p. 991.

O carte pe filele căreia, generațiile mai vechi de Basarabeni au aflat neadevăruri îndrăznețe, cu referire la neamul nostru. Pentru noi rămâne însă tot Rambaud, Histoire de la Russie, cel mai interesant instrument de lucru asupra țării vecine nouă. In această voluminoasă carte (are aproape 1000 de pagini), nu găsesc nimic pentru răpirea Basarabiei. Se pomenește doar între „datele principale ale istorii ruse": „1812. Pacea cu Turcia" și în paranteza (reunion de la Bessarabie). De sigur profesorul universitar dela Petrograd, nu putea spune mai mult! Tot din simțul de obiectivitate probabil, nu dă un cuvânt, asupra participări oștirii românești la luptele din 1877.

Cele două hărți, una, Rusia înainte de invazia tătară, iar cealaltă din secolul al XIV și al XV, sunt absolut false. Iată dar, cum se scrie istoria oficială a acestei Rusii, capabilă de toate surprizele!

B.

Brian-Chaninov.

L'EGLISE RUSSE.

Paris. Grasset 1928. p. 210.

Un partizan al unificării bisericilor, autorul ne dă într'un volum de 210 pagini, o scurtă istorie a Bisericii rusești. Cartea este împărțită în 8 capitole: Creștinarea Rusiei, Bizanț și Schizma din Orient, Rusia și lumea catolică până la căderea Bizanțului, Mișcarea de unire (Petre Scarga, Antonio Possevino) în Rusia de sud-vest, Moscova „A treia Roma", Monahismul, Biserica rusă în timpul împăraților, Liturgia și musica în biserică. O bibliografie bogată, începând cu cronica lui Nestor și terminându-se cu lucrarea d-lui Dvornic dela Praga, însoțește aceasta interesantă istorie bisericească a Rusiei, care desigur nu poate inlocui cele 13 volume ale Mitropolitului Macarie.

B.

„BIBLIOTHEQUE CATHOLIQUE DES SCIENCES RELIGIEUSES".

Paris. Bloud et Gay

In această colecție au apărut în cursul anului 1928 două lucrări asupra „Istorii exterioare a Bisericii". Una este: **„L'église des premiérs siècles**, *par E. Amann*" 199 pag. profesor la Facultatea de teologie catolică, dela Strasburg. In mai puțini de 200 de pagini ni se dă într'o formă clară, situațiunea Creștinismului până în secolul al VII In prima parte se tratează despre „Biserică și Imperiul păgân", iar în a doua despre „Biserică și Imperiul Creștin". Profesorul Amann un bun cunoscător al surselor istorice, pentru primele secole ale Creștinismului, era unul din cei mai indicați, pentru a ne da aceasta lucrare de informație sigură și rapidă.

Pentru timpurile moderne ni se dă: **„L'Eglise dans les temps modernes** *par A. Leman Professeur aux Facultés catoliques de Lille*, p. 194. Această pericadă se deschide cu Renașterea și se termină cu Revoluțiunea Franceză. Apariția Protestantismului este faptul cel mai considerabil al acestor vremuri. Ca urmare, autorul caută să degajeze cauzele și să descrie progresele acestei revoluții religioase. Se arată apoi cum Biserica a căutat să se apere și să urmărească opera sa de evangelizare.

Expunerea este pe atât de interesantă cât și precisă. Conform regulei fixate bibliografia ținută la curent, este însemnată la sfârșitul cărtilor. Așteptăm cu nerăbdare lucrările anunțate asupra Bisericii în evului mediu și Bisericii contimporane.

B

Pierre de Pressac.

LES FORCES HISTORIQUES DE LA FRANCE.

La tradition dans l'orientation publique des provinces.

Paris. Hachete 1928. p. 323.

Aceasta lucrare, care ar putea fi numită mai degrabă Tablou de geografie psihologică al Franței, caută să fixeze, care sunt forțele tradiționale ale acelei țări, dincolo de micile sau marele fapte de suprafață, ale politicii cotidiane. Este o lucrare a unui fost elev al Școalei de Arhivistică (l'Ecole des Chartes) activând în direcția concepțiilor marelui geograf Jean Bruhns. Forțele istorice ale unei

țări, sunt acea ce subsistă din tradițiunea sa morala. Dar tradițiunea este într'o continuă evoluție; iată principiile pe care caută să le ilustreze autorul, ca rezultat a 30 de ani de observațiuni a vieții politice, și a tot atât de mulți ani de călătorii și anchete în diferitele provincii, întreprinse de d-sa. Ca concepție și ca material foarte instructivă, opera d-lui de Pressac, dă prilej la interesante reflecțiuni!

B.

In **Zeitschrift für Kirchengeschichte**" *Gotha*, vol. 46 (1927) p. 105. *Petri H* IAKOBUS BASILIKUS HERAKLIDES, FUERST DER MOLDAU.

B.

CRONICA

In timpul din urmă avem de însemnat dispariția a două personalități din domeniul istoriografiei bisericești apusene. Una este acea a lui Ludovic Pastor la 30 Sept. 1928. El se născuse la Aix la Chapelle în 1854, dintr'un tată protestant și o mamă catolică. Pastor se formase la școala istorică a lui Ianssen și ajunsese să conducă seminarul din Innsbruck și Institutul austriac de studii istorice la Roma. In această din urmă calitate el cerceta arhivele Vaticanului și punea bazele istoriei sale monumentale asupra Papalității, din timpul Renașterei

Aceasta începe cu Martin al V, ocupând apoi, întreg secolul al XVI Cu toate că era un sincer catolic, Pastor a judecat cu severitate greșelile unui Alexandru al VI, Leon X și Climent al VII.

Opera sa a fost tipărită la marea casă de editură Herder din Friburg în Breisgau. Se anunță apariția în curând a volumelor XIV, XV și XVI care ajung pân la anul 1795. Iată o viață plină de roade. Opera sa scrisă în l. germană a fost tradusă în l. franceză, engleză, spaniolă și italiană

* * *

La 14 Dec. 1929 s'a stins, mai tânăr, având numai 68 de ani, Mgr Pierre Batiffol, care ocupa în timpul din urmă, postul de duhovnic la vestitul colegiu St. Barbe, din Paris Ajunsese în această modestă situație el, care era un prinț al Bi-

sericii şi al ştiinţei Batiffol format la şcoala abatelui Duschesne apoi elev al lui Rossi, făcea parte din acea mare mişcare a lui Leon XIII, care-şi luase însărcinarea de a da Bisericii, locul şi strălucirea sa de odinioară, în lume. Era momentul, când biserica catolică voia să arăte, că bunele metode nu erau monopolul Iennei şi Göttingenului; ea doria să refacă şi revedea, întreg lucrul critic al secolului din urmă, de a relua marea tradiţie a lui Tillemont, Thomasin, Mabi lon etc. Abatele Battifol fu unul din cei consacraţi acestei opere. Histoire du Breviaire romain a sa, cât şi Evangeliarul de Rossano, sunt cărţi clasice şi preludiul a 20 alte opere ale sale. El ajungea rectorul institutului catolic din Toulusa. Cu moartea lui Leon XIII, totul însă fu luat de furtuna modernismului şi Batiffol fu sacrificat. Fără să se plângă, el relua modestul post de duhovnic la St. Barbe, unde rămânea 25 de ani.

Prin studiile sale, îndreptate mai ales asupra bisericii primitive, ajunsese la dorinţa fierbinte de oecumenicitate. In acest scop, al unirii bisericilor, Batiffol a lucrat foarte mult! Cu dânsul dispare primul dintre cei mai mari liturgişti ai Bisericii universale.

* * *

In lanuarie 1929 a decedat Const. Chiricescu, unul din cei dintâi profesori de istoria veche a Creştinismului, în ţara noastră. Cele mai multe serii de clerici, din Vechiul Regat, au fost ucenici săi, fie la Seminariile din Huşi, Iaşi şi Bucureşti, fie ca studenţii la Facultatea de Teologie, din Bucureşti. B.

Un apel document:

„PENTRU BASARABIA“

Indreptându-ne către toţi Românii, le vestim că, fiinţa noastră naţională, este greu ameninţată la graniţa de răsărit, lângă Nistrul nostru străbun. Basarabia, locul de baştină al Lăpuşnenilor şi Orheenilor, înălţători şi scoborâtori de Voevozi, nu se mai cunoaşte de atâta înstreinare.

In oraşul Chişinău, capitala ei, şapte gazete zilnice ca şi multe alte periodice scrise în limbă streină, păstrează amintirea unor vremuri dureroase. Ceiace un deceniu şi mai bine de stăpânire românească părea că a închegat, restabilind în drepturile

ei, tradiția cea bună moldo-românească, se năruie sub ochii noștri Pe când minoritățile au la îndemână tot felul de publicațiuni, populațiunea cea mare a Țării, n'are nimic. Moldovanul din aceste părți, nu poate ceti o foaie în limba sa, prin care să fie luminat în rosturile sale de Român, de cetățean și de om. Comorile literare, caşi fapta românească îi stau încă ascunse, ca în vremea cea de urgie. Călătorul strein venit aci, va constata, judecând după această abundentă producție literară streină că, în această parte de Țară, este altceva decât Statul unitar Român. Și pe când zilnic alte și alte tipărituri streine apar, gazeta scrisă în limba neamului și Statului nostru, nu se vede. Toți însetează după ea și, aceasta nu mai sosește. Iată adevărul adevărat, grozav de dureros, în acest colț al Țării.

In fața acestui pericol, socotim de a noastră datorință să ne mișcăm ; căci fără înconjur, sufletul românesc este amenințat.

In lupta la care ne legăm, facem acest călduros apel la întreaga suflare românească, să ne fie de ajutor sufletește și materialicește. Gândul nostru este următorul : *să apară aci în Chișinău un ziar românesc, zilnic, liber de orice influență de partid, pus exclusiv în serviciul Neamului*, căci după cum spunea odinioară învățatul Vlădică Amfilochie al Hotinului „Cel ce n'are privință și dragoste pentru patria sa, adică pentru Țara și limba în care s'a născut, face un păcat deopotrivă de mare, caşi cel ce nu-și iubește pe părinții săi".

Această publicațiune nu va fi o foaie parazitară acelor dela centru, ci după socotința noastră, ea trebue să fie oglinda vie, neîntinată de nici o preocupare piezișă a vieții reale din Basarabia ; ea va avea rostul să aducă în sfera generală de idei și fapte ale României întregite „specificul basarabean", cu toate calitățile și scăderile sale. Imprejurările de aci trebuesc arătate fără înconjur, iar nebuloasa unui pseudo-misticism să dispară. Aceasta este hotărârea noastră nestrămutată. La înfăptuirea ei, Români, ajutați-ne. Contribuția materială a ori și cui și oricât de modestă, va căpăta înfățișarea juridică a unei societăți pe acțiuni. Căutând a lua deci, toate măsurile pentru înfăptuirea unui lucru sănătos și durabil, Români din toate unghiurile, fiți alăturea de noi.

Pornim la o luptă grea, dar înălțătoare, întovărășiți-vă cu noi, ca astfel să putem șlefui piatra de temelie a Nației, căutând în același timp să răscumpărăm zilele că vremurile sunt grele.

Cu Dumnezeu înainte!

Ianuarie 1929
Chișinău.

Mitropolit Gurie.

Ștefan Ciobanu Profesor universitar, Membru al Academiei Române.

T. G. Bulat Profesor universitar.

C. N. Tomescu Profesor universitar.

N. Popescu Prahova Profesor universitar.

L T. Boga Profesor Direct. Arhivele Statului Chișinău.

Ludovic Dauș publicist, fost senator.

Icon. C. Popovici fost rector al Sem. teologic Chișinău.

Ștef. Berechet Profesor universitar.

C Alexandrescu Profesor

Cicerone Iordăchescu Prof. universitar.

A. Dicescu Directoarea Conservatorului Chișinău.

D. Semigradov mare proprietar.

D-șoara E. Cerchez

Luca Brânză Decanul baroului Chișinău.

Valeriu Iordăchescu Prof. universitar

CUPRINSUL.

Pa

1 Inainte cuvânt 1
2. Basarabia după Grigore, Ureche de *T. G. Bulat* 2
3 Vestminte pentru Basarabia, de *C. N Tomescu* 15
4. Un conflict între Domnul Moldovei și Profesorul Demetru Gobdelas, de *T. G. Bulat* 17
5. Inființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului, 1813, de *C. N. Tomescu* 32
6. Poșta în Valahia la 1811, de *T. G. Bulat* 43
7 Insemnări pe cărțile monăstirii Dobrușa (Soroca) de *C N. Tomescu* 59
8. Biserica armeană din Hotin de *T G. Bulat* 62
9. O statistică a Moldovei din 1809, de *T. G. B.* 64
10. Documente basarabene, de *C. N. Tomescu* 68
11. Bibliografie românească asupra Basarabiei, de *I. Simionescu* 74
12. Bibliografie rusească asupra Basarabiei de *P. Hadji* . . 77
13. Dări de seamă 80
14. Cronică 85
15. Un apel—document 86

ABONAMENTUL . . . . . Anual Lei 200

.....

.....

jud. .....

comuna .....

Of. .....

REDACȚIA ȘI AD-ȚIA CHIȘINĂU, STR. ALEXANDRU CEL BUN 73—75